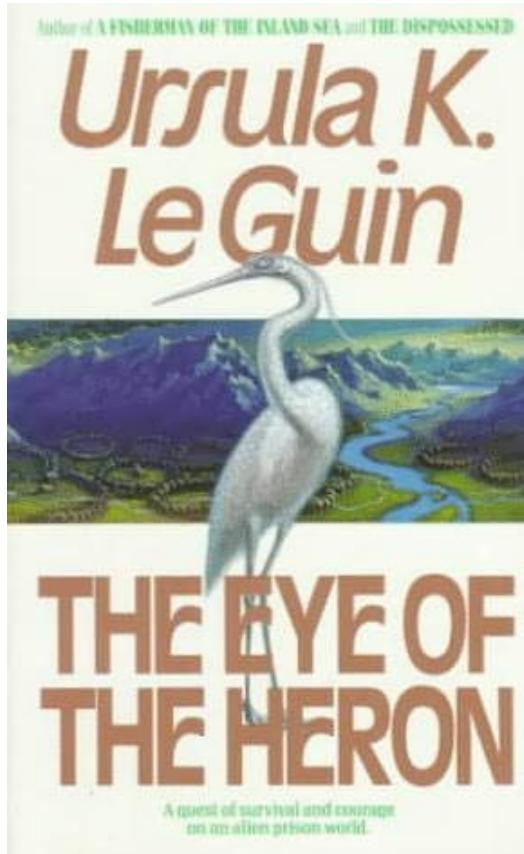

Legvin Ursula ČAPLJINO OKO

Leguin Ursula K. EYE OF THE HERON (THE), 1978.

1.

Na suncu, u sredini prstena koji je obrazovalo drveće, sedeо je Lev skrštenih nogu, glave nagnute nad rukama.

Na toploj površini njegovih dlanova savijenih u obliku plitke šolje čučalo je malo biće. Lev ga nije uhvatio; biće je samo odlučilo ili pristalo da tu ostane. Ličilo je na malu krilatu žabu. Krila, sklopljena na šiljak iznad njegovih leđa, bila su zagasito smeđe boje s tamnim pegama, a telo mu je bilo prošarano zagasitim mrljama. Tri zlatna oka veličine oveće glave čiode ukrašavala su glavu bića: s obe strane i na sredini lobanje nalazilo se po jedno. Ovo središnje oko, koje je gledalo unutra, posmatralo je Leva. Lev mu namignuo. Biće naglo prameni izgled. Ispod njegovih sklopljenih krila proklijaše prljavorozikaste liske poput listastih organa paprati. Za trenutak, biće je ličilo na paperjastu loptu, koja se nije mogla jasno razabrati, jer je lišće ili paperje neprestano padrhtavalо, zamagljujući mu obrise. Postepeno zamagljenosti nestade. Na dlanu se ponovo nalazila krilata žaba, ali sada je bila svetloplave boje. Zadnjom od svoje tri male šape počešala je levo oko. Lev se nasmešio. Žaba, krila, oči, noge nestadoše. Pljosnatog oblika, nalik moljcu, čučalo je sada biće na Levovom dlanu, gotovo nevidljivo pošto je, izuzev nekoliko tamnih mrlja, bilo iste boje i tkiva kao njegova koža. Lev je sedeо nepomično. Polako, ponovo se pojavi plava žaba sa krilima, koja ga je posmatrala onim zlatnim, okom. Prešla je preko Levovog dlana i pregiba njegovih prstiju. Šest tananih toplih nožica grčilo se i spušтало, nežno i precizno. Zastala je na vrhu njegovih prstiju i naherila bi glavu kako bi mogla da

ga pogleda desnim okom, dok je levim i središnjim oštro motrila u nebo. Najednom se skupi poput strele, izbaci dva providna potkrila, duplo duža od tela, i otisnu se u dugom veštom luku prema padini obasjanoj suncem iznad prstena koji je obrazovalo drveće.

"Lev?"

"Zanimljiv mudrijaš." Ustao je i pridružio se Andreju koji je bio izvan prstena.

"Martin misli da bismo noćas mogli da stignemo kući."

"Nadam se da je u pravu", reče Lev. Stavio je ranac na leđa i priključio se kraju povorke sačinjene od sedam muškaraca. Krenuli su u nizu jadan po jedan, ne razgovarajući, osim kada bi se neko iz povorke javio da vođi puta ukaze na moguću prečicu, ili kada bi, drugi u povorci, onaj koji je nosio kompas, rekao vođi da, skrene desno ili levo. Išli su prema jugozapadu. Pošaćenje im nije pričinjavalo teškoće, ali nije bilo nikakve staze niti, graničnih oznaka. Šumsko drveće raslo je u krugovima, dvadeset do šezdeset drveta obrazovalo je prsten oko čistine u sredini. U žlebovima odrona prstenasto drveće raslo je tako blizu, često zatvarajući krug, da su se putnici, naizmenično, čas probijali kroz šiblje između tamnih obraslih debala, čas nesmetano prelazili preko sunđeraste trave što je rasla u suncem obasjanim krugovima između drveća, zatim ponovo probijali kroz tamu, lišće, gustu lozu i zbijena stabla. Na obroncima brda razmak između prstenova bio je veći i ponekad se pružao širok vidik iznad talasastih dolina u nedogled išaranih blago nepravilnim prstenjem stabala.

Kako je poslepodne prolazilo magla je sve više prigušivala sunčevu svetlost. Sve gušći oblaci približavali su se sa zapada. Počela je da pada sitna, retka kiša. Vreme je bilo blago, bez daška vetra. Gole grudi i ramena putnika sjitali su kao da su premazani uljem. Kišne kapi lepile su se za njihovu kosu. Nastavili su da hodaju uporno se držeći jugozapadnog pravca. Svetlost je postajala sve sivlja. U dolinama, u krugovima koje je obrazovalo drveće, bilo je maglavito i mračno.

Ispevši se na vrh dugačke kamenite uzvišice, vođa grupe, Martin, okrenu se i pozvao ih. Jedan za drugim popeli su se do njega, i stali na greben samog vrha. Ispod njih ležala je široka reka, sjajna i providna između tamnih obala.

Najstariji u grupi, Nepokolebljivi, poslednji je stigao na vrh i sada je stajao gladajući dole, u reku, s izrazom dubokog zadovoljstva. "Hej", promrmljaо je, kao da se obraća prijatelju.

"Koji put vodi do čamaca?" upita momak koji je nosio kompas.

"Uzvodno", reče Martin, nagađajući.

"Dole", predložio je Lev. "Zar ono nije najviša tačka ovog lanca brda, tamo na zapadnoj strani?"

Brzo su razmotrili ovo pitanje i odlučili da pokušaju nizvodno. Pre nego što će krenuti, zastali su u tišini na vrhu grebena odakle im se pružao širi vidik nego ijednog od proteklih dana.

S druge strane reke, prema jugu, spuštala se šuma u vidu beskrajnih prstenova ispod oblaka koji su lebedli. Uzvodna, prema istoku, zemlja se koso uzdizala; prema zapadu reka je zadirala u sive površine tla između nižih brda. Tamo gde se reka gubila iz vida prostirala se slaba svetlost, odblesak sunčevih zraka na otvorenom moru. Na severu, iza leđa putnika, ležala su pošumljena brda, dani i milje njihovog putovanja, gubeći se u tami kiše i noći.

U čitavam tom beskraju jedino spokojna slika prirode koju čine brda, šuma, reka, bez traga dima; bez ijedne kuće i bilo kakvog puta.

Krenuli su prema zapadu, sledeći lančanu kičmu brda. Nakon otprilike jednog kilometra dečak po imenu Gostoprimaljivi, koji se sada nalazio na čelu grupe, uzviknu veselo i pokaza u pravcu dva crna kolca na prevoju šljunkovite plaže, u pravcu čamaca koje su tamo privezali pre nekoliko nedelja.

Spustili su se do plaže klizajući se i verući po strmom grebenu. Dole, pored reke, bilo je mračnije i hladnije, iako je kiša prestala da pada.

"Uskoro će mrak. Hoćemo li da se ulogorimo", upita Nepokolebljivi nevoljno.

Pogledali su u sivu masu reke koja je proticala pored njih, u sivo nebo iznad nje.

"Na otvorenoj reci biće svetlige", reče Andrej, izvlačeći kratka vesla ispod jednog privezanog, prevrnutog kanua.

Čitava porodica slepih miševa-torbara našla je udoban smeštaj između kratkih vesala. Poluodrasli mладunci iskociše i odskakutaše preko plaže, skvičeći ogorčeno, a razdraženi roditelji poleteše za njima. Ljudi se nasmejaše i podigoše lake čunove na ramena.

Spustili su čamce u vodu i krenuli, smestivši se po četvoro u jedan čun. O podignuta vesla iznad vode odbijala se srebrna svetlost zapada. Kada su stigli na sredinu reke nebo je izgledalo svetlige i više, obale niske i crne s obe strane.

"Oh kada stignemo
Oh kada stignemo u Lisabon,
Čekaće nas bele lađe,
Oh kada stignemo."

Jedan čovek u prvom čunu poče da peva, dva ili tri glasa iz drugog čamca prihvatiše pesmu. Dok su zvonko i čežnjivo pevali, svuda unaokolo vladala je tišina divljine, iznad i ispod njih, pre i nakon pesme.

Rečne obale postajale su sve niže, udaljenije, tamnije. Sada su se nalazili na mirnoj masi sive vode, širokoj pola milje. Svakog trenutka nebo je postajalo sve tamnije. Onda iznenada, daleko na jugu, zablista neka svetla tačka udaljena i jasna, razbijajući dotadašnju tamu.

U selima niko nije bio budan. Izbiše preko pirinčanih polja, služeći se fenjerima koji su bacali lelujavu svetlost. U vazduhu osetiše težak miris dima od treseta. Tiho, kao kad pada kiša, prolazili su ulicom između malih usnulih kuća, sve dok Gostoprimaljivi nije glasno uzviknuo: "Hej, stigli smo!" i s treskom otvorio vrata roditeljske kuće. "Majko, probudi se! Ja sam!"

Kroz nekoliko minuta pola Grada našlo se na ulici. Svetiljke su upaljene, vrata širom otvorena, deca su se unaokolo igrala, stotinu glasova je govorilo, vikalo, postavljalo pitanja, izražavalo dobrodošlicu, izricalo čestitke.

Lev je pošao da nađe Južni Vetur upravo u trenutku kada se ona žurno spuštala niz ulicu, pospanih očiju, nasmešena, šala prebačenog preko zamršene kose. On ispruži ruke, kako bi je zaustavio. Ona podiže pogled prema njegovom licu i nasmeja se: "Vratio si se, vratio si se!"

Zatim se izraz njenog lica promeni; hitro je bacila pogled oko sebe na veselu uličnu gužvu, zatim ponovo na Leva.

"Oh", reče, "znala sam. Znala."

"Na putu za sever. Otprilike pre deset dana. Spuštali smo se niz kanjon reke. Ispod njegovih ruku odronilo se kamenje. Gnezdo planinskih škorpiona. U početku mu je bilo dobro. Ali bilo je na desetine ujeda. Ruke su počele da mu otiču..."

Čvršće je stegao devojčine ruke, ona ga je i dalje gledala pravo u oči.

"Umro je noću."

"U velikim bolovima?"

"Ne", slaga Lev.

Oči mu se napuniše suzama.

"Ostao je, eto, tamo", reče. "Napravili smo humku od velikih belih oblutaka. Blizu vodopada. Eto... eto, on je tamo."

U vrevi i brbljanju iza njih začu se jasan ženski glas: "Ali gde je Timo?"

Ruke Južnog Vetra izgubiše se u Levovim; izgledalo je kao da se smanjuje, da propada u zemlju, da nestaje. "Pođi sa mnom", reče on i, obgrlivši je oko ramena, krenuše čutke prema kući njene majke.

Lev ju je tu ostavio s Timovom i njenom majkom. Izašao je iz kuće, zastao neodlučno, zatim polako krenuo nazad ka okupljenim ljudima. Iz gužve istupi njegov otac očekujući da će ga sresti; Lev ugleda njegovu kovrdžavu sedu kosu, oči koje ga traže kroz svetlost baklji. Saša je bio vitak, nizak čovek; kada su se zagrlili Lev ispod njegove kože oseti kosti, oštare i krhke.

"Video si se s Južnim Vetrom?"

"Jesam. Ne mogu..."

Privio se za trenutak uz oca, i jaka uzana šaka lupnu ga po ruci. Zamagli mu se pred očima i oseti bol u njima. Kada je konačno pustio oca, Saša se odmače da ga pogleda, ne govoreći ništa, napregrnutih tamnih očiju, ustiju skrivenih iza oštih sedih brkova.

"Ti si bio dobro, Oče?"

Saša potvrđno klimnu glavom. "Umoran si. Hajde kući." Kada su krenuli niz ulicu, reče: "Jeste li pronašli obećanu zemlju?"

"Jesmo. Dolinu pored reke. Pet kilometara udaljenu od mora. Sve ono što nam treba. I lepu... planine iznad nje... Planinski lanac za planinskim lancem, sve viši i viši, viši od oblaka, belji... Ne možeš da veruješ koliko visoko mora da se gleda kako bi se video najviši šiljak planine." Prestao je da hoda.

"Planine se nalaze između? Reke?"

Sa belih zamišljenih visina Lev spusti pogled na svog oca.

"Ima ih dovoljno da zadrže gazde da nas ne prate?"

Nakon izvesnog trenutka Lev se nasmeši. "Možda", reče.

Berba pirinča u močvari bila je u jeku, tako da mnogi ljudi koji su se bavili zemljoradnjom nisu mogli da dođu, ali sva sela poslala su po jednog čoveka ili ženu u Palanku da čuju kakvi su izveštaji istraživača i šta ljudi kažu za njih. Bilo je poslepodne, još je padala kiša; veliki otvoreni prostor ispred Hrama bio je zakrčen kišobranima od širokog, crvenog, papirastog lišća sa trščanog drveta. Ispod kišobrana ljudi su stajali ili čučali na asurama od lišća u blatu, krckali orahe razgovarali, dok se konačno nije oglasilo malo bronzano zvono Hrama, ding-dong-ding-dong; tada svi pogledaše na trem Hrama, gde je stajala Vera spremna da govori.

Bila je to vitka žena teške, sede kose, uzanog nosa, tamnih bademastih očiju. Imala je jak i razgovetan glas i dok je govorila nije se čuo nijedan drugi zvuk osim tihog dobovanja kiše i ponekog cvrkuta malog deteta u gomili, koje bi ubrzano bilo učutkano.

Pozdravila je povratak istraživača. Govorila je o Timovoj smrti i, vrlo smirenog i jezgrovito, o samom Timu, kao da je lično bila prisutna onog dana kada je napustio svoje istraživačko društvo. Govorila je o njihovom stodnevnom putovanju kroz divljinu. Uneli su u mapu veliku oblast istočno i severno od zaliva Eho, rekla je, i pronašli su ono što su želeli da nađu - mesto za novu naseobinu i prohodan put do tamo. "Velikom broju ovde prisutnih", reče, "ne sviđa se ideja o novoj naseobini toliko udaljenoj od Palanke. A među nama sada se nalaze i neki naši susedi iz Grada, koji možda žele da se pridruže našim planovima i diskusijama. Čitava stvar mora biti dobro razmotrena i o njoj se mora slobodno raspravljati. Zato neka Andrej i Lev najpre govore u ime istraživača, i neka nam ispričaju šta su videli i pronašli."

Andrej, zdepast, stidljiv čovek tridesetih godina, opisao je njihovo putovanje na sever. Imao je mekan glas i nije se lako izražavao, i masa ljudi napeto je slušala kako opisuje svet koji se nalazio izvan njima dobro poznatih polja. Oni što su se nalazili sasvim pozadi, istezali su vratove sve dok nisu ugledali ljudi iz Grada, na čije ih je prisustvo Vera već učitivo upozorila. Oni su se nalazili blizu trema, šest muškaraca u kratkim kaputima i visokim čizmama: telesna straža gazda, svaki je nosio dugačak nož u koricama na bedru i bič, uredno savijen kaiš, zadenut za opasač.

Andrej progundja nešto i ustupi mesto Levu, mladom čoveku, vatkom i koščatom, guste, crne, sjajne kose. Lev je takođe počeo da govori zamuckujući, tražeći reči da opiše dolinu koju su pronašli i da objasni zašto smatraju da je baš ona najpogodnija za naseljavanje. Dok je govorio sve više se zagrevao i počinjao da se zaboravlja, kao da je ispred sebe video ono što opisuje: široku dolinu i reku koju su nazvali Mirna reka, jezero iznad nje, močvarna zemljišta gde je pirinč divlje rastao, šume od kvalitetnog drveta, sunčane padine gde mogu užgajati voćnjake i žitarice, i gde mogu da podignu kuće zaštićene od blata i vlage. Govorio im je o ušću reke, o zalivu punom školjki i jestive morske trave; govorio je još i o planinama koje se izdižu iznad rečne doline, sa severne i istočne strane, štiteći je od vetrova zbog kojih je zima u Palanci, puna blata i hladnoće, uvek bila tako zamorno jednolična. "Vrhovi planina uzdižu se visoko, visoko, ka tišini i sunčevoj svetlosti iznad oblaka", rekao je. "One štite dolinu, kao što majka svojim rukama štiti dete. Nazvali smo ih Mahatmine Planine. Da bismo videli da li planine zadržavaju oluje ostali smo tamo toliko dugo, petnaest dana. Rana jesen tamo liči na sredinu leta ovde, jedino su noći hladnije; dani su bili sunčani, a kiša nije uopšte padala. Nepokolebljivi misli kako bi tamo mogle da se obave tri žetve pirinča godišnje. U šumama ima mnogo voća, a pecanje riba u reci i na obalama zaliva pomoglo bi prehranjivanju

naseljenika tokom prve godine, do prve žetve. Tamo su jutra tako svetla! Nismo se zadržali jedino zato da bismo videli kakvo vreme tamo vlada. Bilo je teško napustiti to mesto, čak iako je reč bila o povratku kući."

Slušali su ga ushićeno, a kada je prestao da govori nastala je mukla tišina.

Neko doviknu: "Koliko je to mesto udaljeno, ako se računa prema danima putovanja?"

"Martin pretpostavlja oko dvadeset dana, s porodicama i velikim zavežljajima stvari."

"Ima li reka koje treba da pređemo, opasnih mesta?"

"Najbolje rešenje bilo bi da se pošalje jedna prethodnica, nekoliko dana unapred, koja će obeležiti najlakši put. Kada smo se vraćali klonili smo se svih divljih predela kroz koje smo prolazili prilikom odlaska na sever. Jedina reka koja se teško prelazi, Eho, nalazi se upravo ovde, i nju ćemo morati da pređemo čamcima. Sve druge reke, do Mirne, mogu da se pregaze."

Dovikivali su još mnoga pitanja; ljudi behu prekinuli čutanje koje je vladalo nakon opšte zanesenosti Levovom pričom i upustili se u stotinu gorljivih diskusija ispod kišobrana od crvenog lišća, kada Vera ponovo istupi i zamoli za tišinu. "Jedan od naših suseda nalazi se ovde i želi da razgovara s nama", rekla je i pomerila se u stranu kako bi pustila čoveka iza sebe da istupi napred. Bio je obučen u crno, s opasačem ukrašenim srebrnim figurama. Šest muškaraca koji su stajali blizu trema popeli su se zajedno s njim i istupili napred, obrazujući polukrug, i odvojili ga na taj način od drugih ljudi na tremu.

"Pozdrav svima", reče čovek u crnom. Govorio je suvim, slabim glasom.

"Falko", mrmljali su ljudi između sebe. "Gazda Falko."

"Drago mi je što mogu da uručim čestitke vlade Viktorije ovim hrabrim istraživačima. Njihove mape i izveštaji predstavljaće najvredniju zbirku Državnog arhiva Grada Viktorije. Savet je proučio planove o ograničenoj migraciji zemljoradnika i manuelnih radnika. Planiranje i kontrola neophodni su kako bi se osigurala bezbednost i dobrobit zajednice u celini. Kao što ova ekspedicija pokazuje, mi živimo u jednom kutku, jednom bezbednom raju, velikog i nepoznatog sveta. Mi koji ovde živimo najduže, koji pamtim prve godine naše naseobine, znamo da nagli planovi daljeg širenja mogu da ugroze naš opstanak, i da mudrost leži u redu i čvrstoj saradnji. Imam zadovoljstvo da vam kažem da će Savet primiti ove hrabre istraživače uz srdačan doček Grada, i da će im uručiti odgovarajuću nagradu za njihov trud."

Nastupi jedna drugačija vrsta čutanja.

Sada je progovorila Vera; delovala je krhko pored grupe ogromnih muškaraca, a glas joj je zvučao vedro i jasno. "Zahvaljujemo predstavniku Saveta na njegovom ljubaznom pozivu."

Falko reče: "Savet se nada da će primiti istraživače i proučiti njihove mape i izveštaje, kroz tri dana."

Opet mukla tišina.

"Zahvaljujemo Savetniku Falku", reče Lev, "i odbijamo njegov poziv."

Jedan stariji čovek povuče Leva za ruku, šapući muklo; među ljudima na tremu razvio se žustar razgovor upola glasa, ali masa ispred Hrama i dalje je čutala i bila nepokretna.

"Moramo da doneсemo odluke povodom nekoliko važnih pitanja", reče Vera Falku, ali dovoljno glasno da su je svi mogli čuti, "pre nego što budemo spremni da odgovorimo na poziv Saveta."

"Odluke su već danete, Senjora Adelson. Njih je doneo Savet. Jedino se očekuje vaša saglasnost." Falko se nakloni prema njoj, podiže ruku pozdravljajući masu i napusti trem, okružen svojim čuvarima. Ljudi se široko razdvojile da ga propuste.

Na tremu su se obrazovale dve grupe; istraživači i ostali muškarci i žene, uglavnom mlađi, okupili su se oko Vere, a jedna veća grupa oko plavokosog, plavookog čoveka po imenu Elija. Ovakav model okupljanja ponovili su ljudi koji su se nalazili dole, tako da je okupljena masa počela da liči na prstenastu šumu; mali krugovi bili su sastavljeni uglavnom od mlađih, a veći krugovi uglavnom od starijih ljudi. Svi su strasno raspravljali, pa ipak bez ljunje. Kada je jedna visoka stara žena pačela da uzmahuje svojim kišobranom od crvenog lišća na neku uzbudenu devojku vičući: "Bekstvo? Želite da pobegnete i da nas ostavite same sa gazdama? Treba vas izudarati?" - slomivši kišobran

pri tom - onda su se ljudi oko nje vrlo brzo razišli, vodeći sa sobom devojku koja je uznemirila ženu. Svi su napustili staricu i ona je ostala sama, crvena kao njen kišobran, kojim je namrgođena mahala u prazno. Uskoro, mršteći se i gundajući, starica se pridružila periferiji drugog kruga.

Gore na tremu dve grupe sada su se spojile. Elija je govorio sa blagom žestinom: "Otvoreni prkos predstavlja nasilje, Lev, isto toliko koliko i svaki udarac pesnicom ili nožem."

"Kao što odbacujem nasilje, tako odbijam i da služim nasilniku", reče mladić.

"Ako budeš prkosio zahtevu Saveta, izazvaćeš nasilje."

"Hapšenje, batine, možda; slažem se. Da li želimo slobodu, Elija, ili puku bezbednost?"

"Prkoseći Falku, u ime slobode ili bilo čega drugog, izazivaš gušenje slobode. Igraš kako on svira."

"Već igramo po njegovom taktu, zar ne?" reče Vera. "Ono što želimo to je da se toga oslobodimo."

"Svi se slažemo kako je došlo vreme, krajnje vreme, da razgovaramo sa Savetom, da razgovaramo odlučno, razumno. Ali ako razgovor budemo počeli prkosom, moralnim nasiljem, ništa nećemo postići, i oni će ponovo posegnuti za silom."

"Nemamo nameru da im prkosimo", reče Vera, "jednostavno ćemo se držati istine: ali ako oni krenu sa silom, onda će, Elija, čak i naše pozivanje na razum predstavljati otpor."

"Otpor je beznadežan, moramo da razgovaramo međusobno! Ako nasilje stupi u dejstvo, bilo putem čina ili putem reči, istina je izgubljena - naš život u Palanci, naša sloboda, biće uništeni. Vladaće sila, kao nekad na Zemlji!"

"Sila nije vladala nad svakim na Zemlji, Elija. Samo nad onima koji su pristali da joj služe."

"Zemlja je izgnala naše očeve", reče Lev. Na njegovom licu blistao je čudan sjaj; glas mu je poprimio uvređen, čežnjiv ton, kao kada se duboki tonovi harfe izvlače grubim povlačenjem žica. "Mi smo izgnanici, deca izgnanika. Zar Tvorac nije rekao da je izgnanik slobodna duša, Božje dete? Naš život ovde u Provinciji nije sloboden život. Tek na severu, u novoj naseobini, bićemo slobodni."

"Šta je sloboda?" reče lepa, tamnoputa žena, Džul, koja je stajala pored Elije. "Ne mislim da ćete doći do slobode ako budete išli putem prkosa, otpora, odbacivanja. Sloboda sama dolazi ako se korača stazom ljubavi. Da bi se dobilo sve, mora se i dati sve."

"Mi smo dali ceo svet", reče Andrej svojim prigušenim glasom. "Da li smo dobili slobodu?"

"Prkos je zamka, nasilje je zamka, koje moramo odbaciti - a to i činimo", reče Lev. "Poći ćemo slobodni odavde. Gazde će pokušati da nas spreče. Upotrebice moralnu, a mogu da upotrebe i fizičku silu; sila je oružje slabih. Ali ako budemo verovali sebi, našim namerama, našoj snazi, ako budemo nepokolebljivi, sva moć koju imaju nad nama nestaće kao senke kad grane sunce!"

"Lev", reče tamnoputa žena blago, "Lev, ovo je svet senki."

2.

Kišni oblaci vukli su se u dugim mrkim redovima nad zalivom Eho. Kiša je dobovala i dobovala po krovu od crepa Falkove kuće. Na kraju kuće, u kuhinjama, čuo se daleki zvuk užurbanog kretanja, glasovi posluge. Nikakav drugi zvuk, nikakav drugi glas, samo kiša.

Luz Marina Falko Kuper sedela je u dubokom sedištu u udubljenju prozora, podupirući bradu kolenima. Ponekad bi bacila pogled kroz debelo, zelenkasto prozorsko staklo na more, kišu i oblake. S vremenima na vreme spustila bi pogled na knjigu, koja je ležala otvorena pored nje, i pročitala nekoliko redova. Zatim bi uzdahnula i ponovo pogleda kroz prozor. Knjiga je bila nezanimljiva.

To je doista bilo glupo. Polagala je velike nade u ovu knjigu. Jer, dosada, nikada nije pročitala nijednu.

Naučila je, naravno, da čita i piše, s obzirom na to da je bila Gazdina čerka. Pored toga što je učila lekcije naglas, prepisivala je i moralne savete i mogla je da napiše pismo

kojim je nudila ili odbijala neki poziv, na pergamentu s kitnjastim okvirom, kao i pozdrav i potpis isписан naročitim, velikim i krutim slovima. Ali u školi su koristili crep od škriljca i pisanke koje je nastavnica ispisivala rukom. Nikada u sopstvenim rukama nije imala neku knjigu. Knjige su bile isuviše dragocene da bi se koristile u školi; u svetu je postojalo samo nekoliko desetina knjiga. One su čuvane u Arhivu. Ali kada je danas posle podne ušla u dvoranu, videla je kako na niskom stolu leži mala braon kutija; podigla je poklopac da vidi šta se u njoj nalazi, a kutija je bila puna reči. Uredno ispisanih, uzanih reči, u kojima su sva slova bila jednaka - koliko je samo strpljenja bilo potrebno da bi se postigla jednaka veličina svakog slova! Knjiga - prava knjiga, sa Zemlje, sigurno ju je njen otac ostavio ovde. Podigla je knjigu, odnела je do udubljenja u prozoru, ponovo je pažljivo podigla poklopac i vrlo polako pročitala sve reči različitog oblika sa prve strane.

PRVA POMOĆ
UPUTSTVO ZA HITNU NEGU
POVREDA I BOLESTI
M.E. Roj, M.D.

Štampa: grafički zavod, Ženeva
Ženeva, Švajcarska
2027
Licenca Br. 83A38014
Žen.

Nije nalazila mnogo smisla u ovome. Bilo joj je jasno šta znači 'Prva pomoć', ali sledeći red predstavljao je zagonetku. Na početku je bilo ispisano nečije ime, 'Uputstvo', a zatim je sledio tekst o povredama. Potom su dolazila mnoga velika slova iza kojih su se nalazile tačke. A šta je značilo ženeva, ili štampa, ili švajcarska?

Jednako čudna bila su joj crvena koso postavljena slova preko cele strane, kao da su bila ispisana preko teksta ispod: dar svetskog Crvenog krsta za upotrebu u kažnjeničkoj koloniji na Viktoriji.

Okrenula je stranicu, diveći joj se. Pod prstima je bila nežnija od najfinije tkanine, krta a ipak savitljiva paput svežeg lista trske, i potpuno bela.

Nastavila je dalje da čita reč po reč do kraja prve strane, a zatim je počela da okreće po nekoliko stranica odjednom, pošto joj ionako više od polovine reči nije ništa značilo. Pojavile su se užasne slike. Usled šoka interesovanje joj je naglo oživeloto: slike su prikazivale ljudi koji pridržavaju glave drugih ljudi dišući im u usta; kosti u nozi, vene u ruci; bile su to slike u boji, na divnom sjajnom papiru, poput stakla, ljudi sa malim crvenim tačkama na ramenima, s velikim crvenim ranama na obrazima, s užasnim gušcama svuda po telu, i tajanstvene reči ispod slika: Kožna alergija. Ospe. Velika Boginja. Mala Boginja. Ne, pisalo je boginje, a ne Boginja. Proučila je sve slike, vraćajući se ponekad rečima na spoljašnjoj strani. Shvatila je da je to knjiga iz medicine, i da ju je doktor, a ne njen otac, sigurno ostavio na stolu prethodne noći. Doktor je bio dobar čovek, ali osetljiv; da li bi se ljutio kada bi saznao da je gledala njegovu knjigu? Knjiga je sadržala njegove tajne. On nikada nije odgovarao na pitanje. Voleo je da svoje tajne zadrži za sebe.

Luz je ponovo uzdahnula i pogledala napolje na razbacane kišne oblake. Pregledala je sve slike, reči joj nisu bile zanimljive.

Ustala je i upravo je spuštala knjigu na sto tačno tamo gde je pre ležala, kada je njen otac ušao u sobu.

Njegov korak bio je odlučan, leđa prava, pogled jasan i strog. Nasmešio se kada je ugledao Luz. Malo uplašeno, sa osećanjem krivice, naklonila mu se učtivo, skrivajući suknjom sto i knjigu. "Senjor! Hiljadu pozdrava!"

"Tu je moja mala lepotica. Majkl! Toplu vadu i peškir! Sav sam prljav." Seo je u jednu od iz rezbarenih drvenih fotelja i ispružio noge, dok su mu leđa ostala uspravna kao i uvek.

"Gde si se isprljao, Tata?"

"Među crvima."

"U Palanci?"

"U Viktoriju su sa Zemlje došle tri vrste bića: Ljudi, Vaške i Palančani. Kada bih mogao da se oslobođim samo jedne vrste, to bi mi bilo poslednje prljanje." Ponovo se nasmešio, zadovoljan sopstvenom šalom, zatim pogledao u kćerku i kazao: "Jedan od njih drznuo se da mi odgovori. Mislim da si ga poznавала."

"Poznavala?"

"Iz škole. Crvima ne bi trebalo dozvoliti da idu u školu. Zaboravio sam njegovo ime. Sva njihova imena su glupa: Uzdržani, Nepokolebljivi, Ljubazni, šta si me ono... mali crnokosi štrkljasti dečak."

"Lev?"

"Taj. Onaj što pravi neprilike."

"Šta ti je rekao?"

"Meni nije ništa rekao," U sobu je žurno ušao Falkov sluga sa dubokim lavorom i bokalom vrele vode; pratila ga je služavka s peškirima. Falko je trljaо lice i ruke, prskajući, duvajući i pričajući dok se umivao i brisao. "On i još nekoliko njih upravo su se vratili iz nekakve ekspedicije gore, na severu, u divljini. Tvrdi kako su pronašli lepo mesto za grad. Žele da se svi presele tamo."

"Da napuste Palanku? Svi?"

Falko potvrđno zabrunda i ispruži nogu prema Majklu da mu izuje čizme. "Kao da bi smeli da se čitave zime ne staraju o Gradu? Zemlja ih je poslala ovamo pre pedeset godina kao nedoučene imbecile što oni doista i jesu. Vreme je da im se ponovo očita lekcija."

"Ali oni ne mogu tek tako da odu u divljinu", reče Luz, koja je sledila sopstvene misli dok je njen otac govorio. "Ko bi onda obrađivao naša polja?"

Njen otac se podsmehnuo njenom pitanju ponavivši ga, izvrćući na taj način žensko izražavanje emocija u mušku procenu činjenica. "Ne sme im, naravno, biti dozvoljeno da se ovako razidu. Oni obavlјaju neophodan posao."

"Zbog čega Palančani obavlјaju gotovo sav zemljoradnički posao?"

"Zato što nisu dobri ni za šta drugo. Skloni su prljavu vodu s puta, Majkl."

"Teško da iko od naših ljudi zna da obrađuje zemlju", primeti Luz. Razmišljala je. Imala je tamne, oštro izvijene obrve, kao i njen otac, i kada je razmišljala one bi se spustile u pravu liniju iznad njenih očiju. Ova linija oneraspoložila je njegovog oca. Nije odgovarala licu ljupke dvadesetogodišnje devojke. Davala joj je grub, neženstven izgled. Često joj je to govorio, ali ona se nikada nije oslobođila rđave navike.

"Draga moja, mi smo građani, ne seljaci."

"Ali ko se bavio zemljoradnjom pre nego što su došli Palančani? Kolonija je bila stara šezdeset godina kada su oni stigli?"

"Radnici su obavlјali manuelan posao, naravno. Ali čak ni naši radnici nisu nikada bili seljaci. Mi smo građani."

"I onda smo gladovali, zar ne? Vladale su oskudica i glad." Luz je govorila zamišljeno, kao da se priseća neke stare istorijske recitacije, ali njene su obrve i dalje bile spuštene u onu pravu crnu liniju. "Tokom prvih deset godina postojanja Kolonije, i u drugim vremenima... veliki broj ljudi je gladovao. Nisu znali kako da uzgajaju pirinač u močvarama niti da vade šećernu repu, dok nisu došli Palančani."

Sada su crne obrve njenog oca takođe stajale u pravoj liniji. Jednim zamahom ruke otpustio je Majkla, sluškinju i prekinuo predmet razgovora. "Pogrešno je", rekao je svojim suvim glasom, "seljake i žene slati u školu. Seljaci postaju drski, a žene dosadne."

Pre dve tri godine ovo bi je rasplakalo. Tada bi se snuždila i odvukla u svoju sobu da plače, i bila bi nesrećna sve dok joj otac ne bi rekao nešto ljubazno. Ali ovih dana nije mogao da je natera u plać. Nije znala zašto je to tako, i to ju je veoma čudilo. Naravno da ga se, kao i pre, bojala i divila mu se; ali uvek je unapred znala šta će reći. To nikada nije bilo ništa novo. Nikada ništa novo.

Okrenula se i kroz debelo prozorsko staklo ponovo pogledala na zaliv Eho, čiji je udaljeni obalni luk bio zastrt koprenom guste kiše. Stajala je uspravno, jasna figura na prigušenoj svetlosti, u svojoj dugačkoj crvenoj sukњi od domaće tkanine i u nabranoj muškoj košulji. Delovala je nezainteresovano i usamljeno, dok je stajala tako u sredini

visoke, dugačke sobe; a tako se i osećala. Osećala je takođe kako je otac promatra. Unapred je znala šta će reći.

"Vreme je da se udaš, Luz Marina."

Čekala je sledeću rečenicu.

"Otkad je twoja majka umrla..." Potom uzdah.

"Dosta, dosta, dosta!"

Okrenula se ka njemu. "Pročitala sam onu knjigu", reče.

"Knjigu?"

"Sigurno ju je ostavio doktor Martin. Šta znači 'kažnjenička kolonija'?"

"Nije trebalo da je diraš!"

Bio je iznenađen. To je makar činilo stvar interesantnom.

"Mislila sam da je to kutija sa suvim voćem", rekla je i nasmejala se. "Ali šta to znači 'kažnjenička kolonija'? Kolonija kriminalaca, zatvor?"

"To nije nešto što bi ti trebalo da znaš."

"Naši preci ovde su poslati kao zatvorenici, jesam li u pravu? To su nam Palančani govorili u školi." Falko je prebledeo, ali opasnost je razveselila Luz; njene uspomene naglo oživeše i ona glasno izgovori. "Rekli su da su u prvoj generaciji svi bili kriminalaci. Zemaljska Vlada upotrebila je Viktoriju kao zatvor. Palančani su nam rekli kako su oni bili poslati zato što su verovali u mir ili tako nešto, ali da smo mi poslati zato što smo svi bili lopovi i ubice. A većinu njih, iz Prve Generacije, sačinjavali su muškarci. Njihove žene nisu mogle da dođu pošto nisu bile venčane s njima, i zbog toga je u početku bilo tako malo žena. Oduvek se smatralo glupošću da se u koloniju šalje više žena. A to takođe objašnjava zašto su brodovi bili napravljeni samo za dolazak, ne i za povratak. I zašto Zemljani nikada nisu došli ovamo. Mi smo odsečeni. To je istina, zar ne? Mi sebe nazivamo kalonijom Viktorija. Ali smo, zapravo, tamnica."

Falko ustade i približi joj se; ona je stajala mirno, čvrsto na svojim nogama. "Ne", rekla je blago, kao nezainteresovan. "Ne, nemoj, Tata."

Njen glas zaustavio je razlučenog čoveka; on je takođe stao mirno i pogledao je. U jednom trenutku prozreo je. Videla je u njegovim očima da je prozreo, i da se uplašio. Za trenutak, samo za trenutak.

Okrenuo se. Otišao je do stola i podigao knjigu koju je doktor Martin ostavio. "Zašto je to sve važno, Luz Marina?" rekao je konačno.

"Želela bih da znam."

"To je bilo pre sto godina. I Zemlja je izgubljena. A mi smo to što jesmo."

Klimnula je glavom potvrđno. Kada je govorio na ovaj način, suvo i mirno, osećala je snagu kojoj se divila i koju je volela u njemu.

"Ono što me ljuti", rekao je, ali bez ljutnje, "Jeste to što si slušala reči tih crva. Oni sve izvrću. Šta oni znaju? Dozvolila si im da ti pričaju kako je Luis Firman Falko, moj veliki deda, osnivač naše Kuće, bio lopov, zatvorska ptičica. Šta oni o tome znaju! Ja znam, i ja ti mogu reći, što su naši preci bili. Oni su bili pravi muškarci. Ljudi isuviše snažni za Zemlju. Zemaljska vlada poslala ih je ovde zato što ih se plašila. Najbolji, najhrabriji, najjači - sve hiljade malog slabog naroda na Zemlji plaštile su ih se, zato su ih pohvatili i otpremili u jednosmernim brodovima, tako da bi mogli da čine što hoće sa Zemljom, shvataš. Pa, kada je to učinjeno, kada su pravi ljudi otišli, Zemljani su ostali tako slabi i bojažljivi da su počeli da se plaše čak i od takve rulje kakvi su Palančani. Zato su ih poslali nama da ih ovde čuvamo. Sto smo mi i učinili. Shvataš? Eto, tako je to bilo."

Luz je klimnula glavom potvrđno. Prihvatile je očiglednu nameru svog oca da je umiri, mada nije znala zašto joj se prvi put u životu obraća pomirljivim tonom, objašnjavajući joj nešto kao da je smatra sebi ravnom. Bez obzira na to, međutim, koji je bio razlog tome, njegovo objašnjenje delovalo je ubedljivo; a ona je bila navikla da sluša ubedljiva objašnjenja i da kasnije razmišlja o njihovom pravom značenju. Doista, dok u školi nije upoznala Leva, nije imala priliku da sretne nekoga ko bi radije govorio jasne činjenice nego laž koja bi delovala ubedljivo. Ljudi su govorili ono što je odgovaralo njihovim namerama, kada su bili ozbiljni; a kada to nisu bili, govorili su besmislice. Obraćajući se devojkama, jedva da su ikada bili ozbiljni. Ružne istine trebalo je sakriti od devojaka, da njihove čiste duše ne bi ogrubele i ukaljale se. U svakom slučaju, raspitivala se o

kažnjeničkoj koloniji najviše zato da bi odvratila oca od razgovora o svojoj udaji; i trik je upalio.

Ali nevolja s ovakvim trikovima, razmišljala je kada se našla u svojoj sobi sama, jeste u tome što oni i tebe samog prevare. Ona je samu sebe prevarila time što se prepirala s ocem, što je izazvala prepirku. On joj to neće oprostiti.

Sve devojke njenih godina i društvenog statusa u Gradu bile su udate već dve-tri godine. Ona je izbegla udaju jedino zato što Falko, bez obzira na to da li je toga bio svestan ili ne, nije želeo da joj dozvoli da ode iz njegove kuće. Bio je navikao da ona stalno bude pored njega. Oni su bili slični, veoma slični; uživali su u društvu jedno drugog više, možda, nego u nečijem tuđem. Ali večeras ju je pogledao kao da vidi nekog ko je drugačiji, nekog na koga nije bio navikao. Ako počne da je primećuje kao osobu koja se razlikuje od njega, ako ona počne da pobedi u bitkama s njim, ako prestane da bude njegova mala ljubimica, mogao bi početi da razmišlja o tome kakva je ona u stvari - od kakve je koristi.

A od kakve je to ona koristi doista bila, čemu može da posluži? Za nastavak kuće Falko, naravno. A šta bi sledilo potom? Bilo Herman Markez ili Herman Makmilan. I ništa nije mogla da učini u vezi s tim. Biće supruga. Biće snaja. Saviće kosu u pundu, grdiće poslugu, slušaće kako se muškarci opijaju u dvorani posle večere i rađaće decu. Po jedno godišnje. Mali Markez Falko. Mali Makmilan Falko. Eva, njena stara drugarica iz detinjstva, udala se u šesnaestoj, imala je troje dece i očekivala je četvrtu. Evin suprug, Savetnikov sin Aldo Di Đulio Herc, tukao ju je, a ona se time ponosila. Pokazivala je modrice i mrmljala: "Aldito je tako temperamentan, tako divalj, kao mali gnevni dečak."

Luz je napravila grimasu i pljunula. Pljunula je na pod od crepa u svojoj sobi i ostavila pljuvačku da leži. Ukočeno je posmatrala malu sivkastu grumuljicu i poželeta da Hermana Markeza, a potom i Hermana Makmilana udavi u njoj. Osećala se prljavom. I njena soba bila je zatvorena i prljava: zatvorska ćelija. Prestala je da razmišlja o tome i izletela iz sobe. Preletela je dvoranu poput strele, pokupila suknje i popela se uz lestve do mesta ispod krova, gde niko drugi nije nikada dolazio. Sela je na prašnjavi pod - krov, po kome je dobovala kiša, bio je suviše nizak da bi se moglo stajati ispod njega - i pustila je mislima na volju.

Misli joj odmah odlutaše napolje, daleko od ove kuće i ovog časa, nazad u prošlo vreme.

Na igralištu pored školske zgrade, jednog prolećnog popodneva, dva dečaka iz Palanke, Lev i njegov drug Timo, igrali su se hvatanja. Ona je stajala na tremu školske zgrade, posmatrajući ih, čudeći se onome što je videla, pružanju i rastezanju leđa i ruku, gipkim okretajima tela, i proletanju lopte kroz svetlost. Činilo se kao da igraju na nečujnu muziku, muziku kretanja. Sa zapada, preko zaliva Echo, dopirala je ispod olujnih niskih oblaka svetlost zlatna i niska; zemlja je bila svetlica od neba. Humka neobrađene zemlje iza polja je zlatna, korov koji je prekrivao humku goreo je. Zemlja je gorela. Čekajući da uhvati dugačak hitac, Lev je stajao zabačene glave, ispruženih ruku, i ona je zastala posmatrajući ga, zadivljena lepotom prizora. Iza školske zgrade pojavila se grupa dečaka koji su došli da igraju fudbal. Doviknuli su Levu da im dobaci loptu, upravo u trenutku kada je on skočio, sasvim ispruženih ruku, da uhvati Timov visoki hitac. I uhvatio ga je, nasmejao se i bacio loptu uvis ka novim dečacima.

Kada su se njih dvojica približili tremu, strčala je niz stepenice. "Lev!"

Zapad je plamteo iza njega, a on je stajao crn, između nje i sunca.

"Zašto si im tek tako prepustio loptu?"

Nije mogla da mu vidi lice naspram svetlosti. Timo, visok, zgodan dečak, držao se malo podalje i nije je gledao u lice.

"Zašto im dozvoljavaš da se igraju s tobom?"

Lev je konačno odgovorio: "Ne dozvoljavam im", reče. Kada mu je prišla bliže videla je da je on gleda pravo u lice.

"Oni kažu 'daj nam loptu!' i ti im je odmah daš..."

"Oni žele da se igraju; mi smo upravo završavali. Naš red za igru već je prošao."

"Ali oni te nisu zamolili, već su ti naredili. Zar uopšte nemaš ponosa?"

Levove oči bile su tamne, njegovo lice bilo je tamno i grubo, nedovršeno; nasmešio se, milim, zbnjenim osmehom. "Ponosa? Naravno da ga imam. Kad ga ne bih imao, ne bi me se ticalo kada je njihov red."

"Kako to da uvek imaš spreman odgovor na svako pitanje?"

"Zato što je život tako pun pitanja."

Nasmejao se, ali je nastavio da je posmatra kao da ona sama predstavlja jedno takvo, iznenadno pitanje, bez odgovora. I bio je u pravu, pošto ona uopšte nije znala zašto ga je izazivala.

Timo je stajao pored njih pomalo smeteno. Neki dečaci sa igrališta već su ih posmatrali: dva dečaka iz Palanke razgovaraju sa senioritom.

Ne progovorivši više ni reč, njih troje se odmaknuli od školske zgrade i krenuše prema ulici ispod nje, gde neće moći da ih vide s poljane.

"Kada bi se oni obraćali jedan drugom na taj način, kao što su viknuli na tebe", reče Luz, "izbila bi tuča. Zašto se vi takođe ne borite?"

"Za fudbal?"

"Za bilo šta!"

"Mi se borimo."

"Kada? Kako? Jednostavno ste se udaljili."

"Mi dolazimo u grad, svakoga dana, u školu", reče Lev. Nije gledao u nju sada dok su hodali jedno pored drugog, i njegovo lice izgledalo je kao i obično. Bilo je to jedno obično dečačko lice, tvrdoglavu, namrgodeno. Najpre nije shvatila šta je hteo da kaže, a kada je shvatila, sama nije znala šta da odgovori.

"Pesnice i noževi dolaze na poslednje mesto", reče on i verovatno je osetio naduvenost u sopstvenom glasu, izvesnu hvalisavost, pošto se okrenuo prema Luz smejući se i slegnuo ramenima, "a ni reči nisu ništa bolje, takođe!"

Izašli su iz senke koju je bacala kuća i spustili se u nisku zlatnu svetlost. Kao razlivena crvena mrlja, Sunce se nalazilo između tamnog mora i tamnih obala, a krovovi Grada goreli su nezemaljskom vatrom. Troje mladih ljudi zastade, osmatrajući taj silni sjaj naspram tame zapada. Morski vetar, koji je mirisao na so, prostor i dim upaljenog drveta, duvao im je hladno u lice. "Zar ne vidiš", reče Lev, "pokušaj da vidiš - pokušaj da shvatiš kakav bi život mogao da bude, kakav život jeste."

Videla je, gledajući njegovim očima, videla je veličanstvenost Grada kakav bi mogao da bude, i kakav je bio.

Zanosa nestade. Gubeći se u izmaglici, svetlost je gorela između mora i oluje, Grad je još bio zlatan na beskrainoj obali; ali iza njih su išli ljudi niz ulicu, razgovarajući i dovikujući se. Bile su to devojke iz Palanke, koje su se zadržale u školi kako bi pomogle nastavnici da očisti učionice. Pridružile su se Timu i Levu, pozdravivši Luz ljubazno, ali kao i Timo, plaho. Njen put ka kući vodio je na levu stranu, dole prema gradu; njihov put vodio je na desnu, gore prema vrleti i Gradskom putu.

Kada se idući strmom ulicom odmakla malo podalje od njih bacila je pogled unazad prema njima, dok su se peli uz svoju ulicu. Devojke su nosile radnu odeću svetlih, prijatnih boja. Gradske devojke podrugljivo su se sмеjale Palančankama što nose pantalone, ali one same pravile su svoje sukњe od materijala iz Palanke, kada su mogle da ga nabave, pošto je njihov materijal bio finiji i bolje urađen od svakog štofa koji se pravio u Gradu. Pantalone i jakne dugačkih rukava i visokih kragni koje su nosili mladići bile su krem boje od prirodnog svilenog vlakna. Levova glava sa gustom mekom kosom delovala je veoma tamno iznad te beline. On je išao iza ostalih, s Južnim Vetrom, lepom devojkom tihog glasa. Prema položaju njegove glave Luz je mogla da zaključi kako on sluša taj tihu glas, i da se smeši.

"Pokvarenjak!" reče Luz, i stušti se niz ulicu dok su je dugačke sukњe šibale po člancima. Bila je isuviše dobro vaspitana da bi znala da psuje. Znala je za izraz 'Do đavola!', zato što je to govorio njen otac, čak i pred ženama, kada bi bio besan. Do sada nikada nije rekla 'Do đavola!', to je bila privilegija njenog oca. Ali, pre više godina, Eva joj je rekla da je pokvarenjak vrlo ružna reč i stoga je, tek kada bi bila sama, upotrebljavala ovu psovku.

Odjednom, izronivši kao Mudrijaš ni iz čega, i poput njega grbava, zlih očiju i delimično obrasla perjem, kako je izgledala uzbudenoj devojci, pojavi se njena pratilja,

rođaka Lores, za koju je Luz mislila da ju je napustila i otišla kući još pre pola sata. "Luz Marina! Luz Marina! Gde si bila? Čekala sam i čekala - pretrčala sam ceo put do kuće Falko i nazad do škole - gde si ti bila? Zašto sama pešačiš? Uspori, Luz Marina, umirem, umirem."

Ali Luz nije želela da uspori zbog sirote kreštave žene. Produžila je velikim koracima, boreći se protiv suza koje joj iznenada navreše na oči: protiv suza gneva zato što nikada nije mogla da se šeta sama, nikada da uradi nešto samostalno, nikada, nikada. Zato što su muškarci o svemu odlučivali. Sve činili po sopstvenoj volji. I sve starije žene bile su na njihovoj strani. Tako da devojka nije mogla da sama šeta ulicama grada, pošto bi neki pripit radnik mogao da je uvredi, a šta ako ga zbog toga strpaju u zatvor ili mu odsek uši? Većina bi tako postupili s njim. Devojački ugled bio bi tada uništen. Zato što su na osnovu njenog ugleda muškarci jedino i sticali mišljenje o njoj. Muškarci su o svemu razmišljali, sve činili, o svemu odlučivali, sve stvarali, donosili zakone, rušili zakone, kažnjavalni one koji ih ruše; i nimalo prostora nije ostavljen za žene, nikakav grad nije postojao za njih. Nigde, nigde, osim u njihovim sopstvenim sobama, kada bi ostale same.

Čak je i Palanka bila slobodnija od nje. Čak i Lev, koji nije želeo da se bori za fudbal, ali koji je, kada se spusti noć na njihov svet, glasno osporavao zakone i smejavao im se. Čak je i Južni Vetar, koja je bila tako tiha i blaga - čak je i Južni Vetar mogla da se vraća kući s kim je želela, ruku pod ruku preko otvorenih polja po večernjem vetrnu, bežeći ispred kiše.

Kiša je dobovala po krovu od crepa iznad potkovlja, gde se sklonila toga dana pre tri godine kada je konačno stigla kući, dok je rođaka Lores dahtala i kreštala iza nje sve vreme.

Kiša je dobovala iznad potkovlja, gde se sklonila danas.

Tri godine je prošlo od one večeri na zlatnoj svetlosti. Pre tri godine još je išla u školu; verovala je da će, kada se završi školovanje, na čudesan način biti oslobođena.

Zatvor. Čitava Viktorija bila je zatvor, tamnica. I nikakvog izlaza nije bilo iz nje. Nigde se nije moglo otici.

Jedino je Lev otišao i pronašao novo mesto negde daleko na severu, u divljini, mesto gde se moglo otici... I vratio se odatle, uspravio se i rekao 'Ne' Gazda-Falku.

Ali Lev je bio slobadan, uvek je bio slobodan. Eto zašto u njenom životu, ni pre ni kasnije, nije pastojalo nijedno drugo vreme, osim onog kada je stajala s njim na uzvišenju svog grada, u zlatnoj svetlosti pre oluje, kada je zajedno s njim shvatila šta predstavlja slobodu. Ali za samo jedan tren. Koliko traje udar morskog vetra, susret očiju.

Prošlo je više od jedne godine kada ga je poslednji put videla. Vratio se, nazad, u Palanku, da bi potom otišao u novu naseobinu, slobodan, zaboravivši na nju. Zašto bi je se i sećao? Zašto bi se ona njega sećala? Imala je o čemu drugom da razmišlja. Bila je odrasla žena, morala je da se suoči sa životom. Čak i ako bi čitav život, koji je trebalo da upozna, predstavljaо zaključana vrata, iza kojih nije bilo nikakvog prostora za nju.

3.

Dve ljudske naseobine na planeti Viktorija bile su šest kilometara međusobno udaljene. Koliko su stanovnici Palanke i Grada Viktorije znali, nije bilo drugih naseobina.

Velika većina ljudi je radila, prenoseći ulov i poljoprivredne proizvode ili sušenu ribu, što ih je često odvodilo iz jedne u drugu naseobinu, ali bilo je mogo više onih koji su živeli u Gradu, i nikada nisu išli u Palanku, ili koji su živeli na jednoj od seljačkih farmi blizu Palanke i od početka da kraja godine nisu odlazili u Grad.

Kada se mala grupa, od četiri muškarca i jedne žene, spustila niz Gradske put do ivice strme obale, nekoliko njih gledala je sa živim interesovanjem i odgovarajućim strahopostovanjem Grad koji se prostirao ispod njih na brdovitoj obali zaliva Eho; zaustavili su se tačno iznad velikog Gradskog spomenika - iznad keramičke školjke jednog od brodova koji su dovezli prve stanovnike u Viktoriju - ali nisu utrošili mnogo vremena gledajući gore u spomenik; bila je to domaća znamenitost impresivne veličine, ali samo simbolična i više iz samilosti postavljena gore, na vrh stene, prkosno uperena prema zvezdama, ali koja je služila jedino kao vodič za ribarske brodove na otvorenom moru. Spomenik je bio mrtav. Grad je bio živ. "Pogledaj tamo", reče Hari, najstariji u

grupi. "Ne bi mogao da izbrojiš sve te kuće kada bi sedeo ovde čitav sat! Ima ih na stotine!"

"Baš kao grad na Zemlji", reče drugi, mnogo češći posetilac, s ponosom znalca.

"Moja majka je rođena u Moskvi, u Crnoj Rusiji", reče treći čovek. "Ona kaže da bi grad predstavljao samo malu varoš tamo na Zemlji. Ali to je zvučalo prilično neuverljivo ovim ljudima, koji su svoje živote provodili između vlažnih polja i zbijenih sela, vezani neraskidivim okovima za težak posao i ljudsko društvo, izvan čega se prostirala ogromna ravnodušna divljina."

"Ona je", reče jedan od njih sa blagom nevericom, "svakako mislila na veliki grad?" I produžili su da stoje ispod šuplje ljuštare vasionskog broda, gledajući u pokrivenе i zbijene krovove boje svetle rđe, u dimnjake koji su se pušili, geometrijske linije zidova i ulica, a ne gledajući u prostrani pejzaž plaže, zaliva i okeana, praznih dolina, golih brda, praznog neba, pejzaž koji je okruživao grad svojom beskrajnom pustosi.

Tek kada su prošli školsku zgradu i spustili se na ulice, mogli su sasvim da zaborave na postojanje divljine. Sa svih strana okruživala su ih dela ljudskih ruku. Kuće, uglavnom nisko građene, ovičavale su put s obe strane visokim zidovima i malim prozorima. Ulice su bile uzane i čitavu stopu utonule u blato. Mestiimično, preko pešačkih prolaza zbog blata su bile postavljene daske, ali one su se nalazile u lošem stanju, i bile su klizave od kiše. Sreli su samo nekolicinu ljudi u prolazu, ali kroz jedna otvorena vrata uspeli su da bace pogled na unutrašnjost dvorišta ispred kuće: ono je bilo puno žena što su prale, dece, dima i glasova. Zatim ih je ponovo čekala neudobna tišina skučene ulice.

"Divno! Divno!" uzdahnu Hari.

Prešli su fabriku u kojoj su se od gvožda iz Vladinih rudnika i livnica pravile alatke, kuhinjsko posuđe, kvake za vrata i slično. Ulaz je bio širom otvoren pa su zastali i zavirili u žućkastu tamu koju je osvetljavala iskričava vatrica i ispunjavala huka čekića i maljeva, ali jedan im je radnik doviknuo da se udalje. Tako su nastavili dalje do Ulice zaliva, i ugledavši njenu dužinu, širinu i savršenu pravu liniju, Hari pinovo reče: "Divno!" Išli su za Verom koja je poznavala ovaj put do Grada, duž Ulice zaliva, do Kapitola. Pri pogledu na Capitol Hari je ostao bez reči, i samo je zapanjeno posmatrao.

Bila je to najveća zgrada na svetu - četiri puta viša od svake obične zgrade - i sagrađena od čvrstog kamena. Njen visoki trem podupirala su četiri stuba, svaki od jednog ogromnog debla prstenastog drveta, užljeblijen i izbeljen, sa izrezbarenim i ukrašenim glavama na vrhu. Posetioci su se osećali malim dok su prolazili između ovih stubova, malim dok su ulazili kroz portale što su zjapili svojom ogromnom širinom i visinom. Ulagana dvorana, uzana ali takođe vrlo visoka, imala je obložene zidove; oni su pre više godina bili ukrašeni freskama koje su se prostirale od poda da tavanice. Pred ovim prizorom ljudi iz Palanke ponovo su stali i piljili bez reči; jer to su bile slike koje su prikazivale Zemlju.

U Palanci je još bilo ljudi koji su se sećali Zemlje i rado bi pričali o njoj, ali njihova sećanja, stara pedeset i pet gadina, uglavnom su se odnosila na stvari koje su videli kao deca. Malo je preostalo onih koji su u vreme izgnanstva bili odrasli. Neki su ostatak svojih života proveli u zapisivanju istorije Naroda Mira i izreka njegovih vođa i heroja, u opisivanju Zemlje, beleženju njene daleke strašne istorije. Drugi su retko govorili o Zemlji, oni su najčešće pevali svojoj deci koja su rođena u izgnanstvu, ili deci svoje dece, jednu staru pesmu čudnog imena i reči, ili su im pričali priče o deci i veštici, o tri medveda, o kralju koji je jahao na tigru. Deca su ih slušala širom otvorenih očiju. "Šta je medved? Da li i kralj ima pruge na svom telu?"

Prva generacija iz Grada, s druge strane, koja je poslata na Viktoriju pedeset godina pre Naroda Mira, uglavnom je prispela iz gradova, Buenos Airesa, Rije, Brazila i drugih velikih centara Brazil-Amerike; i neki od njih bili su moćni ljudi, u vezi sa čudnijim stvarima nego što su i same veštice i medvedi. Tako je slikar fresaka naslikao scene koje su izgledale neizmerno lepe ljudima što su ih sada posmatrali: kule načićkane prozorima, ulice pune sprava s točkavima, nebesa puna krilatih sprava; žene u sjajnoj odeći ukrašenoj nakitom i s usnana crvenin kao krv; muzškarci visokih herojskih figura, koji čine neverovatne stvari - sede na ogromnim četvoronožnim životinjama ili iza velikih sjajnih drvenih blokova, koji pucaju iz podignutog oružja na velike gomile ljudi, probijajući se između mrtvih tela i lokvi krv na čelu redova muškaraca, koji su svi bili

slično obučeni, pod nebom punim dima i rasplamsale vatre. Posetioci iz Palanke trebalo bi da ostanu čitavu nedelju dana ukoliko su žeeli da vide sve freske; međutim, morali su da požure kako ne bi zakasnili na sastanak Saveta. Ali svi su još jednom zastali pred poslednjim platnom, koje se razlikovalo od drugih. Umesto da bude ispunjena licima, vatrom, krvlju i raznim spravama, slika je bila crna. Nisko u levom uglu nalazio se mali plavozeleni disk, a visoko u desnom uglu nalazio se drugi; izmedu i oko njih, ništa - crno. Tek kada bi se prišlo bliže toj crnini moglo se videti da je ona poprskana bezbrojnim sjajnim zvezdama; a na kraju video se tanano nacrtan srebrni vasionski brod, ne duži od ostruška nokta, usmeren prema praznini između svetova.

Na ulazu iza crne freske stajala su dva stražara impozantnih figura, obučeni u istovetne široke pantalone, kratke jakne s opasačima i čizme. Nisu nosili samo savijene bičeve, već i puške: dugačke muškete, ručno izrezbarenih kundaka i sa teškim cevima. Većina Palančana čula je za puške ali nikada nije videla nijednu, i sada su ih radoznalo posmatrali.

"Halt!" reče jedan od čuvara.

"Šta?" Poče Hari. Narod Palanke rano je usvojio jezik kojim se govorilo u Gradu Viktoriji, pošto su oni bili narod mnogih različitih jezika i stoga im je bio neophodan zajednički jezik za međusobno sporazumevanje i sporazumevanje sa Gradom; ali mnogi stariji među njima nisu naučili neke od gradskih izraza. Hari nikada nije bio čuo za reč 'Halt'.

"Stani tamo", reče čuvar.

"Dobro", reče Hari. "Moramo da čekamo", obratio se ostalima iz Palanke.

Iza zatvorenih vrata Savetničke sobe dopirao je zvuk razgovora. Palančani uskoro počeše da se pojedinačno razilaze po dvorani kako bi posmatrali freske dok čekaju na poziv; čuvari su im naredili da stanu u grupu, i oni se ponovo pojedinačno vratiše nazad. Vrata su se konačno otvorila i delegaciju iz Palanke čuvar je uveo u Savetničku dvoranu vlade Viktorije: u jednu veliku sobu u koju je prodirala sivkasta svetlost kroz prozore postavljene visoko na zidu. U udaljenom kraju nalazila se izdignuta platforma na kojoj je u polukrug bilo postavljeno desetak stolica; na zidu iza njih visio je komad platna crvene boje, sa crvenim diskom u sredini i deset žutih zvezda oko diska. Nekih dvadesetak ljudi sedelo je tu i tamo u klupama svrstanim u redove i okrenutim prema uzvišenom mestu. Od deset stolica na platformi samo su tri bile zauzete.

Čovek kovrdžave kose koji je sedeо za malim stolom upravo iznad platforme ustao je i objavio kako delegacija iz Palanke traži dozvolu da se obrati Vrhovnom plenumu Kongresa i Saveta Viktorije.

Dozvola je data, reče jedan od muškaraca na platformi.

"Pridite bliže - ne, ne tuda, već sa strane..." Kovrdžavi čovek je šaputao i grdio sve dok nije doveo delegaciju do mesta gde je želeo, blizu platforme. "Ko je govornik?"

"Ona", reče Hari pokazavši glavom na Veru.

"Navedite vaše ime kako se ona vodi u nacionalnom registru: Kongresmenima se morate obraćati sa 'Gospodine', a Savetnicima sa 'Vaša Ekselencijo'", prošaputao je službenik, napetog izraza lica. Hari ga je posmatrao sa blagom simpatijom, kao da je reč o slepom mišu-torbaru. "Počnite, počnite!" prošaputao je službenik, znojeći se.

Vera istupi jedan korak ispred grupe. "Zovem se Vera Adelson. Došli sano da sa vama razmotrimo naše planove povodom slanja jedne grupe na sever radi otvaranja nove naseobine. Nismo mogli da nađemo vremena kako bi neki drugi dan posvetili razgovoru o pomenutoj stvari, usled čega je dašlo do izvesnog nesporazuma i neslaganja. Sada je sve spremno. Džon je poneo mapu koju je Savetnik Falko želeo da vidi, i mi smo sretni što možemo da vam predamo ovu kopiju za Arhiv. Istraživači su vas upozorili da mapa nije sasvim precizna, ali ona daje osnovnu predstavu o zemlji severno i istočno od zaliva Echo, uključujući neke prohodne rute i gazove. Iskreno se nadamo da ova mapa može biti od koristi našoj zajednici." Jeden muškarac je izvadio rolnu hartije od lišća koju je prihvatio zabrinuti službenik, bacivši pogled prema Savetnicima kao da od njih traži dozvolu.

Vera, u svom odelu sa pantalonama od bele svile, stajala je mirno poput statue, obasjana sivom svetlošću; glas joj je bio miran, govorila je pribrano.

"Pre sto i jedanaest godina, vlada Brazil-Amerike poslala je nekoliko hiljada ljudi na ovaj svet. Pre šezdeset i šest godina, vlada Kan-Amerike poslala je još dve hiljade. Dve

grupe se nisu spojile u jednu, već su međusobno sarađivale; a sve do danas Grad i Palanka, iako su i dalje udaljeni, duboko su vezani jedno za drugo.

Prve dekade bile su teške za obe grupe; bilo je mnogo umiranja. Smrtnost se smanjila kada smo naučili da živimo ovde. Popis je gadinama bio neredovan, ali računamo da populacija Grada iznosi negde oko osam hiljada ljudi, a populacija Palanke, prema našem poslednjem proračunu, iznosila je četiri hiljade trista dvadeset."

Među ljudima koji su sedeli na klupama prošao je talas iznenađenja.

"Oblast zaliva Echo u stanju je da, smatramo, prehrani samo dve hiljade ljudi bez natprosečnog rada na zemlji i stalnog rizika od gladi. Zato mislimo kako je došlo vreme da se neki od nas isele i počnu novi život. Ima, uostalom, dovoljno prostora."

Falko, koji se nalazio gore na svojoj Savetničkoj stolici, nasmešio se bledo.

"S obzirom na to da se Palanka i Grad nisu međusobno spojili, već još obrazuju dve odvojene grupe, smatramo da zajednički pokušaj osnivanja novog naselja ne bi bio mudar. Prvi stanovnici, pioniri, morali bi da žive zajedno, da rade zajedno, da zavise jedni od drugih i, naravno, da se međusobno venčavaju. Pokušaj da se očuvaju dve socijalne kaste, u takvoj situaciji, bio bi nemoguć. U svakom slučaju, oni koji žele da osnuju novo naselje pripadaju jedino narodu Palanke."

Oko dvesta pedeset porodica, što čini nekih hiljadu ljudi, želi da pođe na sever. Neće otići svi odjednom, već po nekoliko stotina svaki put. Kada budu otišli, njihovo mesto na farmama naseliće mladi ljudi koji ovde ostaju, kao što, pošto je Grad već prilično pun, i neke porodice iz Grada mogu da, ukaliko žele, pređu na to zemljiste. Biće dobrodošli. I pored toga što jedna petina naših zemljoradnika ide na sever, neće biti nikakvog pada u proizvodnji hrane; i biće, naravno, hiljadu ustiju manje da se hrani.

To je naš plan. Verujeno da pomoći diskusija, kritike i zajedničke težnje ka istini, možemo zajedno da dođemo do pune saglasnosti povodom stvari koja se tiče svih nas."

Zavladala je napeta tišina.

Čovek s jedne od klupa ustao je da govori, ali je žurno ponovo seo kada je video da se Savetnik Falko sprema da uzme reč.

"Hvala, Senjara Adelson", reče Falko. "Bićete obavešteni o odluci Saveta povodom ovog predloga. Senjar Braun, koja je sledeća tačka na dnevnom redu?"

Kovrdžav službenik jednom je rukom pravio nervozne pokrete prema Palančanima, dok je drugom pokušavao da nađe svoje mesto među razbacanim papirima po svojoj klupi. Dva stražara približiše se brzo sa strane petorici ljudi iz Palanke. "Hajde! Krenite!"

"Oprostite", reče im Vera blago. "Savetničke Falko, bojim se da je među nama ponovo došlo do nesparazuma. Mi smo doneli odluku, u vidu predloga. Sada, u saradnji sa vama, želimo da donešemo definitivnu odluku. Ni mi, niti vi, ne možemo sami da odlučimo o stvari koja se tiče svih nas."

"Vi niste shvatili", reče Falko gledajući u vazduh iznad Verine glave. "Vi ste dali predlog. Odluka zavisi od Vlade Viktorije."

Vera se nasmešila. "Znam da niste navikli da žene govore na vašim sastancima, možda će zato biti bolje ako Jan Serov govori u naše ime." Povukla se unazad i jedan krupan čovek, svetle kože stao je na njeno mesto. "Vidite", reče on, kao da nastavlja Verinu rečenicu, "najpre moramo da iznesemo ono šta želimo i kako to želimo da učinimo, a onda kada se složimo povodom predloga i da ga izvršimo."

"Ova tačka dnevnog reda je završena", reče drski savetnik Selder sa Falkove leve strane na platformi. "Ukoliko nastavite da ometate rad plenuma moraće vas silom udaljiti."

"Mi ne narušavamo rad, već upravo nastojimo da ga privredemo kraju", reče Jan. Nije znao šta da čini sa svojim velikim rukama koje su mu neprestano visile sa strane, poluzgrčenih šaka kojima kao da je tražio dršku neke zamišljene motike. "Sve moramo da raspravimo do kraja."

Falko reče veoma mirnim glasom: "Straža!"

Kada je straža počela da se približava, Jan zbumjeno pogleda Veru, a Hari, odgovori: "Ma, hajte, smirite se savetniče, sve što želimo jeste malo ljudskog razumevanja, i sami to možete videti."

"Vaša Ekselencijo! Izbacite ove ljudi napolje!" viknu jedan čovek s klupa, a drugi nastaviše da užvuču isto, kao da su žeeli da ih čuju savetnici na platformi. Narod iz

Palanke stajao je mirno, iako su Jan Serov i mladi Kralj zaprepašćeno gledali u ljutita lica koja su vikala okrenuta prema njima. Falko se posavetova za trenutak nešto sa Felderom, zatim dade znak jednom od stražara, koji smesta u trku napusti dvoranu. Falko dade rukom znak za tišinu.

"Narode", reče mirno, "morate shvatiti da vi niste članovi vlade već 'da ste joj potčinjeni. Odlučivanje o nekom planu nasuprot vladinoj odluci predstavlja čin pobune. Da bi vam to postalo jasno, kao i celom vašem narodu, bićete ovde zadržani u pritvoru sve dok ne budemo sigurni da je ponovo uspostavljen red."

"Šta to znači 'zadržani u pritvoru'?" upita Hari šapatom Veru, koja reče: "Zatvor." Hari klimnu glavom. On je bio rođen u zatvoru u Kan-Americi; nije se toga sećao ali je bio na to ponosan.

Najednom uđe osam stražara i poče da požuruje i gura Palančane prema vratima. "Svi u jedan red! Požuri sada! Ne beži, inače pucam!" naredio je njihov oficir. Niko od njih petoro baš ničim nije pokazivao da pokušava da beži, pruža otpor ili protestuje... Kralj, koga je gurnuo jedan nestrljivi stražar, reče: "Oh, izvinite", kao da se našao na putu nekome ko je bio u trku.

Stražari su sproveli grupu napolje pored freske, ispod stubova, na ulicu. Tu su se zaustavili. "Gde ih vodimo?" upita jedan oficir.

"U zatvor."

"Nju, takođe?"

Svi su pogledali u Veru, urednu i nežnu u njenoj beloj svili. Pogledala je nazad u njih s mirnim interesovanjem.

"Gazda je rekao u zatvor", reče oficir mrgnodno.

"Pobogu, gospodine, ne možemo je tamo zatvoriti", reče mali stražar oštrog pogleda, preko čijeg lica se protezao ožiljak.

"Tako je rekao Gazda."

"Ali ona je dama."

"Odvedi je onda u kuću Falka i prepusti njemu da donese odluku o tome kada se vrati", predložio je drugi, blizanac onog sa ožiljkom, kome je jedino ožiljak nedostajao.

"Dajem vam reč da neću bežati odande gde me smestite, ali bih radije ostala sa svojim prijateljima", reče Vera.

"Ućutite, gospođo", reče oficir, odmahujući ljutito glavom. "U redu. Vas dvojica odvedite je u kuću Falko."

"I drugi će dati reč, ukoliko..." poče Vera, ali oficir joj je okrenuo leđa i povikao: "U redu! Kreći! Jeden za drugim!"

"Ovuda, senjora", reče onaj s ožiljkom.

Pre nego što je krenula Vera je zastala i u znak pozdrava podigla ruku prema četvorici svojih drugara, koji su se sada nalazili dalako dole na ulici. "Mir! Mir!" daviknu Hari unazad, strasno. Onaj s ožiljkom promrmlja nešto i pljunu snažno na stranu. Dvojica stražara bili su muškarci od kojih bi se Vera uplašila da ih je srela sama negde na ulici Grada, ali dok su sada hodali, okružujući je s obe strane, njihova zaštita bila je vidljiva čak i po njihovom držanju. Shvatila je da se osećaju kao njeni spasitelji.

"Da li je zatvor veoma neudoban?" upitala je.

"Pijanice, tuče, smrad", odgovori onaj s ožiljkom, a njegov dvojnik dodade sa velikim poštovanjem: "To nije mesto za damu, senjora."

"Da li je to mesto išta bolje za muškarce?" raspitivala se, ali nije dobila odgovor.

Kuća Falko nalazila se samo tri ulice od Velikog Kapitola: bila je to velika, niska, bela zgrada sa crvenim krovom od crepa. Debela domaćica koja je sišla da im otvori vrata bila je zbunjena prisustvom dva vojnika i uzbudjeno je, dahćući, prošaptala: "Oh, ah, Gospode, oh, Gospode!" I odletela, ostavivši ih na ulazu. Nakon duge pauze, dok je Vera razgovarala sa svojim stražarima i utvrdila da su njih dvojica doista braća blizanci, po imenu Emilijano i Anibal, a da vole svaj posao stražara zato što su dobro plaćeni, ali da se Anibalu - onom s ožiljkom - nije sviđalo što toliko vremena mora da provede stojeći, pošto su ga zbog toga bolele noge i oticali mu zglobavi - upravo u tom trenutku razgovora ušla je devojka čije su suknje lepršale. "Ja sam Senorita Falko", reče bacivši hitar pogled na stražare, ali obraćajući se Veri. Zatim joj se izraz lica naglo promeni. "Senjara Adelson, nisam vas prepoznala. Izvinite. Molim vas, uđite!"

"To je nezgodno, draga, vidite, ja nisam posetilac, ja sam zatvorenik. Ova gospoda bila su vrlo ljubazna. Simatrali su da zatvor nikako nije mesto za žene, pa su me doveli ovde. Mislim da i oni treba da uđu, ako ja uđem, da bi me čuvali."

Obrve Luz Marine spustile su se u finu pravu crtlu. Stajala je čuteći jedan trenutak. "Mogu da pričekaju ovde na ulazu", reče. "Sedite na one sanduke", obrati se Amibalu i Emilijanu. "Senjora Adelson će biti sa mnom."

Blizanci ukočeno izađoše kroz vrata pored Vere.

"Molim vas uđite", reče Luz stojeći sa strane, izražavajući na taj način poštovanje prema Veri, koja uđe u dvoranu kuće Falko, s njenim drvenim stolicama koje su prekrivali jastuci, drvenim stolovima i ukrasnim kamenim podom, debelim prozorskim staklima i ogromnim kaminom - u svoj zatvor. "Molim vas sedite", reče njena tamničarka, i ode do unutrašnjih vrata da naruči od posluge kafu.

Vera nije sela. Dok se Luz vraćala gledala je u devojku sa divljenjem. "Draga moja, vi ste ljubazni i predusretljivi. Ali ja sam zaista uhapšena - po naređenju vašeg oca."

"Ovo je moja kuća", reče Luz. Njen glas je bio oštar, poput Falkovog, "a to je gostoprimaljiva kuća."

Vera je pomirljivo uzdahnula i sela. Njena siva kosa bila je raščupana od vetra na ulici; zagladila ju je, a zatim mirno sklopila svoje uzane, tamnopute ruke u krilu.

"Zašto vas je uhapsio?" Pošto se dugo uzdržavala da ga izgovori, pitanje je bilo izbačeno naglo, kao iz topa. "Šta ste učinili?"

"Pa, došli smo i pakušali da razgavaramo sa Savetom o planovina za novu naseobinu."

"Jeste li znali da će vas uhapsiti?"

"Razmatrali smo to kao jednu od mogućnosti."

"Ali o čemu je tu zapravo reč?"

"O novom naselju - o slobodi, prepostavljam. Ali doista, draga, ne smem da o tome razgovaram s vama. Obećala sam da će biti poslušan zatvorenik, a od zatvorenika se ne očekuje da vrše propagandu svojih zločina."

"Zato da ne?" reče Luz prezivo. "Je li taj zločin zarazan, kao prehlada?"

Vera se nasmeja. "Da!... Znam da smo se već upoznale, ali se ne sećam gde je to bilo."

U sobu žurno uđe uzbudjena domaćica noseći poslužavnik, postavi ga na sto, i ponovo pozuri napolje, uzdišući. Luz je sipala crno, toplo piće - zvano kafa, koje se pravilo od pečenog korena jedne domaće biljike - u šoljice od fine crvene gline.

"Bila sam na zabavi u Palanci, pre godinu dana", reče. Autoritativne oštchine nestalo je iz njenog glasa, sada je delovala veselo. "Da vidim ples. A i nekoliko puta govorili ste u našoj školi."

"Naravno! Vi, Lev i sva ta gomila dece došli ste zajedno u školu! Znači da si poznавала Tima. Da li znaš da je umro, na putu za sever?"

"Ne. Nisam to znala. U divljini", reče devojka i nakon toga nastupi duboka tišina. "Da li je Lev bio... Da li je Lev sada u zatvoru?"

"On nije pošao s nama. U ratu, znaš, ne raspoređuju se svi vojnici na isto mesto odjednom." Vera, pošto joj se povratilo raspoloženje, srknu kafu i namršti se sa blagim izrazom nezadovoljstva zbog njenog ukusa.

"U ratu?"

"Pa, u ratu bez borbe, naravno. Možda je bolje upotrebiti reč pobuna, kao što tvoj otac čini. Može biti, kako se ja nadam, da je reč samo o neslaganju." Luz ju je i dalje gledala s nerazumevanjem. "Ti znaš šta je to rat?"

"Oh, da, kada stotine ljudi ubijaju jedni druge. Istorija Zemlje, učili smo u školi, bila ih je puna. Ali ja sam mislila... da vaši ljudi ne žele da se bore."

"Ne", potvrdila je Vera. "Mi se ne borimo. Bar ne s noževima i puškama. Ali kada se jedanput složimo oko toga da li nešto treba preuzeti ili ne, postajemo vrlo uporni, a kada se naša upornost suoči s tuđom tvrdoglavostu, može da dođe do neke vrste rata, do borbe ideja, do jedinog oblika rata koji se uopšte može dobiti. Shvataš?"

Luz očigledno nije shvatala.

"No, dobro", reče Vera utešnim glasom, "shvatićeš već."

4.

Drvo prstenova iz Viktorije vodilo je dvostruk život. Na početku to bi bila obična sadnica sa zupčastim lišćem, koja brzo raste. Kada bi drvo sazrelo, bagato bi procvetalo velikim pupoljcima boje meda koji su se brzo rascvetavali. Mudrijaši i drugi mali stvorovi koji lete, privučeni mirišljavim laticama, hranili bi se njima, a za to vreme po njihovom perju, krilima ili kljunovima nahvatao bi se polenov prah. Opolođujući ostaci cveta uvukli bi se u tvrdnu ljuštu semena. Na drvetu je moglo biti nekoliko stotina takvog semena, ali ono se, jedno za drugim, sušilo i padalo, tako da bi na kraju ostalo samo jedno seme na visokoj središnjoj grani. Ovo seme, teško i gorkog ukusa, postajalo je sve veće i veće, dok je njegovo drvo sve više slabilo i venulo, sve dok gole grane ne bi konačno tužno klonule pod velikom, teškom, crnom loptom semena. Tada, nekog poslepodneva, kada bi jesenje sunce zasijalo kroz otvore između kišnih oblaka, seme bi izvelo svoje neobično delo: onako prezrelo, zagrejano sunčevom toplotom, seme bi eksplodiralo. Eksploziju je pratio zvuk koji se mogao čuti kilometrima uokolo. Podigao bi se oblak prašine i čestica koji bi vetar postepeno razneo preko brežuljaka. U tom trenutku život prstenastog drveta bio je, očito, završen.

Ali u krugu oko središnjeg stabla nekoliko stotina semenki koje su izletele iz ljuštare, nošene snažnom eksplozijom, duboko bi se zarilo u vlažno, debelo blato. Godinu dana kasnije mladice su se već međusobno borile za prostor neophodan korenju; one koje su bile manje izdržljive umirale su. Nakon deset godina, i sto ili dvesta godina posle tog vremena, od dvadeset do šezdeset drveta, na kojima raste lišće bakarne boje, obrazovalo bi savršen prsten oko središnjeg davno iščezlog stabla. Četrdeset prstenastih drveta, izraslih jedno pored drugog, čije su se grane i korenje samo dodirivali, obrazovala bi jedan prsten. U periodu od osam do deset godina drveće je jedanput cvetalo i rađalo malo jestivo voće, čije su semenje raznosili mudrijaši, slepi miševi-torbari, šumski zečevi i drugi ljubitelji voća. Iz semena palog na pogodno tle prokljalo bi i izraslo samo jedno drvo; ono bi rodilo jedno seme; i ovaj ciklus, od jednog prstenastog drveta do celog prstena, neprekidno se panavlja.

Tamo gde je zemljište bilo povoljno prstenovi bi se zatvarali, gotovo u potpun krug ali, i pored toga, u njegovoj sredini nije raslo nikakvo drugo veliko bilje, samo trava, mahovina i paprati.

Veoma stari prstenovi toliko bi ispostili zemljište iz sredine da je ono tonulo i obrazovalo krečnjak, koji se punio padzemnim vodama i kišom. Tako se, konačno, krug obrazovan od visokog, starog, tamocrvenog drveća mogao ogledati u mirnoj površini vode središnjeg ribnjaka. Sredina prstenova uvek je predstavljala mirno mesto. Najstariji prstenovi, u čijoj su se sredini nalazili ribnjaci, bili su najtiši, najčudniji.

Hram Palanke nalazio se izvan varošice u dolini koja se sastojala od jednog takvog prstena: četrdeset i šest stabala izdizalo je svoja stubasta tela i bronzane krošnje oko vodenog kruga čiju bi mirnu površinu ponekad poremetila kiša ili zamaglio sivi oblak, ili bi je, pak, obasjavala sunčeva svetlost probijajući se kroz crveno lišće sa savršeno čistog neba. Čvornovato korenje drveća raslo je i izbijalo ivicom vode, praveći sedišta za one koji su želeli da u samoći razmišljaju. Samo jedan par čaplji živeo je u prstenu Hrama.

Čaplja sa Viktorije zapravo nije bila čaplja; nije to bila, čak, ni ptica. Za opisivanje svog novog sveta izgnanici su posedovali samo reči iz starog sveta. Bića koja su živila pared malih ribnjaka, imala su noge poput štaka, bila su svetlosive boje i jela su ribu: to ih je činilo čapljama. Prva generacija je znala da nije reč o pravim čapljama, ni pticama, niti reptilima, ni sisarima. Sledeća generacija nije znala šta ova bića nisu bila, ali je donekle znala šta jesu. Bile su to čaplje.

Činilo se da žive koliko i drveće. Niko nikada nije video bebu-čaplju ili neko njeno jaje. Ponekad, čapljе su plesale i ukoliko su plesale u paru taj ples se odvijao obavljen divljinom noći, nevidljiv za bilo koga. Nečujno, koščate, elegantne čapljе pravile su gnezda u nanosima crvenog lišća između korenja, tragale za vodenim bićima u plićacima ribnjaka i piljile preko vode u ljudska bića svojim velikim, okruglim očima bezbojnim poput same vode. Nisu pokazivale nikakav strah od čoveka, ali nikada mu nisu dozvolile da im se približi.

Stanovnici Viktorije još nikada nisu prišli blizu nekoj velikoj oblasti na kojoj su živele životinje. Najveći biljojed bio je koni, debela spora zverka, slična zecu, sa finim zaštitnim

Ijuskama po čitavom telu; najveći grabljivci bile su larve, crvenooke i oštih zuba, dugačke pola metra. Kada bi upale u zamku larve su grizle i grebale sve oko sebe u bezumnom besu sve dok ne bi uginule; koniji su odbijali da jedu, legli bi mirno i umirali kada bi ih uhvatio čovek. Bila su to velika morska bića. Kitolovci su dolazili u zaliv Eho i svakog leta su ih hvatali sebi za hranu. 'Kitolovci' nisu bili kitolovci, ali šta su ovi monstrumi predstavljali niko nije znao. Nikada se nisu približavali ribarskim čamcima. Ni životinje iz ravnica i šuma nikada se nisu približile čoveku. Nisu bežale. Jednostavno su se držale na odstojanju. Posmatrale bi ga izvesno vreme, jasnog pogleda, a onda bi se udaljile, ignorisući stranca.

Jedino su se padavci svetlih krila i mudrijaši uopšte odlučivali da se približe čoveku. Stavljeni u kavez, padavci bi savili krila i umirali; ali ako bi im neko ostavio med moglo se desiti da padavac podigne gnezdo-osmatračnicu nalik šoljici za vodu u kojoj je, budući da je bio vodeno biće, spavao. Mudrijaši su očigledno verovali u svoju izuzetnu sposobnost da svakih nekoliko minuta liče na nešto drugo. Ponekad su pokazivali prijateljsku želju da obleću oko nekog ljudskog bića, ili čak, da sednu na njega. Promenljivost njihovih oblika imala je u sebi nešto od sposobnosti čaranja pomoću očiju, možda hipnoze, i Lev se ponekad pitao da li mudrijaši vole da koriste ljudska bića za uvežbavanje svojih trikova na njima. U svakom slučaju, ako bi ga zatvorili u kavez, mudrijaš se pretvarao u bezobličnu braon grudvicu nalik hrpici prašine, i nakon dva ili tri sata uginuo bi.

Nijedno biće na Viktoriji nije se moglo pripitomiti, nije htelo da živi sa čovekom. Nijedno biće nije želelo ni da mu se približi. Sva su izbegavala čoveka, izmicala mu u šume opojnog mirisa, zaklonjene kišom, ili su bežala u duboko more, ili konačno, u smrt. Čovek ih nije uopšte zanimalo. On je za njih bio stranac. Nije im pripadao.

"Imala sam mačku", imala je običaj, veoma davno, Levova baka da priča. "Debelog, sivog mačora s krvnom poput najmekše, najlepše svile. Imao je crne pruge na leđima i šapama, i velike zelene oči. Skočio bi mi u krilo, i stavio svoj nos ispod mog uha, tako da bih mogla da ga čujem, i preo bi, preo - ovako!" Stara gospođa bi napravila dubok, mekan zvuk hrkanja koji je mali dečak slušao sa dubokim uživanjem.

"Šta bi mačak rekao kada je bio gladan, Nano?" zadržavao je dah dok je čekao njen odgovor.

"Frرr, frرr!"

Nasmejala bi se, i on bi se nasmejao.

Iza vrata, izvan malih obrađenih polja, prostirala se divljina, beskrajan svet brežuljaka, crvenog lišća i izmaglice, pun tišine. Govoriti, tamo, bez obzira na to što je htelo da se kaže, značilo bi reći: ja sam stranac.

"Jednog dana", reče dete, "poći ću da istražim ceo svet." Bila je to nova ideja za njega, koja ga je celog ispunila. Krenuo je da napravi mape, i sve ostalo. Ali, Nana ga nije slušala. Imala je tužan izraz lica. Znao je što treba u takvom trenutku da uradi. Prišao joj je tih i prislonio nosić uz njen vrat ispod uha, praveći: "frرr..."

"Je li to moj mačor Mino? Zdravo, Mino! Gle", reče, "to nije Mino, već Ljevuška! Kakvo iznenađenje!"

Seo joj je u krilo. Obgrlile su ga njene velike, stare tamnopute ruke. Na svakom zglobu nosila je narukvicu od finog, crvenog sapunovog kamena. Njen sin Aleksandar, Saša, Levov otac, napravio ih je i izrezbario specijalno za nju. "Lisice za ruke", rekao je kad joj ih je predao za rođendan. "Lisice sa Viktorije, mama." I svi odrasli su se nasmejali, ali Nana je imala tužan izraz lica dok se smejala.

"Nano. Da li je Mino bilo njegovo ime?"

"Naravno, glupane."

"Ali, zašto?"

"Zato što sam ga ja tako nazvala."

"Ali životinje nemaju imena."

"Ne. Ovde nemaju."

"Zašto nemaju?"

"Zato što ne znamo njihova prava imena", reče baka gledajući napolje preko malih obrađenih polja.

"Nano?"

"Da?" Čuo se meki glas iz toplih grudi na koja se bio naslonio.

"Zašta nisi donela Mina ovde?"

"Nismo mogli ništa da unesemo u vasionski brod. Ništa od ličnih stvari. Nije bilo prostora. Ali, u svakom slučaju, Mino je uginuo mnogo pre nego što smo došli. Ja sam bila dete kada je on bio mače i još sam bila dete kada je on ostario i umro. Mačke ne žive dugo, samo nekoliko godina."

"Ali ljudi duže žive."

"Oh, da, vrlo dugo."

Lev je nastavio da sedi u njenom krilu, pretvarajući se da je mačka sivog krvnog krzna, poput prostirke od pamučne vune s njihovog poda, samo topla. "Frرr", reče meko, dok ga je stara žena držala sedeći na pragu i gledajući iznad njegove glave u zemlju svog izgnanstva.

Dok je sada sedeо na tvrdom prostranom korenу prstenastog drveta na ivici Zajedničkog Ribnjaka, mislio je o Nani, mački, srebrnoj vodi mirnog jezera, o planinama iznad jezera na koje je žarko želeo da se ispne, o uspinjanju na planine što su se nalazile iza ove magle i kiše, o uspinjanju u led i svetlost planinskih vrhova; mislio je na mnoge stvari, na isuviše mnogo stvari. Sedeо je mirno, ali njegov duh nije mogao da miruje. Došao je ovde zbog tišine, ali njegov duh je lutao, od prašlosti do budućnosti i nazad. Samo se za trenutak umirio. Jedna čaplja je nečujno zagazila u vodu sa udaljene strane ribnjaka, podigavši svoju uzanu glavu i zagledala se u Leva. Uzvratio joj je pogled i za jedan trenutak ostao zarobljen tim okruglim, prozirnim pogledom, beskrajne dubine poput neba bez oblaka; i za trenutak postao je i sam okrugao, providan, tih, središnji trenutak svih trenutaka, večiti trenutak neme životinje.

Čaplja se okrenula na drugu stranu, savila glavu tražeći ribu u tamnoj vodi.

Lev ustade nastoјеći da se kreće mirno i nečujno poput same čaplje, i napusti prsten, koji je obrazavalо dirveće, prošavši između dva masivna, crvena debla. Bilo je to kao da se prolazi kroz vrata u jedan sasvim drugačiji prostor. Nisku dolinu obasjavalo je Sunce, nebo je bilo vetrovito i živopisno; Sunce je bacalo zlatnu svetlost na krov Hrama crvene boje, koji se nalazio na južnoj strani padine. U Hramu se već nalazio veliki broj ljudi, koji su stajali na stepeništu i tremu razgovarajući međusobno, i Lev pažuri k njima. Poželeo je da trči, da viče. Ovo nije bilo vreme za čutanje. Bilo je to prvo jutro bitke, početak pobjede.

Andrej mu doviknu: "Hajde! Svi čekaju na Gazda-Lema!"

On se nasmeja i potrča; u dva koraka prešao je šest stepenika. "E pa, dobro", reče, "kakva je to disciplina, gde su vam čizme, da li smatraš da je tvoj položaj dastojanstven, Seme?" Sem, smeđ, zdepast muškarac, obučen samo u bele pantalone, dubio je mirno na glavi, pored ograde trema.

Elija je otvorio sastanak. Nisu ulazili unutra nego su seli na trem da razgovaraju, budući da je sunčeva svetlost bila vrlo prijatna. Elija je, kao i obično, bio ozbiljan, ali Levov dolazak oraspoložio je druge i razgovor je bio živ ali oštar. Smisao sastanka gotovo da je odmah postao jasan. Elija je želeo da još jedna delegacija podje u Grad na razgovor s Gazdama, ali niko drugi nije na to pristao; svi su tražili da se održi opšti sastanak naroda Palanke. Dogovorili su se da se sastanak održi pre nego što zađe sunce, i mlađi ljudi preuzeli su na sebe obavezu da obaveste udaljena sela i farme. Kada se Lev spremio da podje, Sem, koji je sve vreme razgovora dubio na glavi, uspravi se jednostavnim ljupkim pokretom i reče, smešći se, Levu: "Juhuu, biće to velika bitka."

Lev, čiji je um bio zaokupljen stotinama stvari, nasmeši se Semu i odjuri.

Kampanja koju je narod Palanke pripremao bila je za njih nešto novo, a ipak i nešto poznato. U Palanačkoj školi i Hramu, svi su učili o principima i taktikama kampanje, poznavali su živote junaka-filozofa, Gandija i Lutera Kinga, istoriju Naroda Mira, ideje koje su nadahnule te živote, tu istoriju. U izgnanstvu Narod Mira nastavio je da živi prema tim idealima; i sve do sada to su činili uspešno. Održali su, na kraju krajeva, sopstvenu nezavisnost, time što su preuzeli celokupnu brigu o zemljoradnji u svojoj zajednici i pošto su dobровoljno delili sve proizvode sa Gradom. Za nadoknadu; Grad ih je snabdevao alatom i mašinerijama koje su se pravile u vladinim livnicama, ribom koju je lovila gradska flota i raznim drugim proizvodima koje je, pošto je prvi bio osnovan, Grad mogao lakše da proizvede. Bio je to dogovor kojim su obe strane bile zadovoljne.

Ali, postepeno, uslovi trgovine postajali su sve više nejednaki. Palančani su gajili biljke od kojih su se dobijali pamuk i vuna, kao i drveće od koga se pravila svila, odnosili su sirov materijal u gradske fabrike na sukanje i tkanje. Ali fabrike su bile vrlo stare; kada su Palančanima bili potrebnici materijali, više im se isplatilo da ih sami predu i tkaju. Sveže i sušene ribe koje su očekivali iz Grada nisu stizale. Loš ulov, objasnio je Savet. Alatke nisu bile zamjenjivane. Grad je pravio alat za farmere; pošto zemljoradnici ne postupaju pažljivo s oruđem, moraće sami da ga zamene, rekao je Savet. Tako je to teklo, dovoljno sporo da ne izbjije nikakva kriza. Narod Palanke pravio je kompromise, nalazio opravdanja, popuštao. Deca i unučad prvih izgnanika, koji su sada bili odrasli muškarci i žene, nikada nisu videli kako izgledaju primena i tehnika napada i otpora, što je predstavljalo vezivnu snagu njihovog zajedništva.

Ali oni su stekli znanje o toj tehnici, o njenom duhu, motivima i pravilima. Oni su je naučili i primenjivali u beznačajnim konfliktima u samoj Palanci. Imali su prilike da vide kako njihovi odrasli članovi rešavaju probleme i nesuglasice, ponekad strasnom diskusijom, a ponekad pomoću gotovo prečutne saglasnosti. Naučili su da u sastancima traže smisao, ne da slušaju one koji su najbučniji, bilo da je pokornost bila nužna i ispravna ili neumesna i pogrešna. Naučili su da čin nasilja jeste izraz slabosti, i da duhovna snaga leži u nepokolebljivoj doslednosti.

Konačno, verovali su u sve to, kao što su verovali da su sve to naučili izvan svake prisile ili sumnje. Niko od njih ne bi pribegao nasilju, ni pred kakvim provokacijama. Verovali su u svoja uverenja i stoga su bili jaki.

"Neće biti lako ovog puta", rekla im je Vera, pre nego što su ona i ostali pošli u Grad. "Znajte da neće biti lako."

Potvrđno su klimnuli glavom, smešeći se i hrabreći je. Naravno da neće biti jednostavno. Lake pobede nisu ni vredne pobedivanja.

Dok je išao od farme do farme jugozapadno od Palanke, Lev je pozivao ljude da dođu na veliki skup i odgovarao na njihova pitanja o Veri i drugim taocima. Neki su se plašili onog što bi ljudi iz Grada mogli da preduzmu kao sledeće, i Lev reče: "Da, u stanju su da učine i nešto gore nego što je zadržavanje talaca. Ne možemo očekivati od njih da se jednostavno slože s nama, kada se mi ne slažemo s njima. Ali mi smo spremni za borbu."

"Ipak, kada se bore oni upotrebljavaju noževe - a tamo se nalazi i ono mesto где bičuju, znate", reče jedna žena spuštajući ton. "Gde kažnjavaju svoje lopove i..." Nije dovršila. Svima je bilo neugodno i osećali su se postiđeni pri pomenu tog mesta.

"Oni su upali u zamku nasilja koje ih je i dovelo dovode", rekao je Lev. "Mi nismo. Ako ostanemo čvrsti, svi koliko nas ima, shvatiće našu snagu; videće da je veća od njihove. Počeće da nas slušaju. I da se bore za slobodu, sopstvenu." Njegovo lice i glas bili su tako vedri da su farmeri mogli da osete kako govori pravu istinu, i počinjali su da se raduju budućem sukobu sa Gradom umesto da ga se plaše. Dva brata koja su dobili imena iz vremena Dugog Marša, Lion i Pamplona, postali su naročito vredni; Pamplona, koji je bio doista prostodušan, pratilo je Leva od farme do farme, tako da je do kraja jutra još deset puta mogao da čuje planove za pružanje otpora.

Poslepodne Lev je radio sa svojim ocem i druge tri porodice koje su obrađivale njihovo pirinčano polje, pošto je došlo vreme za poslednju žetu koja se morala obaviti bez obzira na druga zbivanja. Kada je došlo vreme za večeru, otac je pošao s jednom od tih porodica da jede; Lev je otišao sa Južnim Vetrom. Ona beše napustila kuću svoje majke i živila je sama u maloj kućici zapadno od varoši koju su ona i Timo sagradili kada su se venčali. Kućica je stajala usamljena, među poljima, iako se mogla videti iz najbliže grupe kuća koje su ležale izvan Palanke. Lev, ili Andrej, ili Martinova žena Italija, ili sve troje, često su dolazili kod nje na večeru, noseći sa sobom ponešto da podele sa Južnim Vetrom. Ona i Lev jeli su zajedno, sedeći na pragu, pošto je bilo blago, zlatno avgustovsko poslepodne, a zatim su zajedno pošli u Hram, gde se već beše okupilo dvesta ili trista ljudi, a svakog minuta pristizalo ih je još više.

Svi su znali za razlog svog dolaska: da se međusobno ponovo uvere kako su jedinstveni, i da se dogovore o sledećem postupku. Duh okupljanja bio je prazničan i pomalo prožet ushićenjem. Ljudi su stajali na pragu i svi su, na jedan ili drugi način, govorili isto: "Ne idemo da se predamo; nećemo dopustiti da zadrže naše taoce!" Kada je

Lev progovorio radosno su ga pozdravili: bio je on unuk velikog Šulca koji je predvodio Dugi Marš, istraživač divljine i opšti miljenik u svakom slučaju. Klicanje je prestalo, u okupljenom narodu koji je sada već brojao preko hiljadu ljudi, nastao je mir. Približavala se noć, a svetiljke na tremu Hrama, koje je snabdevao strujom varoški generator, slabo su gorele tako da je bilo teško videti šta se dešava na kraju gomile. Izgledalo je da se kroz narod probija nekakav nizak, masivan, crni predmet. Kada se priližio tremu videlo se da je reč o grupi muškaraca, o jednoj trupi stražara iz Grada, koja se kretala kao neprobojan blok. Blok je imao glas: "Okupljeni... red... bol..." bilo je sve što se uopšte moglo raspoznati, pošto je svako iz mase postavio neko pitanje nezadovoljstva. Lev, koji je stajao ispod jedne svetiljke, zamoli za tišinu, i pošto se gomila utišala, začuo se snažan glas:

"Masovna okupljanja su zabranjena, gomila se mora razići. Masovna okupljanja zabranjena su prema naređenju Vrhovnog Saveta pod pretnjom hapšenja i kažnjavanja. Smesta se razidite i podite svojim kućama!"

"Nećemo", rekoše ljudi; "zašto bismo se razili? Kakvo oni imaju pravo?"

"Podite svojim kućama!"

"Hajde, dosta!"

"Hajde, umirite se!" zagrmeo je Andrej, glasom za koji niko nije znao da ga poseduje. Kada su se ponovo umirili on se obrati Levu na svoj uobičajen nerazgavetan način: "Hajde govor." "

"Ova delegacija iz Grada ima prava da govori", reče Lev glasno i razgovetno. "I da bude saslušana. A kad budemo čuli šta kažu, moći ćemo da se suprotstavimo, ali zapamtite da smo odlučili da nas ne dozvolimo da nas isprovociraju nikakvo delo i nikakva reč. Ljudima koji su došli među nas ne nudimo ni ljutnju ni uvrede. Ono što im mi nudimo jeste prijateljstvo i istinoljubivost!"

Pogledao je u stražare, a oficir je istim nestrpljivim glasom smesta ponovio naređenje da se skup razide. Kada je završio, nastupila je tišina. Muk je patrao. Niko ništa nije rekao. Niko se nije pokrenuo.

"Hajde, kreći", viknuo je oficir, podigavši glas, "krećite, razlazite se, odlazite svojim kućama!"

Lev i Andrej se pogledaše, prekrstiše ruke i sedoše.

Nepokolebljivi, koji se nalazio gore na tremu, takođe sede; a za njim i Južni Vetar, Elija, Sem, Džul, i drugi. Svi ljudi, koji su se nalazili okupljeni na mestu za sastanak, počeli su da se spuštaju u sedeći stav. Bio je to čudan prizor među lelujavim senkama, pri žućkastoj slaboj svetlosti. Neka se deca zasmejaše. Kroz pola minuta svi su sedeli. Niko nije ostao na nogama osim trupe stražara, dvadesetorice ljudi koji su stajali zbijeni jedan uz drugog.

"Bili ste upozoreni", viknuo je oficir, a glas mu je istovremeno zvučao samopouzdano i zbuđeno. Bilo je očito da nije siguran šta treba da radi s ovim ljudima koji su sada čuteći sedeli na zemlji, gledajući u njega s izrazima miroljubive radoznalosti, kao da su deca na predstavi lutkarskog pozorišta gde je on sam predstavljao jednu takvu marionetu.

"Ustanite i razidite se, ili ću početi sa hapšenjem!"

Niko ništa ne reče.

"Dobro, uhapsiću tri... dvadeset najbližih. Ustanite. Vi, ustajte!"

Ljudi kojima se stražar obraćao ili na koje je pokazivao rukom ustali su i stali mirno. "Da li i moja žena može da pođe s nama?" upita tihim glasom jedan čovek stražara, ne želeteći da prekine veliko duboko čutanje okupljene gomile.

"Nikakvih masovnih okupljanja bilo kakve vrste ne sme više biti. Po naređenju Saveta!" prodera se stražar, i povede svoje ljudе ispred grupe od dvadeset i pet Palančana. Oni uskoro nestadoše u mraku, gde električno osvetljenje nije više dopiralo.

Iza njih ostala je gomila u dubokom muku. Jedan glas podiže se iz grupe pevajući. Pridružiše mu se drugi glasovi, u početku ticho. Bila je to stara pesma, iz doba Dugog Marša na Zemlji.

"O kad stignemo,
o kad stignemo u slobodnu zemlju
sagradićemo Grad,
o kad stignemo..."

Kako je grupa stražara i uhapšenika odmicala u mrak pevanje se, iza njih, nije čulo slabije već je postajalo sve jasnije i jače, kao da se stotine glasova ujedinilo u jedan jedini koji se prostirao iznad tamne zemlje između Palanke i grada Viktorije.

Dvadeset i petoro ljudi koje je straža uhapsila, ili koji su dobrovoljno prošli s njom, vratili su se u Palanku kasno sledećeg dana. Tamo su ih preko noći smestili u jedno stovarište, verovatno zato što u Gradskom zatvoru nije bilo dovoljno mesta za toliko osoba, od kojih su šesnaestoro bile žene i deca. Poslepodne je održano suđenje, rekli su, nakon koga im je rečeno da idu kući. "Ali, moraćemo da platimo kaznu", rekao je stari Pamplona važno.

Pamplonin brat, Lion, bio je uspešan vrtlar, ali Pamplona, spor i bolešljiv, nikada ni u čemu nije bio naročito uspešan. Ovo je bio trenutak njegove slave. Bio je u zatvoru, baš kao i Gandi, kao Šulc, baš kao na Zemlji. Bio je heroj, i ushićen zbog toga.

"Kaznu?" upitao je Andrej s nevericom. "Novac? Oni znaju da mi ne upotrebljavamo njihove novčanice..."

"Kazna", objasnio je Pamplona, mirno prelazeći preko Andrejeve neverice, "sastoji se u tome što ćemo morati da radimo dvadeset dana na njihovoј novoj farmi."

"Kakvoj novoj farmi?"

"Na nekoj vrsti nove farme koju Gazde planiraju da naprave."

"Gazde se spremaju da pređu u zemljoradnike?" Svi se nasmejaše.

"Bilo bi im najbolje da to učine, ako žele da jedu", reče jedna žena.

"Šta će biti ako ne odete da radite na toj novoj farmi?"

"Ne znam", reče Pamplona zbumivši se. "Niko nam nije rekao. Od nas se nije tražilo da govorimo. Bilo je to suđenje, s pravim sudijom. Samo je on govorio."

"Ko je bio sudija?"

"Makmilan."

"Mladi Makmilan?"

"Ne, stari, savetnik. Mada se i mladi nalazio tamo. To je jedan krupan čovek! Kao drvo! I sve se vreme smeškao. Fini, mladić."

Stigao je Lev, trčeći, pošto je upravo dobio vest o povratku zatvorenika. Iz uzbudjene grupe što se beše skupila na ulici da bi poželeta dobrodošlicu zatvorenicima, Lev zagrljao na koje je naišao. "Vratili ste se, vratili... svi?"

"Da, da, svi su se vratili, možeš sada da ideš da večeraš!"

"Drugi, Hari i Vera..."

"Ne, oni se nisu vratili. Nisu ih videli."

"Ali vi svi... nisu vas povredili?"

"Lev je rekao da neće moći ništa da jede dok se vi ne vratite, gladovao je."

"Dobro smo, idi pojedi nešto za večeru, kakvu to glupost činiš?"

"Jesu li dobro postupali s vama?"

"Kao sa gostima", potvrdio je stari Pamplona. "Pa mi smo svi braća. Zar nije tako? Dali su nam i ukusan, obilan doručak."

"Naš sopstveni pirinač, koji mi užgajamo, eto šta su nam dali! Divni domaćini!

Zaključaju svoje goste u kolibu u kojoj vlada mrkli mrak, a ledenu kao smrznuta kaša... Svaka me kost boli i hoću da se okupam, svaki od onih stražara bio je pun vašiju, videla sam jednu tačno na njegovom vratu, onog što me je uhapsio... vaška je bila veličine tvog nokta, uff, hoću smesta da se okupam!" Bila je to Kira, snažna vesela žena koja je šuškala pri govoru zato što je izgubila dva prednja zuba; govorila je kako joj zubi ne nedostaju i svi su već bili navikli na njen način govora. "Ko će da me primi na prenoćište? Neću da pešaćim do kuće čak u Istočno Selo dok me svaka kost boli a desetine vašiju puzi mi niz kičmu!" Petoro ili šestoro ljudi odmah joj je ponudilo kupanje, krevet i hranu. Svi oslobođeni zatvorenici bili su zbrinuti i samo se o njima sada vodilo računa. Lev i Andrej odoše niz malu uzanu ulicu koja je vodila do Levove kuće. Izvesno vreme išli su čuteći.

"Hvala bogu!" reče Lev.

"Da. Hvala bogu. Vratili su se; pomoglo je. Da su se samo Vera, Jan i ostali vratili s njima!"

"Za njih ne brinem. Ali ova grupa... Niko od njih nije bio spreman, nisu prethodno razmišljali o ovome, nisu se ranije pripremili za hapšenje. Plašio sam se da će ih to

uvrediti, bojao sam se da će se uplašiti, naljutiti. Mi smo bili odgovorni, jer mi smo doveli do toga da svi sednu u znak protesta. Zbog nas su uhapšeni. Ali, izdržali su: nisu se uplašili, nisu se borili, bili su nepokolebljivi!" Levu zadrhta glas. "Bila je to moja odgovornost?"

"Zajednička", reče Andrej. "Nismo ih mi poslali, niti si ih ti poslao, oni su sami pošli. Izabrali su da podu. Prestani da se sekiraš. Moraš da jedeš. Saša!" Nalazili su se pred ulazom u kuću. "Nateraj ovog čoveka da jede. Oni su nahranili njegove zatvorenike, sada ti nahrani njega."

Saša, koji je sedeо pored ognjišta čisteći ga od pepela, baci pogled prema njima; brkovi kao i obrve iznad njegovih duboko usađenih očiju, podrhtavali su. "Ko može naterati mog sina da čini ono što sam ne želi?" reče. "Ako želi da jede, zna gde se nalazi činija sa supom."

5.

Senjor Savetnik Falko priredio je večernji prijem.

Najveći deo prijema proveo je žaleći što ga je uopšte priredio.

Trebalo je da to bude prijem u starom stilu u stilu Starog sveta, sa pet posluženja, s obaveznom svečanom garderobom, odgovarajućom konverzacijom i muzikom nakon večere. Stari ljudi stigli su u zakazani čas, svako u prtnji svoje žene i jedne ili dve neudate kćeri. Neki mlađi ljudi, kakav je mladi Helder, takođe su stigli na vreme, sa svojim suprugama. Žene su stajale oko kamina, na jednom kraju dvorane Kuće Falko, u dugačkim haljinama, s nakitom, i časkale; muškarci su stajali oko kamina na drugom kraju dvorane u svojim najboljim crnim odelima i razgovarali. Izgledalo je da se sve odvija kako treba, upravo onako kako se odvijalo kada je deda, Savetnik Falko, Don Ramon, priređivao večernje prijeme, upravo poput nekadašnjih prijema na Zemlji, kako je Don Ramon često govorio sa zadovoljstvom i ponosom, jer je, konačno njegov otac Don Luis bio rođen na Zemlji i bio najpoznatiji čovek u Rio de Žaneiru.

Ali neki gosti nisu došli na vreme. Vreme je prolazilo, a oni i dalje nisu stizali. Savetnika Falka pozvala je kćerka da dođe u kujnu; kuvarovo lice imalo je tragičan izraz, propašće izvrsna večera. Na Falkovu komandu u dvoranu je iznesen i postavljen veliki sto, gosti su seli, prvo jelo je servirano, pojedeno, sto je raščišćen, drugo jelo je servirano i tada, tek tada, ušli su mlađi Makmilan, mlađi Markes, mlađi Vejler, slobodno i lako, bez izvinjenja i, što je bilo još gore, sa čitavom grupom svojih prijatelja, koji nisu bili pozvani: sedmoricom ili osmoricom krupnih veseljaka koji su za pojasevima nosili bićeve a na glavi šešire sa širokim obodom, koje nisu ostavili na ulazu; ušli su u prljavim čizmama, unoseći mnogo bučnog, nepristojnog razgovora. Trebalо je u zbijenom prostoru za stolom pronaći mesta za ove nepozvane pridošlice. Mlađi su već pili pre nego što su stigli i sada su nastavili da ispijaju Falkovo najbolje svetlo pivo. Štipkali su žensku poslugu, ali na dame nisu obraćali nikakvu pažnju. Dovikivali su se preko stola i sadržaj iz nosa istresali u raširene salvete. Kada je stigao najznačajniji trenutak večere, posluženje od mesa, pečenje od kunića - Falko je bio unajmio deset lovaca na nedelju dana kako bi obezbedio ovakav luksuz - zakasneli gosti toliko su prepunili svoje tanjire da za druge nije ostala mnogo i niko od onih sa začelja stola nije uopšte dobio meso. Ista stvar dogodila se sa desertom - mešanim pudingom od korena štirka, kuvanog voća i nektara. Nekolicina mlađića grabila je prstima puding iz činija.

Falko je dao znak svojoj kćerki, koja se nalazila na kraju stola, i ona je povela četiri dame u baštensku dnevnu sobu iza kuće. To je mlađiće još više oslobođilo da galame, pljuju, podriguju, psuju, i da se opijaju do besvesti. Male čašice za rakiju, po kojoj je Kuća Falko bila čuvena, ispijane su kao da je u pitanju voda, i mlađi su vikali na zbijenu poslugu da ih ponovo napuni. Nekima od drugih mlađih ljudi, i nekima od starijih, dapađalo se ovo prostačko ponašanje ili su možda mislili da se tako treba ponašati na prijemu, te su uživali u svemu. Stari Helder se tako opio da je otišao u čošak da povraća, ali se potom vratio za sto i ponovo počeo da pije.

Falko i nekolicina njegovih bliskih prijatelja, stari Markez, Burnije i doktor, povukli su se do kamina i pokušali da razgovaraju; ali galama oko velikog stola bila je zaglušujuća. Neki su plesali, neki su se svađali; muzičari koji su prestali da sviraju nakon večere

pomešali su se sa gostima i pili su kao smukovi; mladi Markez stavio je jednu servirku u krilo, a ona je tu sedela bledeći, cvileći i mrmljajući: "Oh, Gospode! Oh, Gospode!"

"Vrlo veseo prijem, Luis", reče stari Burnije, nakon jedne naročito zaglušujuće provale pesme i vriske.

Falko je sve vreme ostao staložen; kad je odgovorio lice mu je bilo mirno: "Dokaz naše degeneracije."

"Mladi ljudi nisu navikli na takve zabave. Samo Kuća Falko zna kako da priredi prijem u starom stilu, u pravom zemaljskom stilu."

"Oni su degenerisani", reče Falko.

Njegov never, Kuper, čovek šezdesetih godina, klimnu glavom. "Izgubili smo stil Zemlje."

"Ni najmanje", reče čovek iza njih. Svi se okrenuše. Bio je to Herman Makmilan, jedan od onih koji su kasno stigli; on je neumereno pio i vikao sa ostalima, ali sada nije pokazivao nikakve znake pijanstva osim što je njegovo privlačno mlado lice bilo nešto malo više zajapureno. "Čini mi se, gospodo, da ponovo otkrivamo stil Zemlje. Ko su, konačno, bili naši preci koji su došli iz Starog sveta? To nisu bili slabici, skromni ljudi, zar ne? Već hrabri, veliki, jaki muškarci, koji su znali da žive. Planovi, zakoni, pravila, maniri, šta će nama sve to? Jesmo li mi sluge, žene? Čega se plašimo? Mi smo muškarci, slobodni muškarci, gospodari čitavog sveta. Vreme je da toga postanemo svesni jednom zauvek. Tako stvari stoje, gospodo." Smeškao se nadmeno, pa ipak i dalje savršeno vladajući sobom.

Falko je bio impresioniran. Možda ovaj brodolom od večerašnjeg prijema može i da posluži nečemu, na kraju krajeva. Ovaj mladi Makmilan, koji nikada nije ličio ni na šta drugo osim na lepu mišićavu životinju, moguće budući ženidbenu priliku za Luz Marinu, pokazuje istovremeno i snagu, i volju, i inteligenciju, glavne odlike muškarca. "Slažem se s tobom, Don Hermane", reče. "Ali mogu da se složim s tobom jedino zato što smo i ti i ja još u stanju da razgovaramo. Za razliku od većine naših prijatelja tamo. Muškarac mora biti u stanju da istovremeno piće i razmišlja. Pošto se čini da si jedino ti od mладих ljudi u mogućnosti da čini oboje, reci mi: šta misliš povodom moje ideje o pravljenju latifundije?"

"Velike farme, mislite?"

"Da. Velike farme. Prostrana polja s jednogodišnjim prinosom, što bi bilo najpraktičnije. Moja je ideja da upravitelje izaberemo između naših najboljih mladića; da svakom od njih dam jednu veliku oblast kojom će rukovoditi, jedno imanje, i dovoljno seljaka da ga obrađuju; i da im dozvolim da po sopstvenoj želji upravljaju ovom zemljom. Tako će biti proizvedeno više hrane. Višak stanovništva u Palanci biće uposlen, i držan pod kontrolom, kako bi se sprečio svaki dalji razgovor o nezavisnosti i novim kolonijama. A sledeća generacija gradskih muškaraca uključiće izvestan broj velikih posednika imanja, čime će se proširiti naša klasa. Dovoljno dugo smo se držali jedni drugih zbog moći. Vreme je, kao što si rekao, da se raširimo, da iskoristimo našu slobodu, da postanemo gospodari ovog našeg bogatog sveta."

Herman Makmilan je slušao, smeškajući se. Na njegovim lepo uobličenim usnama gotovo stalno lebdeo je osmeh.

"Nije loša ideja", reče. "To uopšte nije loša ideja, Senjor Savetniče."

Falko je podnosio pokroviteljski ton Hermana Makmilana zato što je došao do zaključka kako je to čovek od kojeg bi mogao imati koristi.

"Razmisli o tome", reče. "Kako bi se to tebi lično dopadalo?"

Znao je da mladi Makmilan upravo to i čini. "Kako bi ti se dopadalo da poseduješ jedno takvo imanje, Don Hermane? Jedno malo... kako se ono kaže, to je stara zemaljska reč..."

"Kraljevstvo", dapuni ga stari Burnije.

"Da. Malo sopstveno kraljevstvo. Kako ti se to dopada?" Govorio je laskavim tonom i Herman Makmilan oseti kako u njemu raste samoljublje. U osećanju sopstvene važnosti, razmišljaо je Falko, uvek ima mesta za još malo takvog osećanja.

"Ne zvuči loše", reče Makmilan, klimajući potvrđno glavom.

"Da bismo sproveli takav plan, potrebni su nam velika energija i inteligencija vas mладих ljudi. Organizovanje posla na novoj farmi uvek je bio dug i spor posao. Prinudni

rad jedini je način da se veliki prostori brzo raščiste. Ukoliko se ovaj proces u Palanci produži, bićemo primorani da većinu seljačkih pobuna osudimo na prisilan rad. Ali pošto se njihove pobune sastoje od samih reči bez ikakve akcije, možda ćemo morati da ih izazovemo, da upotrebimo bič kako bismo ih naterali da se bore, možda ćemo morati da ih navedemo na pobunu, shvataš? Kako ti gledaš na ovakvu vrstu akcije?"

"Raduje me, Senjor. Život je ovde dosadan. Akcija je ono što nam treba."

Akcija je, razmišljao je Falko, ono što i ja želim. Voleo bih, recimo, da ovom mladom poltronu izbijem zube. Ali, on će mi biti od koristi, a ja ću ga iskoristiti. I nasmeši se zadovoljno.

"To sam želeo da čujem! Slušaj, Don Hermane, ti imaš uticaja na mlade ljudе - to je urođeni dar za vođstvo. Reci mi sad, šta misliš o sledećem. Naše regularne straže prilično su odane, ali one su sastavljene od pripravnih ljudi, koje trikovi naroda Palanke mogu lako da zbune. Da bismo ih vodili potrebna nam je trupa elitnih vojnika, mladih aristokrata, hrabrih, intelligentnih i dobro uvežbanih. Muškarci koji vole borbu, poput naših dobrih predaka sa Zemlje. Da li misliš da se takva trupa može obrazovati i uvežbati? Šta predlažeš u vezi s tim?"

"Sve što vam je potrebno jeste voda", reče Herman Makmilan bez oklevanja. "Ja bih mogao da uvežbam takvu trupu za nedelju ili dve dana."

Nakon te noći, mlađi Makmilan postao je čest posetilac Kuće Falko: dolazio je u nju makar jedanput dnevno na razgovor sa Savetnikom. Svaki put kad bi se Luz nalazila u prednjem delu kuće činilo joj se da je tu i Makmilan; počela je stoga da sve više vremena provodi u sopstvenoj sobi, na mansardi, ili u baštenskoj dnevnoj sobi. Uvek je izbegavala Hermana Makmilana, ne zato što joj se on nije dopadao, bilo je nemoguće da joj se ne sviđa neko ko je toliko privlačan, već stoga što ju je ponižavalo saznanje da će svako, videvši Luz i Hermana kako razgovaraju, pomisliti i reći: "Ah, da, oni će se uskoro venčati." Želeo to ili ne, on je stalno nosio u sebi ideju da će se ona udati za njega, primoravajući i nju na taj način da o tome misli; a pošto nije želela da o tome razmišlja, uvek je bila veoma stidljiva pred njim. Poslednjih dana bilo je isto osim što je, viđajući ga često kao da je član kuće, shvatila - mada je to bilo porazno i tužno saznanje - da se čak ni vrlo zgodan muškarac ne mora voleti.

Ušao je u zadnju dnevnu sobu bez kucanja, zastao u dovratku: privlačna i snažna figura obučena u pripojenu tuniku s opasacom. Obuhvatio je pogledom sobu koja je svojim prednjim delom gledala na prostranu središnju baštu oko koje je bio ozidan zadnji deo kuće. Baštenska vrata bila su otvorena i zvuk fine, blage kiše, koja je romnjala po stazama i žbunovima bašte, ispunjavao je sobu mirom.

"Tu se, dakle, kriješ", reče.

Luz je ustala kada se on pojavio. Bila je obučena u suknu od domaćeg platna i belu široku košulju koja je svetlucala na prigušenoj svetlosti. Iza nje, u senci, sedela je još jedna žena koja je prela pomoću vretena.

"Uvek se ovde kriješ?" ponovio je Herman. Nije ulazio dublje u sobu, verovatno očekujući da bude pozvan unutra, a možda i stoga što je i sam bio svestan privlačnog utiska koji je ostavljao njegov lik uokviren dovratkom.

"Dobar dan, Don Hermane. Tražite mog oca?"

"Upravo sam razgovarao s njim."

Luz potvrdno klimnu glavom. Iako je bila radoznala da sazna o čemu su Herman i njen otac razgovarali do ovog doba, svakako da nije imala nameru da se raspituje o tome. Mladić je ušao u sobu i stao ispred Luz, gledajući je sa superiornim osmehom na licu. Približio joj se sasvim, uzeo njenu ruku, prineo je svojim usnama i poljubio. Luz se trže, s osećanjem neprijatnosti. "To je glup običaj", reče okrenuvši se od njega.

"Svi običaji su glupi. Ali stari narodi ne mogu da žive bez njih, eh? Oni misle da bi se pri tom svet raspao. Rukoljub, klanjanje, senjor ovo, i senjora ono, kako se to činilo u Starom svetu, istoriji, knjigama... đubre... zar ne?"

Luz se nasmeja uprkos svemu. Bilo je dobro čuti kako Herman kao pravu glupost otpisuje stvari koje su je toliko opterećivale i mučile u životu.

"Crne Straže vrlo dobro napreduju", reče. "Moraš doći da vidiš kako vežbamo. Dođi sutra ujutru."

"Kakve Crne Straže?" upita ona prezivo, sedajući i uzimajući ponovo u ruke svoj rad, parče tkanine od kojeg je, za četvrtu dete što ga je očekivala Eva, šila kapicu. U tome je bila nevolja s Hermanom: ako bi mu se samo jednom osmehnuli, rekli nešto iskreno ili pokazali da mu se divimo, on bi odmah navalio da iskoristi svoju prednost i morali ste da ga ukorite.

"Moja mala armija", odgovorio je. "Šta je to?" Seo je pored nje na sedište od pletenog pruća. Nije bilo dovoljno prostora za njegovo veliko i njeno vitko telo. Ona povuče suknju na koju je on seo. "Kapica", reče, nastojeći da suzbije bes koji je navirao u njoj. "Za Evitinu bebu."

"Oh, Bože, da; kako je to plodna devojka! Aldo već ima punu kuću dece. Mi ne uzimamo oženjene ljude u stražu. To je fin skup mladića. Trebalо bi da dođeš da ih vidiš."

Luz je napravila mikroskopski mali završni čvor, i ništa nije odgovorila.

"Bio sam izvan grada da pregledam svoju zemlju. Zato juče nisam dolazio ovde."

"Nisam primetila", reče Luz.

"Išao sam da odaberem zemlju za svoje imanje. Onu dolinu koja se nalazi dole na vodeničarskoj reci. Biće to dobra zemlja, kada se jednom dovede u red. Moja kuća biće sagrađena na vrhu brda. Smesta sam shvatio koje će to mesto biti. Biće to velika kuća, poput ove, ali veća, na dva sprata, okružena tremovima sa svih strana, ambarima, kovačnicom i sličnim stvarima. Zatim, dole u dolini, blizu reke, nalaziće se seljačke kolibe koje će moći da nadgledam odozgo. Pirinač će gajiti na močvarnom tlu tamo gde se reka širi ka dnu doline. Voćnjaci će se nalaziti na padinama brežuljaka - drvo za svilu i voće. Trgovaču jednim delom šume, a drugi deo sačuvaću za lov na konje. Biće to divno mesto, pravo kraljevstvo. Pođi sa mnom da ga vidiš kad sledeći put budem išao tamo. Poslaću mali fijaker iz Kuće Makmilan. Mesto je suviše daleko da bi devojka išla peške do njega. Obavezno moraš da ga vidiš."

"Zbog čega?"

"Dopašće ti se", reče Herman s apsolutnom sigurnošću. "Kako bi ti se dapadalo da lično poseduješ takvo imanje? Da poseduješ sve što sam ti opisao. Veliku kuću, mnoštvo posluge. Svoje sopstveno kraljevstvo."

"Žene nisu kraljevi", reče Luz. Savila je glavu nad svojim ručnim radom. Svetlost je sada doista bila suviše mutna za šivenje, ali to joj je bio dobar izgovor da ne gleda u Hermana. On je nastavio da je posmatra, prodorno i s napetim i bezizražajnim izrazom lica; oči su mu bile tamnije nego obično i prestao je da se smeška. Ali iznenada usta mu se otvorile i on se nasmeja: "Ha, ha!" suviše štut smeh za tako velikog čoveka. "Ne. Uvek je isto, žene imaju svoj način da dobiju ono što žele, zar ne, mala moja Luz?"

Ona se još više savi napred i ništa ne odgovori.

Herman je približio svoje lice njenom i prošaputao: "Oslobodi se starice."

"Šta si rekao?" upita Luz sasvim narmalnim glasom. "Oslobodi se nje", ponovi Herman, pokazavši neprimetno u pravcu žene.

Luz pažljivo zabode iglu na svoje mesto, zamota svoj rad i ustade. "Izvinite me, Don Hermane, moram da pođem nešto da kažem kuvaru", rekla je i izašla napolje. Druga je žena sedela mirno, za preslicom. Herman je sedeо još koji minut, grizući usne; onda se nasmešio, ustao i nonšalantno izašao napolje, zadenuvši palac za opasač.

Kroz četvrt sata Luz pogleda u otvorena vrata kroz koja je malopre izašla i pošto nije videla Hermana Makmilana vrati se u sobu. "Taj Ijigavac", reče i pljunu na pod.

"On je veoma zgodan", reče Vera izvlačeći poslednju traku svile i brzo je potom namotavajući na kalem, spustivši vreteno uz svoje krilo.

"Veoma", reče Luz. Pokupila je pažljivo malopre zamotanu kapicu za bebu na kojoj je radila, pogledala u nju, skupila je u loptu i zavitlala preko sobe. "Prokletnik", reče.

"Tebe ljuti način na koji on razgovara s tobom", reče Vera, poluupitno.

"Način na koji govori, na koji izgleda, način na koji sedi, na koji... uhh, uhh, uhh!"

Moja mala armija, moja velika kuća, moja posluga, moji seljaci, moja mala Luz. Da sam muško udarala bih njegovom glavom o zid dok mu ne ispadnu svi ti veliki zubi."

Vera se nasmeja. Nije se često smejava, to je obično činila samo kada bi bila iznenađena. "Ne, ne bi ti to učinila!"

"Bih. Ubila bih ga."

"Oh, ne. Ne bi ti to učinila. Jer kada bi ti bila muško znala bi da si snažna kolika i on, ili još snažnija, i stoga ne bi morala da to dokazuješ. Nevolja je biti žena, ovde, gde ti stalno govore kako si slaba da im to na kraju i poveruješ. Kako je bilo smešno kada je rekao da su Južne doline suviše udaljene da bi devojka do njih mogla da pešači! Oko dvanaest kilometara!"

"Nikada nisam prepešaćila toliku razdaljinu. Verovatno ni upola od toga."

"Pa, upravo to hoću da kažem. Kažu ti da si slaba i bespomoćna. I ako im poveruješ, onda poludiš i želiš da napadaš ljude."

"Da, to želim", reče Luz, okrenuvši se od Vere. "Želim da napadam ljude. Želim i verovatno ču to i uraditi."

Vera je sedela mirno, gledajući gore u devojku. "Da." Govorila je nešto ozbiljnijim glasom. "Ako se udaš za ovakvog čoveka i živiš njegovim životom, onda se slažem. Ne moraš doista želeti da povrediš ljude, ali ćeš to učiniti."

Luz je zaprepašćeno pogleda. "To je gnusno", reče konačno. "Gnusno! Reći to na takav način. Da nemam nikakvog izbora, da ču morati da napadam ljude, da čak nije bitno šta lično želim."

"Naravno da je važno ono što sama želiš."

"Nije. U tome je sav problem."

"Važno je. I u tome je čitava stvar. Ti biraš, ti odlučuješ hoćeš li ili nećeš izabrati svoju sopstvenu sudbinu."

Luz je ostala još koji minut u istom položaju, ukočeno gledajući u Veru. Obrazi su joj još bili zažareni od besa, ali obrve joj nisu bile spuštene u ravnu liniju; bile su uzdignute kao u čuđenju ili u strahu, kao da se nešto neočekivano isprečilo pred njom.

Pokrenula se neodlučno, zatim je brzo izašla kroz otvorena vrata u baštu koja se nalazila u samom centru kuće.

Oseti na licu nežan dodir retke kiše.

Kišne kapi su padale u mali bazen fontane usred bašte i pravile nežne prstenove, tako da je cela površina vode u okruglom bazenu od sivog kamena neprekidno blago podrhtavala.

Zidovi kuće i zatvoreni prozori koji su okruživali baštu, počivali su u dubokoj tišini. Bašta je podsećala na neku unutrašnju sobu kuće; zatvorenu i zaštićenu. Ali na sobu bez krova. Na sobu u koju je padala kiša.

Ruke su joj bile vlažne i hladne. Stresla se. Vratila se do vrata, do polumračne sobe u kojoj je sedela Vera.

Stala je između Vere i svetlosti i upitala oporim, tihim glasom: "Kakav je tip čoveka moj otac?"

Nastala je pauza. "Da li je to lepo od tebe da me to pitaš? Ili od mene da ti odgovorim?... Pa, mislim da je to ipak u redu. Šta mogu da ti kažem? On je jak. On je kralj, od onih pravih, doista pravih kraljeva."

"To je samo reč, ali ja ne znam njeno značenje."

"Mi imamo stare priče... o kraljevom sinu koji jaše na tigru... pa, mislim da je on duševno jak, da ima plemenito srce. Ali kad je čovek zatvoren između zidova koje je čitavog života stalno dograđivao da budu što veći i snažniji, onda mu možda nikakva snaga nije dovoljna. On ne može da izađe izvan tih zidina."

Luz je prešla preko sobe, sagla se da pokupi dečju kapicu koju je bacila ispod stolice, i zastala, okrenuvši lice od Vere, ispravljajući maleni komadić polusašivenog materijala.

"Ne mogu ni ja", reče.

"Oh, ne, ne", reče starija žena energično. "Ti nisi zazidana zajedno s njim! Ne štiti on tebe - Ti njega štitiš. Kad duva vetar, ne duva na njega, već na krov i zidine ovoga Grada koji su njegovi očevi sagradili kao tvrđavu protiv nepoznatog, kao sopstvenu zaštitu. A ti si deo toga grada, deo njegovih krovova i zidina, njegove kuće, Kuće Falko. A to je i njegova titula, Senjor, Konsiljer, Gazda. To su sve njegove sluge i straža, svi muškarci i žene kojima izdaje naređenja. Svi su oni deo njegov, kuće, zidine koje treba da ga zaštite od vetra. Shvataš li šta hoću da ti kažem? Izražavam se tako glupavu. Ne znam kako da se izrazim. Ono što hoću da kažem jeste da mislim kako je tvoj otac muškarac koji je mogao biti veliki čovek, ali je učinio veliku grešku. Nikada nije izašao napolje, na kišu."

Vera je počela da na ravnu ploču premotava konac koji je isprela sa vretena; svoj posao obavljala je teško jer je u sobi postajalo sve mračnije.

"I tako, pošto ne želi da sam bude povređen, pogrešno postupa sa onima koje najviše voli. A onda to ipak shvati i, na kraju krajeva, zbog toga pati."

"On pati?" reče devojka besno.

"Oh, to je poslednja stvar koju saznajemo o našim roditeljima. Poslednja, jer pošto je naučimo, oni prestaju da budu naši roditelji, postaju samo drugi ljudi slični nama..."

Luz je sela na pleteno sedište i stavila dečju kapicu na svoje koleno nastavljući da je pažljivo ispravlja sa dva prsta. Nakon izvesnog vremena reče: "Drago mi je da si došla ovde, Vera."

Vera se nasmešila i nastavila da odmotava trake.

"Daj da ti pomognem."

Klečeći, dok je s vretena odmotavala niti kako bi Vera lakše načinila jednake namotaje, reče: "Glupo je od mene što sam to rekla. Ti želiš da se vratiš svojoj porodici, ovde si u zatvoru."

"U vrlo prijatnom zatvoru! A ja nemam nikakvu porodicu. Naravno da želim da se vratim. Želim, zapravo, da mogu da dolazim i odlazim kad to sama poželim."

"Nikada se nisi udavala?"

"Bilo je toliko drugih stvari koje je trebalo uraditi", reče Vera vedro, smešeći se.

"Toliko drugih stvari da se uradi! Ne postoji ništa drugo, za nas."

"Ne postoji?"

"Ako se ne udaš, postaješ stara usedelica. Praviš kapice za decu drugih žena. Nareduješ kuvaru da sprema riblje čorbe. Počinju da te ismejavaju."

"Da li se bojiš toga, da te ne ismejavaju?"

"Da. Veoma se bojam." Luz je izvesno vreme provela u razmršivanju konca koji se zakačio na šiljak vretena koji je Vera držala. "Nije me briga ako se glupi ljudi smeju", reče mnogo mirnije. "Ali ne dopada mi se da me preziru. A zaslужila bih prezir. Zato što je potrebno hrabrosti da bi se doista bilo žena, isto toliko hrabrosti koliko je potrebno da se bude muškarac. Potrebna je hrabrost za venčanje, za podizanje dece i njihovo vaspitanje."

Vera je posmatrala njeno lice. "Da. Potrebna je velika hrabrost. Ali, ponavljam, je li to tvoj jedini izbor... brak i materinstvo - ili ništa?"

"Šta drugo postoji za ženu? Šta se drugo doista ceni?"

Vera se malo okrenula kako bi pogledala kroz otvorena vrata u sivu baštu i ispustila je dubok, nesvestan uzdah.

"Veoma sam mnogo želeta decu", reče. "Ali, vidiš, bilo je drugih stvari... koje su čekale na mene." Nasmešila se blago. "Oh, da, reč je o izboru. Ali ne i o jedinom. Može se biti majka i još mnogo pored toga. Neko je u stanju da se bavi više nego jednim poslom. Uz veliku volju i sreću... ja, eto, nisam imala dovoljno sreće, ili sam možda bila pogrešno usmerena, napravila pogrešan izbor. Ja ne volim kompromise, znaš. Poklonila sam srce čoveku koji je... svoje srce poklonio nekom drugom. Bio je to Saška, Aleksandar Šulc, Levov otac. Oh, pre mnogo, mnogo vremena, pre nego što si se ti rodila. On se, dakle, oženio i ja sam nastavila da se bavim poslom za koji sam bila dobra, jer me je taj posao oduvek interesovao, ali nijedan drugi muškarac nije više uspeo da me privuče. Međutim, čak i da sam se udala, da li bih morala celi život da presedim u zadnjoj sobi? Vidiš, ako boravimo u zadnjoj sobi, sa decom ili bez njih, i sav ostali svet prepustimo muškarcima, onda će doista muškarci sve obavljati i sve predstavljati. A zašto bi to bilo tako? Oni predstavljaju samo jednu polovinu ljudske rase. Nije pošteno da im prepustimo sav posao. Nije pošteno ni prema njima ni prema nama. Osim toga", i nasmeši se još šire, "ja muškarce veoma volim, ali ponekad su... tako glupi, tako ograničeni svakakvima teorijama... Oni se kreću jedino pravolinijski i ne žele da se zaustave. Opasno je ponašati se tako. Opasno je prepustiti sve muškarcima, znaš. To je jedan od razloga zbog kojih bih želeta da pođem kući, makar u posetu. Da vidim dokle su Elija, sa svojim teorijama, i Lev, sa svojim idealima, stigli. Bojam se da će otići suviše daleko, isuviše pravolinijski, i da će nas dovesti do mesta odakle se nećemo moći izvući, do zamke. Meni se, vidiš, čini da ono što muškarce čini slabim i što je opasno po njih jeste njihova sujetka. Žena poseduje jezgro. Ona jeste jezgro svega. Ali muškarac to nije,

on teži spoljašnjem svetu. On, dakle, kreće u širinu, osvaja stvari i gomila ih oko sebe pa kaže: Ja sam ovo i ono, ovo sam Ja, ovo čini mene. Dokazaću svima ko sam Ja! I on je u stanju da uništi mnogo šta kako bi tako nešto i dokazao. To sam pokušala da kažem o tvom ocu. Kada bi on bio u stanju da bude samo Luis Falko. To je sasvim dovoljno. Ali ne, on mora da bude Gazda, Konsiljer, Otac i tako dalje. Kakvo gubljenje vremena! A Lev? On je takođe užasno tašt, možda na isti način. Ima veliko srce, ali nije siguran gde mu se nalazi jezgro. Oh, želeta bih da mogu da razgovaram s njim samo na deset minuta i da se uverim." Vera je već odavno zaboravila da odmotava svoje trake; tužno je zavrta glavom i odsutno pogledala dole u svilu.

"Pa, idi onda", reče Luz tihim glasom.

Vera je pogleda malo iznenađena.

"Vrati se u Palanku. Još noćas. Ja ču te pustiti da izadeš. I reći ču ocu, sutra, da sam to ja učinila. Mogu da učinim nešto... nešto drugo, osim da sedim ovde, šijem, kunem i slušam onog glupog Makmilana!"

Gipko i odlučno devojka skoči na noge i stade iznad Vere, koja je sedela mirno, delujući sasvim sićušno.

"Dala sam reč, Luz Marina."

"Šta to znači?"

"Ako ne govorim istinu ne mogu ni da je zahtevam od drugih", odgovori Vera teškim glasom.

Gledale su jedna u drugu, ozbiljnog izraza lica.

"Ja nemam dece", reče Vera, "a ti nemaš majku. Kada bih mogla da ti pomognem, dete, učinila bih to. Ali ne na ovaj način. Ja držim svoja obećanja."

"Ja nisam ništa obećala", reče Luz.

Uklonila je s vretena i poslednju nit, a Vera je namota na preslicu.

6.

Udarci biča zaklopotaše po vratima. Začu se odjek muških glasova; dole pored Rečne Farme neko je dozivao ili vrištao. Po hladnoj, zagušljivoj magli koja je mirisala na dim; seljaci su se zbili; u gomilu; zora još nije bila svanula, kuće i lica gubila su se u magli i mraku. U malim kućama uplašena sveopštим strahom i pometnjom svojih roditelja, deca su vrištala uglas. Ljudi su pokušavali da upale lampe, da pronađu odeću, da umire decu. Gradske stražari, besni, naoružani među nenaoružanim, i obučeni među neobučenima, s treskom su otvarali vrata, upadali u tamnu unutrašnjost kuća, izvikivali naređenja seljacima i jedni drugima, gurali muškarce na jednu stranu a žene na drugu, njihov oficir nikako nije mogao da uspostavi kontrolu nad narodom raštrkanim u mraku, između kuća, i samo delimično zbijenim u gomilu na jednoj seoskoj ulici; jedino je poslušnost seljaka sprečila da se podivljala surovost stražara ne pretvori u ekstazu ubijanja i silovanja. Protestovali su, raspravljavali se i glasno postavljali pitanja, ali pošto je većina mislila da je uhapšena, i kako se u Hramu behu svi dogovorili da ne pružaju otpor prilikom hapšenja, izvršavali su naređenja stražara što su brže mogli; kada su shvatili naredbe - "odrasli muškarci napolje na ulicu, žene i deca ostaju u kućama" - sledili su uputstva spremno i tačno kao najbolji vid sopstvene zaštite; tako je podivljali oficir bio zatečen prizorom zatvorenika koji se sami okupljaju. Čim se obrazovala grupa od nekih dvadesetak ljudi, on pozva četiri stražara, od kojih je jedan bio naoružan mušketom, da izvedu ljude iz sela. Dve takve grupe već su marširale iz Ravnog sela; kada je stigao Lev, četvrtu su grupu upravo odvodili iz Južnog sela. Lionova žena Roza dotrčala je iz Ravnog sela u Palanku i, iscrpljena, gotovo se srušila na Šulcova vrata, teško dišući: "Odvide muškarce, stražari, odvide sve muškarce." Lev je smesta krenuo sam, ostavivši Sašu da probudi ostatak Palančana. Kada je stigao, teško zaduhan od trokilometarskog trčanja, magla je stala da se razređuje, postajući providna; figure seljaka i stražara na Južnom putu čudno su se talasale u polusvetlu, kada je pošao prećicom preko polja do vođe grupe. Zaustavio se ispred čoveka na čelu poluzbijenog, poluraštrkanog reda. "Šta se dešava?"

"Radna grupa. Stani u red s ostalima."

Lev je poznavao stražara, visokog čoveka po imenu Anđeo; godinu dana su zajedno išli u školu. Južni Vetar i druge devojke iz Palanke plašile su se Andela zato što ih je saterivao u čošak hodnika kad god je mogao i pokušavao da ih štipka.

"Stani u red", ponovio je Anđeo i podigao mušketu naslonivši kraj cevi na Levove grudi. Disao je teško, gotovo kao i Lev, a oči su mu bile široko otvorene; ispustio je nešto poput rapavog smeha, posmatrajući kako se cev podiže i spušta od Levovog disanja. "Jesi li ikada čuo da ovo može da opali, momče? Jako, jako, poput semena prstenastog drveta..." Pritisnuo je jače mušketu na Levovu ključnu kost, zatim je iznenada podigao pušku prema nebu i opalio iz nje.

Zaglušen užasnom bukom, Lev odskoči unazad i stade gledajući zapanjeno. Anđelovo lice postade mrtvački sivo; on je takođe stajao nekoliko sekundi bez reči, uzdrman trzajem i bukom koju je izazvao pucnjem.

Seljaci iza Leva, misleći da je on pogoden, žurno priđoše napred. Ali osam stražara potrča za njima vičući i psujući; dugački bičevi, odmotani i uzvitlani, fijukali su divlje kroz maglu. "Dobro sam", reče Lev. Glas mu je zvučao slabo i udaljeno. "Dobro sam!" povika što je jače mogao. Čuo je kako Anđeo takođe viće i ugleda kako se udarac biča spusti pravo preko lica jednog seljaka. "Nazad, u red!" Pridružio se grupi seljaka, a oni se zbiše što su više mogli, zatim, slušajući stražare, prođoše pored drveća u redu dvojica po dvojica, i krenuše prema jugu niz divlju stazu.

"Zašto idemo prema jugu? Ovo nije gradski put. Zašto idemo ka jugu?" uzbudjenim šapatom upita jedan od njega, momak od osamnaest godina.

"Ovo je grupa za rad", reče Lev. "Za jednu vrstu prisilnog rada. Koliko su ljudi poveli sa sobom?" Zatresao je glavom kako bi se oslobođio vrtoglavice i nesnosnog zujanja u ušima.

"Sve muškarce iz naše doline. Zašto moramo da idemo?"

"Da bismo vratili ljudi iz ostalih sela koje su poveli sa sobom. Kada smo svi na okupu možemo da dejstvujemo zajedno. Sve će biti u redu. Niko nije povređen?"

"Ne znam."

"Sve će biti dobro. Drži se čvrsto", šapnu Lev ne znajući uopšte šta govori. Počeo je da se povlači unazad između drugih dok nije stigao do čoveka koji je bio išiban. On je hodao s rukom preko očiju, dok ga je drugi muškarac pridržavao za rame pošto nije video put; oni su bili poslednji u redu, jedva vidljivom u gustoj magli, a iza njih je išao stražar.

"Možeš li da vidiš?"

"Ne znam", reče čovek, pritiskujući rukom preko lica. Njegova seda kosa štrčala je u neurednim pramenovima; bio je u košulji i pantalonama za spavanje i bos. Njegova široka bosa stopala izgledala su poput dečijih dok je zapinjao i saplitao se o kamenje i upadao u blato na putu.

"Skloni ruku, Pamplona", reče drugi čovek zabrinuto. "Da vidimo kako stoje stvari."

Stražar koji ih je pratio uzviknu nešto, neku pretnju ili naredbu da požure.

Pamplona spusti ruku. Oba oka bila su mu zatvorena. Jedno je bilo čitavo, drugo se izgubilo u otvorenoj rani od udarca bičem, koja je krvarila na mestu gde ga je jezik biča rasekao, od ugla obrve do ivice nosa. "Boli me", reče. "Šta se to desilo? Ne mogu da vidim, imam nešto u oku: Lione? Jesi li to ti? Želim da idem kući!"

Više od stotinu muškaraca odvedeno je iz sela i udaljenih farmi južno i zapadno od Palanke na rad po novim imanjima u Južnoj dolini. Tamo su stigli negde sredinom jutra, kada je magla u lelujavim pramenovima počela da se uzdiže nad Vodeničarsku reku. Nekoliko stražara beše postavljeno duž Južnog puta kako bi sprečili ljudе iz Palanke, koji su se pridruživali grupi za prisilni rad, da prave nered. Alatke, motike, ašovi, kose, bili su već isporučeni; ljudi su poslati na rad u grupama od četvorice ili petorice muškaraca, a svaku grupu nadgledao je po jedan stražar naoružan bičem ili mušketom. Nikakve barake nisu bile postavljene za njih, niti za tridesetoricu stražara. Kada je palo veče, podigli su logorske vatre od vlažnog drveta i spavali na vlažnoj zemlji. Hrana im je bila obezbedena, ali je hleb pokisao tako da se uglavnom pretvorio u ljigavu kašu. Stražari su se međusobno gorko vajkali i gundali. Seljaci su neprestano razgovarali. Oficir koji je upravljao radom, kapetan Eden, najpre je pokušao da im zabrani razgovor, plašeći se zavere; zatim, kada je shvatio da se jedna grupa raspravlja sa drugom grupom koja se

spremala da beži tokom noći, dopustio im je da razgovaraju. Nije mogao da ih spreči da se puzeći približe jedan drugom. Stražari, naoružani mušketama, bili su raspoređeni uokolo, ali nisu mogli da vide u mraku, jer nije postojala mogućnost da se po kiši održi jaka vatra, a oni nisu bili u stanju da sagrade zasvođen prostor kako im je bilo naređeno. Seljaci su mukotrpno radili na raščićavanju zemljišta, ali se pokazalo da su nesposobni i glupi za konstruisanje bilo kakve ograde ili palisade od skupljenog grmlja i trnja, a njegovi sopstveni ljudi nisu smeli da odlože oružje kako bi obavili takav posao.

Kapetan Eden je naredio svojim ljudima da stalno motre; on sam cele noći nije sklopio oka.

Ujutru je izgledalo da se čitava grupa, i njegovi ljudi i seljaci, nalazi tu; svi su se sporo kretali kroz hladnu maglu i trebalo im je nekoliko sati da upale vatre, da skuvaju neku vrstu doručka i da ga posluže. Zatim je trebalo ponovo isporučiti alatke ljudima, dugačke motike, oštре čelične kose, vile, krampove. Sto dvadeset muškaraca naoružanih ovim alatom, protiv tridesetorice sa bičevima i mušketama. Zar nisu shvatali šta mogu tako lako da učine? Pod nepoverljivim pogledom kapetana Edena, seljaci su se približili gomili alata, baš kao što su učinili juče, uzeli su što im je bilo potrebno i ponovo se dali na raščićavanje grmlja i šiblja koje je raslo duž padina doline nadole, sve do reke. Radili su naporno i savesno; poznavali su ovu vrstu posla; ne obraćajući mnogo pažnje na naređenja stražara, podelili su se u timove, smenjujući se na najtežim poslovima. Većini stražara bilo je dosadno i hladno i osećali su se suvišnim; raspoloženje im je bilo sumorno i zlovoljno i ono ih je pratilo od onog kratkog i nezadovoljenog besa prilikom upada u sela i sakupljanja ljudi.

Sunce je izašlo kasno ujutru, ali oko podneva oblaci su otežali i kiša je ponovo počela da pada. Kapetan Eden je naredio prekid za ručak - za još jednu porciju upropasćenog hleba - i razgovarao je sa dvojicom stražara koje je potom poslao nazad u Grad po sveže zalihe hrane, neka platna za šatore i prostirke za pod, kada mu je prišao Lev.

"Jednom našem čoveku potreban je lekar, a dvojica su suviše stari za ovu vrstu posla." Pokazao je na Pamplonu, koji je sedeо, obmotavši glavu pocepanom košuljom, razgovarajući s Lionom i dvojicom sedokosih muškaraca.

"Trebalo bi ih poslati nazad u njihova sela."

Levovo ponašanje, mada nije spadalo u podređeno obraćanje jednom oficiru, bilo je savršeno učtivo. Kapetan ga je pogledao iznenaden, ali bez podozrenja. Prošle noći Andeo je ukazao na ovog žilavog malog čoveka kao na jednog od vođa Palanke, a bilo je očito da su seljaci imali običaj da gledaju u Leva kad god bi im bila izdata neka naredba ili im pretila opasnost, kao da očekuju neko uputstvo od njega. Kako su dobijali to uputstvo, kapetan nije znao, jer nikada nije video Leva da im lično izdaje neka naredjenja; ali ako je momak bio, na neki način, vođa, kapetan Eden bio je voljan da se tako i ophodi prema njemu. U ovoj situaciji kapetana je najviše uznemiravala činjenica da nedostaje hijerarhija. On je bio glavni, pa ipak nije imao više autoriteta nego što su ovi, kao i njegovi ljudi, bili voljni da mu priznaju. Njegovi ljudi bili su u najboljem slučaju grubi najamnici, a sada su se osećali frustriranim i zloupotrebljenim; narod Palanke za njih je predstavljaо potpunu novinu. Kad je sve procenio, Eden je video da mu preostaje jedino sopstvena mušketa da se na nju osloni.

Bez obzira na to da li je odnos tridesetorica naspram stodvadesetorice, ili jedan protiv sto četrdeset devetorice jedino mudro ponašanje, razmišljaо je Eden, očito je razumna čvrstina bez pretnji. "To je samo udarac biča", rekao je zato mirno mладom čoveku.

"Može da izostane s posla nekoliko dana. Stari muškarci mogu da se staraju o hrani, da suše ovaj hleb, da održavaju vatrnu. Nikome nije dopušteno da ode dok je posao u toku."

"Rana je duboka. Izgubiće oko ako se ne povede računa o tome, a ima i bolove. On mora da ide kući."

Kapetan se složio. "Dobro", reče. "Ako ne može da radi, može da ide. Ali sam."

"Isuviše je daleko za njega da hoda bez nečije pomoći."

"Onda ostaje."

"Moraće da ga nose. Uzeću četiri čoveka da ga prenesu na nosilima."

Kapetan Eden slegnu ramenima i okreće se. "Senjor, mi smo se dogovorili da ne radimo dok Pamplonu ne odvedu kući."

Kapetan se ponovo okrenuo ka Levu i pogledao ga ne s nestrpljenjem već samo strogo. "Dogovorili...?"

"Kada on i stari ljudi budu poslati kući, vratićemo se na posao."

"Ja sam primio naredbe od Saveta", reče kapetan, "a tebi ja izdajem naređenja. Moraš to da objasniš ovim ljudima."

"Vidite", reče mladi čovek, malo žustrije, ali bez ljutnje, "mi smo odlučili da nastavimo s radom, makar privremeno. Ovaj posao je vredan truda, zajednici je potrebna nova zemlja za obrađivanje. Ovo je dobra lokacija za to. Ali mi ne primamo naređenja. Mi podnosimo vaše pretnje silom da bismo pošteli sebe, i vas, od povreda i ubistava. Ali sada je jednom čoveku koji se zove Pamplona ugrožen život i ukoliko vi nećete da ga spase, onda ćemo to morati da učinimo mi. Dvojicu staraca takođe; oni ne mogu da ostanu ovde bez ikakvog zaklona. Starac po imenu Sunce ima artritis. Dok oni ne budu poslati kući ne možemo da nastavimo s radom."

Okruglo, crnomanjasto lice kapetana Edena prilično je pobledelo. Mladi Gazda Makmilan rekao mu je: "Skupi nekoliko stotina seljaka i daj im da očiste zapadnu obalu Vodeničarske reke ispod gaza", i to je zvučalo privlačno, ne kao lak već kao muški posao, prava odgovornost s nagradom koja za nju sledi. Ali izgleda da je jedino on, kapetan Eden, snosio odgovornost. Svoje ljude jedva je držao pod kontrolom, a ovi Palančani bili su nerazumljivi. Najpre su bili uplašeni i neverovatno pitomi, a sada su pokušavali da njemu izdaju naređenja. Ako se u suštini nisu plašili njegovih stražara, zašto gube vreme u razgovoru? Kada bi on bio jedan od njih, poslao bi sve do đavola; njih je bilo četvorica naspram jednog stražara, i najviše bi deset Palančana pognulo pre nego što bi oborili i vilama pobili stražare koji imaju muškete. Nije bilo nikakvog smisla u njihovom ponašanju ali ono je bilo sramno, nemuško. Gde je on lično mogao da stekne samopoštovanje, u ovoj prokletoj divljini? Siva reka zastrta zavesom kiše, neprohodna, divlja dolina, bljutava kaša koja je trebalo da predstavlja hleb, hladnoća od koje su mu promrzla leđa, mrzovoljna lica njegovih ljudi, glas ovog čudnog dečaka koji mu govori šta da radi - sve je to bilo isuviše za njega. Čvrsto je rukom obuhvatio mušketu. "Slušaj", reče. "Ti i ostali, vratite se na posao, smesta. Ili ču narediti da te vežu i odvedu u Grad, u zatvor. Lopatu u ruke!"

Nije govorio glasno, ali svi ostali, i stražari i seljaci, bili su svesni njihovog sukoba. Mnogi su ustali od ručka pored logorske vatre, nekoliko izmešanih grupa muškaraca, blatnjavih, vlažne kose koja im se lepila po licu. Jedan trenutak je prošao, nekoliko sekundi, najviše pola minuta, i to je trajalo veoma dugo u tišini. Čuo se jedino zvuk kiše koja je padala po žitkom blatu, po zamršenom šiblju padine što se spuštala do reke, po lišću od pamukovog drveta pored reke; fino, meko, dobovanje kiše svuda unaokolo.

Kapetanov pogled, nastojeći da sve odjednom obuhvati, svoje ljude, seljake, gomilu oruđa, susrete se s Levovim pogledom i zaustavi se.

"Zatečeni smo, Senjor", reče mladić gotovo šapatom. "Šta ćemo sad?"

"Reci im da prionu na posao."

"Dobro!" reče Lev i okrčući se na drugu stranu viknu: "Rolf, Adi, hoćete li da počnete s pravljenjem nosila? Vi i dvojica Građana nosiće Pamplonu nazad u Palanku. Tomas i Sunce ići će s njima. Ostali se vraćaju nazad na posao, važi?" Oni ostali podože do gomile alatki, prikupiše svoje oruđe, i ponovo se razidoše po padini čupajući zapleteno granje divljih kupina i kopajući duboko korenje žbunova.

Kapetan Eden s osećanjem hladnoće u stomačnoj duplji, okreće se svojim ljudima. Izdao je naređenje dvojici najbližih. "Vi ćete sprovesti bolesne u njihova sela pre nego što odete u Grad i vratite se sa drugom dvojicom sposobnih za rad. Morate ovde biti do sumraka. Jasno?" Opazio je kako ga Andeo, držeći mušketu u rukama posmatra. "Ti ćeš poći s njima, poručniće", reče mu odsečno. Dvojica stražara, gledajući pogledom bez izraza otpozdraviše; Andeov pogled bio je otvoreno drzak podsmešljiv.

Te večeri, Lev i tri druga seljaka ponovo dođoše do kapetana koji se nalazio pored vatre za kuvanje. "Senjor", reče jedan od najstarijih ljudi, "odlučili smo, vidite, da ovde radimo nedelju dana, kao na društvenom, zajedničkom poslu, ako i vi građani, budete radili zajedno s nama. Ne ide, vidite, da dvadesetoro ili tridesetoro vas samo stoji očigledno besposleno dok mi radimo."

"Vrati ove ljudi tamo gde im je mesto, Martine!" reče kapetan čuvaru na osmatračnici. Čuvar poče da im se približava, držeći ruku na biču; seljaci se zgledaše, zatim slegnuše ramenima i vratiše se svojoj logorskoj vatri. Važno je, reče kapetan Eden, u sebi, ne razgovarati - ne dozvoliti im da razgovaraju. Padala je noć, crna i kišna.

Nikada ovako nije padala kiša u Gradu; tamo je bilo krovova. Zvuk kiše u mraku ovde bio je užasan, dok se širio svuda uokolo, miljama i miljama po mračnoj divljini. Vatra je pucketala, i postepeno se gasila. Čuvari su se skupili ispod drveta, spustili svoje nabijene puške u žitko blato, zigureni, proključi i drhteći od hladnoće. Kada je svanulo, seljaka više nije bilo; nestali su u noći, u kiši. Nedostajalo je, takođe, i četrnaest stražara.

Bled, promukao, poražen, besan, kapetan Eden pokupi ostatke svoje promrzle i pokisle trupe i krenu nazad u Grad. Možda će izgubiti čin kapetana? Možda će biti išiban i osuđen na odsecanje nekog organa zbog svoje greške, ali u ovom trenutku ništa ga se nije ticalo. Nije mario ni za šta što mu mogu učiniti, osim ako to ne bude izgon iz Grada. Naravno da će shvatiti kako ovo nije bila njegova greška, pa niko ne bi bio u stanju da obavi ovaj posao uspešno! Kazna izgnanstvom izricala se retko, samo za najgore zločine, kao što su izdaja ili ubistvo gazde s predumišljajem; zbog ovog poslednjeg zločina odvezli bi čoveka izvan grada, obično bi ga odvezli čamcem daleko od obale, ostavili ga na divljem, pustom ostrvu samog, sasvim samog, pod pretnjom da će ga mučiti i ubiti ako se ikada bude vratio u Grad; ali niko se nikada nije vratio; umirali bi sami, izgubljeni u užasnoj, ravnodušnoj praznini, tišini. Kapetan Eden je teško uzdisao dok je hodao, očima tražeći ispred sebe prve obrise gradskih krovova.

Po mraku i gustoj kiši morali su seljani da se drže Južnog puta; kada bi pokušali da se pojedinačno raštrkaju preko brda odmah bi se izgubili. Bilo je dovoljno teško držati se puta koji nije bio ništa drugo do staza utabana stopalima ribara i povremenim prolaznjem kola za prevoz drva. Morali su da se kreću veoma sporo, tumarajući i pipajući po mraku, dok se kiša nije proredila i počela da nadire prva svetlost. Većina je otpuzala u časovima posle ponoći, a kada se pojavila prva svetlost behu prešli tek nešto malo više od polovine puta prema kući. Uprkos njihovom strahu od potere, većina je ostajala na putu, kako bi se kretali brže. Lev je pošao s poslednjom grupom, i sada svojevoljno išao na kraju, iza ostalih. Ako bi ugledao stražu mogao je da vikne u znak opomene i ostali bi mogli da se sklone s puta u okolno rastinje. Nije bilo neke stvarne potrebe zbog koje bi morao to da čini, jer svi su oštro motrili oko sebe; ali to mu je bio dobar izgovor da ostane sam. Nije želeo da bude s ostalima, niti da razgovara s bilo kim. Želeo je da ostane sam sa sobom, dok se iznad vlažnih istočnih brežuljaka pomaljala srebrna svetlost izlazećeg sunca; želeo je da hoda sam u pobedi.

Pobedili su. Uspelo im je. Dobili su bitku bez nasilja. Nisu imali mrtvih; samo jednog ranjenog. 'Robovi' su se oslobodili ne koristeći metode zastrašivanja ili nasilja; gazde sada trče nazad svojim drugim gazzdama da im saopšte poraz i, možda, da se zajednički pitaju gde su to pogrešili da bi konačno počeli da shvataju, da spoznaju istinu... Bili su dovoljno pristojni muškarci, kapetan i ostali; kada konačno budu osetili ukus slobode, sve će im postati jasno. Grad će se pridružiti Palanci, na kraju. Kada ih budu napustili stražari, gazde će morati da odustanu od svoje bedne potrebe da vladaju, od svoje težnje ka moći i vlasti nad drugim ljudima. Oni će takođe shvatiti, doduše sporije od radnika, ali čak i oni će morati da shvate kako će, ako želete da budu slobodni, morati da odlože oružje, da se opravdaju i da se pojave pred Palančanima, jednaki među jednakima, braća. I tada će sunce obasjati zajednicu ljudske vrste na Viktoriji, kao što se sada, ispod teške mase oblaka iznad brda jasno nazire srebrna svetlost, kao što se svaka senka jasno prostire preko uzanog puta, a svaka barica koju je napravila sinoćnja kiša prska pod nogama poput dečjeg smeha.

A ja sam bio taj, mislio je Lev s neizmernim zadovoljstvom, ja sam bio taj koji je govorio u njihovo ime, kome su se okrenuli, ja im nisam dozvolio da popuste. Bili smo nepokolebljivi! Oh, bože moj, kada je opalio iz one puške u vazduh, a ja pomislio da sam umro, a potom da sam ogluveo! Ali juče, kada sam bio s kapetanom, nijednog trenutka nisam pomislio: "Šta ako opali?" pošto sam znao da nikada neće moći da podigne pušku i on je to znao, jer puška nije bila ni od kakve pomoći u toj situaciji... Ako postoji nešto što se mora učiniti, to se i može učiniti. Samo se mora biti nepokolebljiv. Ja sam izdržao, svi

smo izdržali. Oh, bože moj, koliko ih volim, kako ih sve volim. Nisam znao, doista nisam znao, da postoji tolika sreća na svetu!

On potrča kroz svež, bistar vazduh prema kući, a kiša koja je padala odzvanjala je svojim brzim, hladnim smehom pored njegovih stopala.

7.

"Treba nam još talaca - naročito njihovih vođa, šefova. Moramo da ih razljutimo dok ne odluče da pruže otpor, ali ne i da ih zastrašimo u tolikoj meri da se uplaše akcije. Da li razumete? Njihov otpor sastoji se u pasivnosti i razgovoru, razgovoru, beskrajnom razgovoru. Želimo da ponovo stupe u štrajk, dok imamo njihove vođe, tako da njihov otpor bude neorganizovan i da ga lako možemo razbiti. Onda će se demoralisati i biće lako upravljati njima. Morate pokušati da nađete momka, kako se ono zvaše, Šulca; zatim čoveka po imenu Elija; ali prekinite za izvesno vreme da ih zastrašujete. Da li možete da računate na svoje ljude da će prestati sa zastrašivanjem kada im to naredite?"

Luz nije mogla da čuje šta je odgovorio Herman Makmilan; čula je samo nehajno, zlovoljno mrmljanje. Očigledno da mu se nije dopadalo da mu se govori kako 'mora' da uradi to i to, niti da ga pitaju da li je nešto razumeo.

"Svakako uhvatite Leva Šulca. Njegov deda bio je jedan od velikih vođa. Možemo da ga zaplašimo time da ćemo ga ubiti, a možemo i da to stvarno učinimo ukoliko se ukaže potreba. Ali bolje je ne postupiti tako. Ako ih preterano zaplašimo, vratiće se onim svojim idejama, i zakačiće se jedino za njih jer nemaju ništa drugo. Ono što želimo da uradimo, a to će zahtevati obuzdavanje s naše strane, jeste da ih nateramo da se odreknu svojih ideja - da izgube veru u sopstvene vođe, njihove argumente i govor o miru."

Luz se nalazila ispred očeve radne sobe, sa spoljašnje strane zgrade, upravo ispod prozora širom otvorenog prema mirnom od kiše vlažnom vazduhu. Herman Makmilan je žurno ušao u njihovu kuću pre nekoliko minuta donoseći novosti; čula ga je kako kaže, ljutitim i optužujućim glasom: "Trebalo je da odmah upotrebito moje ljude, rekao sam vam to!" Bila je radoznala da sazna šta se desilo, a još više da čuje nekoga ko tim tonom razgovara s njenim ocem. Ali Hermanova tirada nije dugo trajala. Posle izvesnog vremena izašla je napolje i stala ispod prozora odakle je mogla da prisluškuje; Falko se savršeno kontrolisao, dok je Herman gundao. "Da, da", samo toliko se čulo od Hvalisavca Makmilana. Konačno je naučio ko izdaje zapovesti u kući Falko i u Gradu. Ali zapovesti... ipak.

Dodirnula je obraze, vlažne od sitne kiše, a zatim brzo otresla ruke kao da je dotakla nešto ljudsko. Njene srebrne narukvice zazvečaše i ona šmugnu kao konj, preskočivši zid, koji se nalazio pored kuće ispod prozora, kako je Herman ili otac ne bi videli ako pogledaju napolje. Jedanput, dok je govorio, Falko je prišao prozoru i naslonio se rukama na drveni okvir; njegov glas čuo se tačno iznad nje, i učinilo joj se kako bi mogla da oseti toplinu njegovog tela u vazduhu. Osetila je neodoljiv nagon da skoči i vikne "Buuu!" i u isto vreme je grozničavo smisljala izvinjenja, objašnjenja, "tražila sam naprstak koji sam izgubila..." Poželeta je da se glasno smeje, a slušala ih je s osećanjem pometnje koje joj je nateralo suze u oči. Da li je to njen otac, njen otac govorio tako užasne stvari? Vera je kazala kako on ima veliku dušu. Da li bi velika duša mogla tako da govorи o obmanjivanju ljudi, njihovom zastrašivanju, ubijanju, iskorističavanju?

A on to čini i s Hermanom Makmilonom, razmišljala je Luz. Iskorističava ga.

Zašto da ne? zašto da ne? Za šta je drugo Herman Makmilan bio dobar?

A za šta je ona sama bila dobra? Da bude iskorističena, i on ju je doista koristio - za svoju taštinu, svoju udobnost, kao svoju mezimicu, celog njenog života. A ovih dana koristio ju je kako bi Hermana Makmilana držao u poslušnosti. Prošle noći naredio joj je da ljubazno prima Hermana kad god želi da razgovara s njom. Herman se nesumnjivo žalio da ga ona izbegava. Veliki razmetljivac, koji cvili i žali se. Razrmetljivci, obojica, svi oni sa svojim velikim plećima, svojim velikim ponosom, svojim naređenjima, svojim donošenjem planova.

Luz je prestala da sluša šta dva muškarca govore. Odmakla se od kućnog zida, uspravno stojeći, kao da je nezainteresovana da li će je neko videti. Nastavila je da hoda oko kuće do zadnjeg ulaza, prošla kroz prazne, prljave kuhinje kakve su u vreme popodnevnog odmora, i stigla do sobe date Veri Adelson.

Vera se takođe poslepodne odmarala, i primila ju je pospano.

"Prisluškivala sam svog oca i Hermana Makmilana", reče Luz stojeći na sredini sobe dok je, Vera sedeći na krevetu, trepčući gledala u nju. "Planiraju iznenadni napad na Palanku. Nameravaju da uhapse Leva i sve druge vođe, a potom da pokušaju da vaše ljude razljute i nateraju ih da se bore, tako da bi mogli da primene silu i veliki broj njih pošalju da po kazni rade na novim farmama. Neke od njih već su poslali tamo dole, ali svi su pobegli, ili su stražari pobegli - nisam dobro razumela taj deo. Zato Makmilan sada kreće sa svojom 'malom armijom' a moj otac mu govori da natera ljude da uzvrate napad, kako bi na taj način izdali svoje ideje, i on ih tada može iskoristiti za ono što želi."

Vera je sedela širom otvorenih očiju. Ništa nije rekla.

"Shvataš šta time misli. Ako ti ne razumeš, Herman sigurno shvata. Time misli da pusti Hermanove muškarce da siluju žene." Luzin glas bio je hladan, iako je govorila veoma brzo. "Trebalo bi da ideš da ih opomeneš."

Vera i dalje nije progovarala. Gledala je u svoje sopstvene bose noge ukočenim pogledom, bilo od ošamućenosti bilo zato što je razmišljala šta da se preduzme povodom onog što je Luz govorila.

"Da li i dalje odbijaš da ideš? Da li te tvoje obećanje još obavezuje? Nakon ovoga?"

"Da", reče starija žena slabim glasom, kao da je odsutna duhom, a potom mnogo jače, "da."

"Onda će ja poći."

"Gde?"

Znala je; pitala je samo da bi dobila u vremenu.

"Da ih upozorim", reče Luz.

"Kada treba da se dogodi taj napad?"

"Sutra uveče, mislim. U toku noći, ali nisam sigurna na koju noć misle."

Nastala je pauza.

"Možda je to večeras. Rekli su, 'bolje ako se nalaze u krevetu'"

To je rekao njen otac, Herman Makmilan se nasmejao.

"A, ako pođeš... šta nameravaš da učiniš?"

Vera je još govorila kao da je pospana, tihim glasom, često zastajući.

"Obavestiću ih a zatim će se vratiti."

"Onde?"

"Niko neće znati. Ostaviću poruku da sam otišla u posetu Evi. To neće smetati... Ako budem rekla ljudima iz Palanke šta sam čula, šta će oni preuzeti?"

"Ne znam."

"Ali moglo ba da im pomogne ako ih obavestim o svemu kako bi se pripremili unapred? Rekla si mi kako sve moraš da isplaniraš unapred, da svakog upozoriš i pripremiš..."

"Da. To bi moglo da im pomogne. Ali..."

"Onda će poći. Smesta."

"Luz. Slušaj. Razmisli o tome šta radiš. Da li možeš da izadeš po danu a da niko ne primeti da napuštaš Grad? Hoćeš li moći da se vratiš? Razmisli."

"Nije me briga ako ne budem mogla da se vratim. Ova kuća je puna laži", odgovori devojka brzo, istim onim hladnizn glasom; i ode.

Lako je bilo otići. Pešačenje je bilo teško. Uzeti stari crni šal i umotati se njime, kao što je ona učinila kada je pošla iz kuće; izvući se nečujno kroz zadnja vrata i niz sporedne ulice, trčeći poput služavke koja žuri kako bi stigla kući na vreme; napustiti Kuću Falko, Grad - to je bilo lako. To je bilo uzbudljivo. Nije se plašila da će je iko zaustaviti; nije se nikoga plašila. Ako bi je zaustavili jedino je trebalo da kaže: "Ja sam kćerka Savetnika Falka!" I oni se ne bi usudili da bilo šta učine. Niko je nije zaustavio. Bila je sasvim sigurna kako je niko nije prepoznao, pošto se kretala zabačenim alejama, najkraćim putem koji je vodio iz Grada, gore pored škole. Kroz nekoliko minuta ostavila je gradske ulice za sobom, prošla pored Makmilanovih stovarišta sa drvenom gradom, zatim je prešla nasip i našla se na putu za Palanku.

Kada je zakoračila na ovaj put pešačenje je postalo teško.

Samo jedanput u životu našla se na njemu, kada je sa grupom svojih prijatelja, u prigodnoj pratrni tetaka, dvorkinja i straže iz Kuće Markes, išla na igranku u Hram. Bilo je leto, brbljali su i smejali se sve vreme, s fijakera Evine tetke Katarine otpao je jedan točak, tako da je tetka pala u prašinu, i celo paslepodne posmatrala igranku sa belom flekom na zadnjem delu svoje odeće, zbog čega devojke nisu prestajale da se kikoću... Ali Palančani, čak, nisu ni prolazili kroz Grad. Kako je Palanka izgledala? Koga da zaustavi tamo i šta da im kaže? Trebalо je najpre da se posavetuje s Verom, umesto što je ovako naglo jurnula. Šta će joj oni odgovoriti? Hoće li je uopšte pustiti da uđe u Palanku pošto je dolazila iz Grada? Hoće li piljiti u nju, podsmevati joj se, pokušati da je napadnu? Govorilo se da oni nikoga ne napadaju. Verovatno samo neće govoriti s njom. Vetar je sada bio hladan. Kiša se probila kroz njen šal i odeću sve do leđa, a krajevi njenih sukanja otežali su od blata i vlage. Polja su bila pusta i siva. Kada se okrenula unazad nije mogla da vidi ništa osim Spomenika, bledog i udaljenog, besmisleno uperenog prema nebu. Sve što joj je bilo blisko sada je ležalo skriveno iza te krajnje tačke vidika. Na levoj strani povremeno bi ugledala reku, široku i sivu, na koju je padala gusta kiša.

Mogla bi da preda poruku prvoj osobi na koju najde, da ih pusti da urade što god hoće u pogledu čitave te stvari i da se odmah vrati kući. Stigli bi nazad najviše za jedan sat, mnogo pre večere.

Kroz jedan voćnjak ugledala je seosku kućicu, malo udaljenu od leve strane Puta, i ženu u dvorištu. Luz malo uspori svoj brzi hod. Mogla bi da skrene prema farmi, da preda ženi poruku, a potom bi ta žena mogla da krene umesto nje u Palanku i da ljudima prenese novost, a ona sama mogla bi da se odmah ovde okrene i vrati kući. Oklevala je, gledajući prema farmi, zatim se okreće i ponovo krenu nazad, niz vlažnu travu, prema putu. "Treba samo da nastavim, predam poruku i da se vratim", šaputala je samoj sebi. "Nastavi, završi posao, vrati se." Hodala je brže nego ikad, gotovo trčala. Obrazi su joj goreli, užasno se zadihalo. Nije hodala dugo ili brzo već mesecima, godinama. Ne sme da se pojavi među strancima sva crvena i zadihana. Prisilila je sebe da uspori, da korača mirno i uspravno. Usta i grlo su joj se osušili. Želela je da stane i piće kišu s lišća na žbunju što je raslo pored puta, da jezikom dohvati hladne kapi koje su visile sa svake vlati divlje trave. Ali to bi bilo detinjasto. Ovaj put bio je duži nego što je zamišljala. Da li se uopšte nalazi na putu za Palanku? Da nije krenula pogrešnim pravcem i stigla na neki put kojim prolaze drvoreče, na neku stazu koja ne vodi nikud osim u divljinu?

Pri pomisli na reč divljina telom joj prostruјa hladan talas užasa i zaustavi je u pola koraka.

Okrenula se nazad da vidi Grad, svoj lepi Grad uzanih ulica, topnih zidova, zbijenih krovova, pun dragih lica i glasova, da vidi svoju kuću, dom, svoj život, ali tamo nije bilo ničeg, čak je i Kula utonula iza duge uzvišice na kojoj se nalazio put i nestala sa vidika. Polja i brežuljci bili su prazni. Nad celim prostranstvom duvao je blag vetar koji je dolazio s pustog mora.

Nemaš čega da se plašiš, govorila je Luz samoj sebi. Zašto si tolika kukavica? Ne možeš da se izgubiš, nalaziš se na putu, i ako želiš da se vratiš kući treba samo da se okrećeš u suprotnom pravcu. Nisi krenula u planine tako da ne možeš da najdeš na škorpione, ne zalaziš u šumu da bi mogla da se ubodeš na trn otrovne ruže, čega se toliko plašiš, na putu nema ničeg što te može povrediti, tu si savršeno sigurna.

Ali, ipak je nastavila da hoda, u užasnom strahu, zagledajući preplašeno svaki kamen, žbun ili krošnju drveta, sve dok nije ugledala crvene krovove i osetila miris dima: ušla je u Palanku. Izraz lica bio joj je smiren, leđa uspravna; čvrsto je obmotala šal oko sebe kada je kročila na prve blatinjave ulice varošice.

Male kuće nalazile su se između drveća i bašta s povrćem. Bilo je mnogo kuća, ali mesto nije bilo zbijeno, ograđeno zidom, zaštićeno poput Grada. Nigde u blizini nije videla ljudi. Luz se polako spustila niz jednu ulicu, nastojeći da pronađe nekog kome bi se obratila - da li da priđem onom čoveku tamо? da li da zakucam na ona vrata?

Iznenada, jedno malo dete izniklo je niotkuda i zastalo posmatrajući je. Dečak je imao svetlu kožu, ali je bio poprskan blatom od vrhova nožnih palčeva do kolena, i od prstiju na rukama do laktova, kao i svuda po telu, tako da je ličilo na nekakvo šareno dete. Odeća koju je nosio takođe je imala čudne šare i boju blata.

"Zdravo", reče on nakon duže pauze, "ko si ti?"

"Luz Marina. A ti?"

"Marijus", reče on i poče da se udaljuje kosom stazom.

"Da li znaš gde... gde živi Lev Šulc?" Nije želela da pita za Leva, radije bi se videla s nekim nepoznatim; ali nije mogla da se seti nijednog drugog imena. Vera joj je pričala o mnogima, čula je svog oca kako pominje imena 'vođa prstenova', ali sada nije mogla da ih se seti.

"Koji Lev?" reče Marijus, češkajući uvo i dodajući okolnom blatu jedno poveće parče zakorele zemlje koje je upravo izvukao iz uveta. Palančani, znala je, nikada ne izgovaraju prezimena u međusobnom sporazumevanju, osim kada bi se nalazili u gradu.

"On je mlad i on..." nije znala šta je Lev: vođa? kapetan? gazda?

"Sašina kuća je tamo dole", reče umazano dete pokazujući dole na blatnjavu, zarasu stazu i udalji se brzo kosim putem krećući se tako vešto da je izgledalo kao da je postao deo opšte magle i blata.

Luz je stegla zube i pošla prema kući koju joj je pokazao. Nije imala čega da se boji. Ovo je bilo samo jedno prljavo malo mesto. Deca su bila prljava, a ljudi su bili seljaci. Mogla bi da ostavi poruku bilo kome ko joj otvorи vrata, tada bi sve bilo gotovo i mogla bi da se vrati kući, u visoke, čiste sobe Kuće Falko.

Zakucala je. Vrata joj je otvorio Lev.

Poznala ga je iako ga nije videla već dve godine.

Bio je poluobučen i razbarušen, pošto se upravo digao iz kreveta nakon popodnevnog odmora, i gledao ju je svetlim pogledom tek probuđenog deteta koje ne razume šta se oko njega dešava. "Oh", reče, zevajući, "gde je Andrej?"

"Ja sam Luz Marina Falko. Iz Grada."

Svetli dečji pogled se izmeni, nestade, postade dublji; Lev se probudio.

"Luz Marina Falko", reče. Njegovo tamno, uzano lice ožive; pogledao je najpre u nju, onda iza nje, tražeći pogledom njene pratioce, zatim ponovo u nju dok mu se u očima ogledala čitava skala osećanja - oprez, podozrivost, vedra znatiželja, neverica. "Jesi li ovde... sa..."

"Došla sam sama. Imam... imam nešto da ti saopštим."

"Vera", reče on. Na tom živahnom licu nije bilo više osmeha, već samo napetosti, srdžbe.

"Vera je dobro. Kao i ostali. U pitanju si ti, Palanka. Nešto se dogodilo prošle noći, ne znam šta... Ti znaš o čemu je reč..."

On klimnu potvrđno glavom, posmatrajući je.

"Oni su lјuti, i spremaju se da dođu ovamo, mislim da će to biti sutra uveče... jedan muškarac, mladi Makmilan, uvežbavao je svoju četu grubijana, i pokušaće da uhvati tebe i druge vođe i da vas zatvori, a onda... da zlostavlja i osramoti ostale kako bi im oni uzvratili napad, pa će Makmilanovi ljudi da ih kazne zbog pobune i odvedu na prisilni rad na latifundiju. Dolaze pošto se smrkne, mislim sutra, ali nisam sigurna... On ima oko četrdeset ljudi, čini mi se, i svi su naoružani mušketama."

Lev ju je i dalje posmatrao. Nije ništa govorio. Tek tada, dok je čutao, čula je pitanje koje sebi ranije nije postavila.

I to ju je pitanje u tolikoj meri obezoružalo da joj nije padaо na pamet nikakav mogući odgovor; pa je samo stajala tu i gledala u njega, dok joj je lice sve više crvenelo od zbumjenosti i straha, i nije bila u stanju da progovori ni jednu jedinu reč.

"Ko te je poslao, Luz?" upita on konačno, blagim glasom.

Bilo je normalno da će ovo biti njegov odgovor na njeno pitanje, da će misliti kako ona laže, ili da je Falko koristi zbog nekog trika ili špijuniranja. Bilo je prirodno da on tako misli, da pomisli kako ona služi svome ocu, a ne da zamisli kako izdaje svog oca. Sve što je mogla da učini bilo je da odrečno odmahne glavom. Ruke i noge su joj drhtale, a u očima joj je gorela vatra; osećala je da će joj pripasti muka. "Moram sada da se vratim", reče, ali se nije pokrenula jer su je kolena izdala.

"Da li se dobro osećaš? Uđi, sedi. Nakratko."

"Vrti mi se u glavi", reče. Glas joj je bio slab i drhtav, i stidela se toga. Uveo ju je unutra i ona sede u pletenu stolicu, koja se nalazila za stolom; u tamnoj, dugačkoj, nisko zasvođenoj sobi. Skinula je šal sa glave da bi se oslobođila njegove toplove i težine; to je pomoglo; iz obraza i očiju postepeno je počela da se povlači vatra kada se malo privikla

na tamu ove sobe. Lev je stajao blizu nje, na kraju stola. Bio je bos, obučen samo u pantalone; stajao je mirno; nije imala snage da mu pogleda u lice, ali u njegovom držanju i nepokretnosti nije osetila nikakvu pretnju, nikakvu ljutnju, nikakav prezir.

"Žurila sam", reče. "Želela sam da se brzo vratim, to je dugačak put, i to me je iscrpolo." Zatim je došla k sebi, otkrivši da ispod uzrujanosti i straha, postoji jedno mesto u njoj, jedan tih i ugao gde je njen um mogao da se spusti i razmišlja na miru. Razmišljala je i konačno ponovo progovorila.

"Vera živi s nama. U kući Falko. Jesi li to znao? Ona i ja provodimo zajedno svaki dan. Razgovaramo. Ja njoj prenesem sve što čujem da se dešava, ona meni priča... o svemu i svačemu... Pokušala sam da je nagovorim da se vrati ovamo. Da vas lično upozori. Nije želela; kaže kako je obećala da neće bežati, tako da mora da drži obećanje. Zato sam došla ja. Čula sam ih kako razgovaraju, Herman Makmilan i moj otac. Prisluškivala sam, otišla sam i stala ispod prozora da slušam šta govore. Ono što su rekli, naljutilo me je. Smučilo mi se od toga. I tako, pošto Vera nije želela da dođe, došla sam ja. Da li znaš za te nove Makmilanove straže?"

Lev odrečno odmahnu glavom, posmatrajući je napeto.

"Ja ne lažem", reče ona hladno. "Niko me ne šalje. Niko osim Vere čak ni ne zna da sam napustila kuću. Došla sam jer mi je dosta toga da budem iskorisćavana, jer mi je muka od laži i nerada. Možeš mi verovati ili ne. Nije me briga."

Lev ponovo odmahnu glavom, trepćući očima, kao da je zaslepljen nečim. "Ne, ne mislim... ali uspori malo..."

"Nemam vremena. Moram da se vratim pre nego što iko primeti moj odlazak. Dobro, evo: moj otac je uzeo mladog Makmilana da uvežbava jednu trupu muškaraca, sinova gazdi, za specijalnu armiju, kako bi ih upotrebio protiv tvojih ljudi. Već dve nedelje ne razgovaraju ni o čemu drugom. Spremaju se da dođu ovde zbog onoga što se desilo dole, u Južnoj dolini; nadaju se da će uhvatiti tebe i druge vođe, zatim će primorati tvoje ljudе na borbu kako bi se odrekli svojih ideja o miru, kako bi se odrekli onoga što zovete nenasiljem. I vi ćete se zaista boriti i izgubiti, jer smo mi bolji borci, a u svakom slučaju posedujemo puške. Da li poznaješ Hermana Makmilana?"

"Iz viđenja, čini mi se", reče Lev. On se toliko razlikovao od čoveka čije je ime sada izgovorila i čija je slika lebdela još uvek pred njom - sjajno lice i mišićavo telо, široka plećа, dugačke noge, jake ruke, teška odećа, tunika, pantalone, čizme, opasač, kaput, puška, bič, nož - a ovaj je čovek bio bos; mogla je da nazre rebra i grudnu kost ispod tamme, nežne kože na njegovim grudima.

"Mrzim Hermana Makmilana", reče Luz manje žistro, govoreći iz onog malog hladnog mesta sopstvene unutrašnjosti gde je mogla da razmišlja na miru. "Njegova duša je malecna poput odrezanog parčeta nokta. Trebalо bi da ga se plašiš. Ja ga se bojim. On voli da vređa ljudе. Nemoj pokušavati da razgovaraš s njim onako kako to tvoj narod čini. Neće te slušati. On je sam sebi dovoljan. Sve što možeš da učiniš s tom vrstom ljudi jeste da ih udariš ili da pobegneš od njih. Ja sam pobegla... da li mi veruješ?" Mogla je da ga to upita, sada.

Lev potvrđno klimnu glavom.

Pogledala je u njegove ruke na naslonu stolice; čvrsto je stezao drvenu prečku.

Njegove šake bile su sama žila i kost ispod tanke kože; jake, a krhkе šake.

"Dobro. Sada moram da se vratim" reče i ustade.

"Čekaj. Moraš ovo da ispričaš i drugima."

"Ne mogu. Ti im sve reci."

"Ali rekla si kako si pobegla od Makmilana. Sada mu se vraćaš?"

"Ne! Vraćam se svom ocu... svojoj kući..." Ali on je bio u pravu. To je bilo isto.

"Došla sam da te upozorim", reče ona hladno, "zato što se Makmilan sprema da vas prevari, i zaslužuje da sam bude prevaren. To je sve."

Ali to nije bilo dovoljno. Pogledala je kroz otvorena vrata i ugledala stazu koju bi morala da pređe, ispod nje nalazila se ulica, zatim put, potom Grad i njegove ulice; zatim vide svoju kuću i svog oca...

"Ne shvatam", reče. Ponovo je sela naglo, zato što je ponovo drhtala, mada sad ne iz straha, već od ljutine. "Nisam razmišljala. Vera je; rekla..."

"Šta je rekla?"

"Da stanem i razmislim."

"Da li je ona..."

"Čekaj. Moram da razmislim. Kad onda nisam to učinila, moram sada."

Sedela je mirno na stolici, nekoliko minuta, sklopljenih ruku u krilu.

"U redu", reče. "Ovo je rat", rekla je Vera. Trebalo bi da... Ja sam izdala stranu mog oca... Vera je talac koji je zadržan u Gradu. Ja ču biti talac za Palanku. Ako ona ne može da se vrati nazad, ne mogu ni ja. Moram da se s tim pomirim." Dah joj je zastao u grlu, proizvodeći mukli zvuk na kraju rečenice.

"Mi ne zadržavamo taoce, ne hapsimo, Luz..."

"Nisam rekla da vi to činite. Rekla sam da ja moram da ostanem ovde. Ja sam izabrala da ostanem, ovde. Hoćeš li mi dopustiti?"

Lev ode na drugi kraj sobe, sagnuvši se automatski kada je stigao ispod niskog kosog svoda. Njegova se odeća sušila ispred vatre. On je obuče, ode u zadnju sobu, vrati se sa cipelama u rukama, sede na stolicu pored stola da bi ih obuo. "Vidi", reče saginjući se da navuče cipele. "Možeš da ostaneš ovde. Svako može. Mi nikoga ne teramo, nikoga ne zaustavljamo." Uspravio se gledajući je pravo u oči. "Ali šta će pomisliti tvoj otac? Čak i ako poveruje da si ostala ovde po svojoj volji..."

"Neće to dozvoliti. Doći će po mene da me odvede nazad."

"Silom?"

"Da, silom. S Makmilanom i njegovom malom armijom bez sumnje."

"U tom slučaju postaćeš povod za nasilje koje oni traže. Moraš da podješ kući, Luz."

"Za vaše dobro", reče ona.

Ova misao izletela joj je sama od sebe, kada je videla šta je učinila i kakve posledice moraju iz toga da proizidu. Ali Lev je sedeo nepomično, sa cipelom - blatnjavom, izgaženom, plitkom čizmom, primetila je - u ruci.

"Da", reče. "Za naše dobro. Došla si ovde da nas spaseš. Sada se i vrati za naše dobro. A ako saznaju da si bila ovde?" Nastala je pauza. "Ne", reče. "Ne možeš da se vratiš. Uhvatili bi te u laži - svojoj i njihovoj. Došla si ovde. Zbog Vere, zbog nas. Ti si s nama."

"Ne, nisam", reče Luz ljutito; ali sjaj i ljubaznost Levovog lica duboko je postideše. Govorio je tako jasno, s takvom sigurnošću. Sada se smeškao. "Luz", reče, "sećaš li se kada smo išli u školu? Uvek si bila... uvek sam želeo da razgovaram s tobom, nikad nisam skupio hrabrost... Jednom smo razgovarali pri zalasku sunca, ti si me pitala zašto ne želim da se borim s Andželom i njegovom grupom. Nikada nisi bila kao druge devojke iz Grada, nisi se uklapala u njihovu sliku, nisi im suštinski pripadala. Ti pripadaš ovde. Ti želiš istinu. Sećaš se kako si se jednom razbesnela na učitelja kada je rekao da koniji ne provode zimu u snu, a Timo pokušao da kaže kako je pronašao čitavu pećinu punu konija zaspalih zimskim snom, a učitelj se spremao da ga išiba zbog drskosti, da li se sećaš?"

"Rekla sam da ču sve reći svom ocu", reče Luz tiho. Bila je veoma bleda.

"Ustala si sa svog mesta u učionici i rekla kako učitelj ne zna istinu, i da hoće da išiba Tima zato što je on u pravu - imala si tek oko četrnaest godina. Luz, slušaj, podi sada sa mnom. Otići ćemo do Elijeve kuće. Možeš im reći ono što si meni ispričala i onda ćemo odlučiti šta da preduzmemo dalje. Ne možeš sada da se vratiš, i budeš kažnjena, posramljena! Slušaj, možeš da ostaneš s Južnim Vетром, ona živi izvan varošice, tamo ćeš biti na miru. Ali hajde sada sa mnom, ne smemo da gubimo vreme." Ispružio je ruku ka njoj preko stola, tu lepu, toplu šaku, punu života; prihvatile je njegovu šaku i susrela njegov pogled; oči joj se ispunile suzama. "Ne znam šta da radim", reče dok su joj suze obilivale lice. "Obuo si samo jednu cipelu, Lev."

8.

Pošto im beše ostalo sasvim malo vremena, trebalo je hitno obavestiti i okupiti celu zajednicu, kako bi se čvrsto zibili i našli snage u opštoj nepokolebljivosti. Doista - žurba im je odgovarala jer su ih inače mogle da pritisnu zebnja i sumnja u sopstvene snage; pod pretnjom skorog napada svi su žeeli da pronađu i očuvaju nekakvo središte, koje bi predstavljalo snagu grupe.

Jezgro je postojalo i nalazilo se u njemu - on sam predstavljao je jezgro, zajedno s Andrejom, Južnim Vетrom, Martinom, Italijom, Santom i svima ostalima koji su bili mladi,

odlučni. Vera nije bila fizički prisutna, a ipak je bila tu, jer se u svim njihovim diskusijama osećala njena blaga i nepokolebljiva čvrstina. Ni Elija nije bio prisutan; on, Džul i nekolicina, drugih, uglavnom starijih ljudi, stajali su po strani, morali su da stoje, jer se nisu slagali s opštim stavom grupe. Elija nikada nije bio odlučno za plan emigracije a sada im je zamerala kako su otišli isuviše daleko, da devojka smesta mora da se vrati svom ocu sa delegacijom koja bi, "Sela zajedno sa Savetom i razgovarala - kada bismo samo seli i međusobno razgovarali, ne bi bilo nikakve potrebe za svim ovim nepoverenjem i otporom..."

"Naoružani ljudi ne sede i ne pregovaraju, Elija", reče stari Lion, žustro.

Ljudi iz Palanke nisu se priklonili Eliji nego 'Verinom narodu', mladima. Lev je osećao snagu svojih prijatelja i cele zajednice, njihovu saglasnost i podršku. Gotovo da mu nije bilo potrebno da savetuјe ove ljude, da im objašnjava šta moraju da učine; oni su znali da je reč o opštem, mirnom otporu kojim se treba suprotstaviti nasilju Grada. To su znali još od ranije i sada su razmišljali u njegovo ime, a on u njihovo; njegova reč izražavala je njihovu volju.

Devojka Luz: upravo je prisustvo ove strankinje, poluizgnanika, u Palanci, izoštalo njihov osećaj za savršeno zajedništvo i obogatilo ga sažaljenjem prema njoj. Znali su zašto je došla i nastojali su da budu ljubazni s njom. Bila je usamljena među njima, uplašena i sumnjičava, i branila se ponosom i arogancijom Gazdine kćerke svaki put kada nešto nije razumela. Ali, ona ipak sve razume, mislio je Lev, bez obzira koliko je njen razum sprečava u tome; razumela je srcem, jer je došla kod njih s poverenjem.

Kada joj je to rekao, kada joj je rekao da ona jeste i da je uvek bila, u duhu, jedna od njih, jedna od Naroda Mira, zaogrnila se svojom ohološću. "Ne znam čak ni šta te vaše ideje znače", reče. Ali ona je već mnogo toga, zapravo, naučila od Vere; i za vreme tih čudnih, napetih dana bez delanja, dana čekanja na reč ili napad iz Grada, kada je svakodnevni posao bio odložen a Verini ljudi bili mnogo više zajedno; Lev je razgovarao s njom što je češće mogao, žudeći da je potpuno uvede među njih, u centar gde je bilo toliko mnogo mira i snage, i gde pojedinac nije bio usamljen.

"Veoma je glupa, doista", objašnjavao je, "ta nekakva vrsta određenog spiska pravila, baš kao u školi. Najpre uradiš to, zatim ono. Prvo pokušavaš s pregovorima i iznošenjem problema, bez obzira na to o kojem je problemu reč, putem postojećih sredstava i institucija. Nastojiš da razgovaraš o tome kao što Elija stalno zahteva. Takav korak preduzela je, kao što znaš, Verina grupa - da razgovaraju sa Savetom. I nije išlo. Zato se prelazi na drugi korak. Nesarađivanje. Na neku vrstu povlačenja i mirovanja, tako da shvate kako doista najozbiljnije veruješ u svoje reči. Tu se mi sada nalazimo. Treći korak koji pripremamo jeste objavljivanje ultimatuma. To je poslednji apel, nuđenje konstruktivnog rešenja i jasno tumačenje šta će se preduzeti ako se ovako rešenje ne prihvati."

"I šta će se desiti ako se oni ne slože?"

"Prelazak na četvrti korak. Građanska neposlušnost."

"Šta to znači?"

"Odbijanje da se posluša svako naređenje ili zakon, koje nam je vlast silom nametnula. Mi smo ustanovili našu sopstvenu, parlamentarnu, nezavisnu vlast, i sledimo naš sopstveni kurs."

"Doista?"

"Doista", reče on, smešći se. "Ovakav stav uvek je, znaš, imao uspeha na Zemlji. To je stav protiv svih oblika zastrašivanja i hapšenja, tortura i nasilja. Možeš da čitaš o tome, trebalo bi da pročitaš Mirovskajinu Istoriju..."

"Ne umem da čitam", reče devojka na svoj preziv način. "Jednom sam počela da čitam jednu... Ako to funkcioniše tako dobro, zašto ste onda otpremljeni sa Zemlje?"

"Nije nas bilo dovoljno. Vlade su bile suviše velike i moćne. Ali oni nas ne bi poslali u izgnanstvo, zar ne, da nas se nisu plašili?"

"To isto kaže moj otac o svojim precima", primeti Luz. Obrve su joj bile spuštene u pravu liniju iznad očiju, tamnih i zamišljenih očiju. Lev ju je posmatrao, umiren za trenutak njenim čutanjem, zatečen njenom neobičnošću. Jer uprkos njegovoj tvrdnji kako je ona jedna od njih, ona to nije bila; nije ličila na Južni Vetar, niti na Veru, niti na bilo koju ženu koju je poznavao. Bila je drugačija, njemu strana. Kao i u sivoj čaplji sa

Zajedničkog Ribnjaka bilo je mira u njoj, mira i tišine koji su ga odvlačili, na drugu stranu, prema drugačijem jezgru.

Bio je toliko začaran, toliko privučen njenom čudnom ličnošću, da nije čuo kad je Južni Vetar nešto rekla, a kada je sama Luz ponovo progovorila gotovo se zaprepastio i, za trenutak, prisna soba kuće Južnog Vетra delovala je čudno, kao neko strano mesto.

"Volela bih kada bi to sve moglo da se zaboravi", reče ona. "Zemlja... to je bilo pre stotinu godina, to je jedan drugačiji svet, drugačije Sunce, šta nam ona danas znači? Mi se sada nalazimo ovde. Zašto ne možemo da živimo na sopstveni način? Ja nisam sa Zemlje. Ti nisi za Zemlje. Ovo je naš svet... Trebalo bi da ima i sopstveno ime. 'Viktorija', to je glupo, to je jedna zemaljska reč. Našem svetu treba da damo neko naše ime."

"Kakvo ime?"

"Neko koje ne znači ništa. Oobo, ili Babo. Ili, nazovimo ga Blato. Ovaj svet je sav u blatu ako je Zemlja nazvana 'zemljom' zašto ovaj svet ne bi mogao da se nazove 'blatom'?" Govorila je lјutito, kao što je često činila, ali kada se Lev nasmejao, nasmejala se i ona. Južni Vetar se samo smeškala, ali konačno i ona reče svojim mekim glasom: "Da, to je ispravno."

"A tada bismo mogli da uredimo svet po svome, umesto da uvek imitiramo one sa Zemlje. Ako ne bi bilo nikakvog nasilja, onda ne bi moralo da postoji ni bilo kakvo nenasilje..."

"Početi sa blatom i sagraditi svet", reče Lev. "Ali zar ne vidite da upravo to i činimo?"

"Pravite kolače od blata", reče Luz.

"Gradimo novi svet."

"Nezavisno od zabluda starog sveta."

"Ako ljudi zaborave svoju prošlost, moraju da sve počnu od početka i nikada ne stižu do budućnosti. Zato na Zemlji stalno vode ratove. Zaboravili su kako je izgledao poslednji rat. Mi doista počinjemo sasvim nov život. Zato što pamtimos stare greške i ne želimo da ih ponovimo."

"Ponekad mi se čini", reče Andrej, koji je sedeо pored ognjišta praveći sandale za Južni Vetar - njegovo uzgredno zanimanje bilo je krpljenje cipela, "ako mi ne zameriš što tako govorim, Luz, da se u Gradu sećaju svih starih grešaka tako da stalno mogu da ih ponavljaju."

"Ne znam", reče ona nezainteresovano. Ustala je i otišla do prozora. Bio je zatvoren, pošto kiša nije prestajala da pada i vreme je bivalo sve hladnije, s vetrom koji je duvao sa istoka. Mala vatrica u ognjištu davala je toplinu i svetlost sobi. Luz stade okrenuta leđima toj udobnosti, gledajući napolje kroz tanka, zamagljena prozorska stakla, u tamna polja i teške oblake.

Onog jutra nakon njenog dolaska u Palanku, posle razgovora s Levom i ostalima, napisala je pismo svom ocu. Kratko pismo, iako joj je bilo potrebno čitavo pre podne da ga napiše. Pokazala ga je prvo Južnom Vетru, a zatim Levu. Kada je on sada pogledao tu uspravnu, snažnu figuru, obrisa crnih naspram svetlosti, ponovo se setio sadržaja njenog pisma, pravih, crnih, krutih poteza. Napisala je:

Poštovani gospodine!

Napustila sam našu kuću. Ostaću u Palanci zato što ne odabравам Vaše planove. Ja sam odlučila da odem i ja sam odlučila da ostanem. Niko me ne drži kao zatvorenika ili taoca. Ovi ljudi su moji Taoci. Ako mislite da im pretite nisam na Vašoj strani. Morala sam da napravim ovakav izbor. Napravili ste grešku povodom Hermana Makmilana. Senjora Adelson nije umešana u moj dolazak ovde. To je bio moj izbor.

S poštovanjem

Vaša kćerka Luz Marina Kuper.

Nijedna reč prenemaganja; nijedna molba za oproštaj.

I nikakav odgovor. Pismo je odmah odneo trkač, mladi Gostoprimaljivi; gurnuo ga je ispod vrata Kuće Falko i smesta otrčao nazad. Čim je bezbedno stigao u Palanku, Luz je počela da čeka na očev odgovor, da strepi od njega, ali isto tako, očito, i da ga željno iščekuje. To se desilo pre puna dva dana. Nikakav odgovor nije stigao. Ništa. Svi su

razgovarali o tome kakvu je promenu Luzino napuštanje kuće moglo da izazove u Falkovim planovima, ali nisu o tome raspravljali pred njom; sve dok ona lično nije načela tu temu.

Kada je rekla: "Ne razumem vaše ideje, doista. Sve te korake, sva pravila, sve razgovore."

"Oni predstavljaju naše oružje", odgovori Lev.

"Ali šta će vam borba?"

"Ne postoji drugi izbor."

"Da, postoji. Da se podje odavde."

"Da se ode?"

"Da! Poći na sever, u dolinu koju ste pronašli. Jednostavno otići, napustiti. To sam ja učinila", dodade gledajući ga oholo pošto joj nije odmah odgovorio. "Ja sam otišla."

"Ali oni će doći za tobom", reče on blago.

Slegnula je ramenima. "Nisu došli. Nije im stalo."

Južni Vetar promrmlja nešto poput upozorenja, protesta, simpatije; time je sve bilo rečeno, ali Lev prevede njen gest - "Ali njima jeste stalo, i oni će doći, Luz. Tvoj otac..."

"Ako on dođe po mene, ja ću pobeći dalje. Nastaviću da bežim."

"Kuda?"

Ponovo se okrenula ne rekavši ništa. Svi su mislili na isto: o divljini. Činilo se kao da se divljina uvukla u sobu, kao da su se zidovi srušili, ne ostavljajući nikakav zaklon. Lev je već bio tamo, i Andrej je bio tamo. Meseci beskrajne usamljenosti bez ijednog zvuka; usamljenost se sada uvukla u njihove duše i oni nikada nisu uspeli da je se u potpunosti oslobode. Južni Vetar nije bila u divljini, ali njena ljubav je ležala pokopana u njoj. Čak je i Luz, koja nikada nije videla divljinu niti čula za nju, kao dete onih koji su stotinama godina podizali svoje zidove protiv divljine, poričući je na taj način, poznavala divjinu i plašila je se, i znala je da njene reči kako treba napustiti koloniju naglo, bez pripreme, predstavljaju budalaštinu. Lev ju je posmatrao čuteći. Osećao je sažaljenje prema njoj, duboko oštro sažaljenje, kao prema nekom uvređenom tvrdoglavom detetu koje odbija utehu, drži se povučeno i neće da zaplače. Ali ona nije bila dete. Žena se nalazi tu pred njim, žena stoji sama na svom mestu bez pomoći ili zaštite, žena u divljini; i njegovo sažaljenje se pretvori u divljenje i strah. On se nje plašio. U njoj je postojala nekakva snaga koja nije poticala iz ljubavi, poverenja ili zajedništva, koja nije izvirala ni iz jednog njemu poznatog izvora. Plašio se te snage i istovremeno žudeo za njom. Ova tri dana, otkako je bio s njom, stalno je mislio na nju, na sve je gledao njenim očima. Kao da će čitava njihova borba imati smisla jedino ako ona bude u stanju da je razume, ako se opredeli za njihove planove i ideale po kojima žive. Ona je bila vredna sažaljenja, divljenja, dragocena kao što je svako ljudsko biće dragoceno, ali ona ne sme da okupira njegov duh u toj meri. Ona mora biti jedna od njihovih, da radi s njim, da podržava njega, ali ne da ispunjava i remeti njegove misli na ovaj način. Kasnije, kada sukob bude prevaziđen, kada budu osvojili mir, imaće vremena da razmišlja o njoj i da je shvati. Kasnije, imaće sve vreme ovoga sveta.

"Ne možemo da pođemo na sever sada", reče on strpljivim ali nešto hladnjim glasom. "Kada bi grupa sada pošla, to bi oslabilo jedinstvo onih koji moraju da ostanu ovde. A Grad bi krenuo u poteru za beguncima. Moramo da obezbedimo slobodu za odlazak - ovde i sada. Tek tada ćemo poći."

"Zašto ste im dali mape, pokazali put!" reče Luz, nervozno i žustro. "To je bilo glupo. Mogli ste jednostavno da odete."

"Mi smo zajednica", reče Lev. "Koju čine Grad i Palanka." I zaustavio se na tom objašnjenju.

"U svakom slučaju, ne možemo jednostavno da se otšunjamo odavde. Velika grupa ljudi koja se seli ostavlja za sobom veoma vidljive tragove koji se mogu lako pratiti", reče Andrej.

"Pa, ako vas oni budu pratili sve tamo do severa, gde se nalaze vaše planine, gde ste već bili, vi ćete im reći: 'Žao nam je, ovo pripada nama, a vi idite i pronađite za sebe drugu dolinu, ima dovoljno prostora za sve!'"

"I oni će tada upotrebiti silu. Najpre moraju da se uspostave principi jednakosti i slobode izbora ovde."

"Ali oni ovde upotrebljavaju silu! Vera je već zatvorenik kao i drugi koji su u zatvoru, a jedan je starac izgubio oko, i Makmilanovi grubijani stižu da vas napadnu ili pucaju u vas - sve zbog uspostavljanja nekakvih principa; iako ste jednom bili u stanju da odete, i otišli ste, slobodni!"

"Sloboda se stiče žrtvovanjem", reče Južni Vetar. Lev pogleda u nju, a zatim brzo u Luz; nije bio siguran da li Luz zna kako je Timo umro na putu za sever. Verovatno da je, dok je ovde bila sama tokom poslednje tri noći sa Južnim Vетrom, saznala za to. U svakom slučaju, miran glas Južnog Vetra umirio ju je. "Znam", reče Luz. "Morate da rizikujete. Ali žrtve... Mrzim tu ideju žrtvovanja!"

Lev se nasmeja veselo uprkos sopstvenoj želji. "A šta si ti drugo učinila?"

"Nisam se žrtvovala ni za kakvu ideju! Jednostavno sam pobegla - zar ne shvataš? I to je ono što bi svi trebalo da učinite!" Luz je govorila izazivački, prkosno, u samoodbrani i neubedljivo, ali odgovor Južnog Vetra zaprepastio je Leva. "Možda si u pravu", reče. "Sve dok ostajemo i borimo se, iako se borimo sopstvenim oružjem, mi vodimo njihov rat."

Luz Falko bila je pridošlica, stranac, nije znala šta Narod Mira misli i oseća, ali čuti Južni Vetar kako govorи nešto neuobičajeno bilo je šokantno, to je predstavljalo napad na njihovo savršeno jedinstvo.

"Pobeći i kriti se po šumama - zar je to izbor?" reče Lev. "Za konije, da. Ne i za ljudska bića. To što stojimo uspravno i imamo dve ruke ne čini nas ljudima. Uspravno stajanje, naše ideje i ideali jeste ono što nas čini ljudima! I čvrsto pridržavanje tih idealâ. Ali zajedničko pidržavanje. Ne možemo živeti sami. Ili čemo umreti sami - kao životinje."

Južni Vetar tužno potvrdi glavom, ali Luz mirno pogleda u njega. "Smrt je smrt, zar nije svejedno da li nas zatiče u krevetu, u kući, ili napolju, u šumi? Mi jesmo životinje. Zbog toga uopšte i umiremo."

"Ali živeti i umreti za... u ime duha... to je nešto drugo... to je nešto drugačije nego kad bežimo, skrivamo se, svi razdvojeni, sebični, u potrazi za hranom, šćućureni, puni straha i mržnje, sasvim sami." Lev je počeo da zamuckuje od uzbudjenja, osetivši kako mu lice gori. Srete Luzin pogled, ponovo zamуча i učuta. U njenom pogledu video je divljenje, takvo divljenje kakvo nikada do sada nije osetio, nikada sanjao da će dobiti, divljenje i radosno prihvatanje tako da je, upravo u tom trenutku besa i prepiske, znao da je stekao priznanje, potpuno priznanje za svoje reči, svoj život, svoje biće.

To je pravo jezgro, pomislio je. Reči su mu prolazile kroz glavu. Nije stigao da ponovo razmišlja o njima, ali posle tih reči, ništa nije bilo isto; nikada ništa neće biti isto.

Konačno se ispeo na svoje planine.

Desna ruka bila mu je poluispružena prema Luz kao da od nje traži podršku. Opazio je, i ona je opazila, taj nedovršeni pokret; polusvesno, on iznenada spusti ruku; pokret ostade nedovršen. Ona se naglo pomeri, okrećući se na drugu stranu i reče ljutito i očajno: "Oh, ne razumem, sve je to tako čudno. Nikada neću shvatiti, vi sve znate a ja nikada nisam čak ni razmišljala o bilo čemu..." Dok je govorila delovala je fizički smanjeno, usamljeno, besno, poraženo. "Jedino želim..." naglo zastade.

"Doći će, Luz", reče on. "Ne moraš žuriti k tome. To dolazi, to će doći... obećavam..."

Nije ga upitala šta joj to obećava. Niti bi on to mogao reći.

Kada je napustio kuću vlažni vetar ga je udario u lice oduzimajući mu dah. Uzdahnuo je duboko; oči mu se napuniše suzama, ali ne zbog vetra. Mislio je na ono blistavo jutro, potom na srebrni izlazak sunca i svoju veliku sreću, od pre samo tri dana. Danas je sve bilo sivo, nebo se nije videlo, bilo je malo svetlosti, a mnogo kiše i blata. Blato, ime ovog sveta je Blato, mislio je, i poželeo da se nasmeje, ali oči su mu još bile pune suza. Ona je promenila ime svetu. Onog jutra na brdu, razmišljao je, to je bila sreća, ali ovo je - i nije imao nijedne reči za to, jedino njeno ime, Luz. Sve je bilo sadržano u tome, srebrni izlazak sunca, veliki crveni zalazak sunca iznad Grada od pre nekoliko godina, cela prošlost, i sve je to trebalo da dođe, čak i njihov sadašnji posao, razgovori i planiranja, sukob i njihova sigurna pobeda, pobeda svetlosti. "Obećavam, obećavam", šaputao je u vetar. "Čitav svoj život, sve godine svog života."

Želeo je da hoda sporije, da stane, da zaustavi ovaj trenutak. Ali sam vetar, koji mu je duvao u lice, terao ga je napred. Trebalо je toliko toga uraditi, a ostalo je tako malo vremena. Kasnije, kasnije! Ova noć može biti upravo ona noć kada će doći Makmilanova

četa; ništa se nije znalo sa sigurnošću. Prepostavljujući da je Luz izdala njihove planove oni su ih, najverovatnije, izmenili. Ništa nije moglo da se učini, osim da se čeka i bude spreman. Sve je zavisilo od spremnosti. Ne sme doći ni do kakve panike. Bez obzira na to hoće li Grad ili Palanka napraviti prvi korak, Narod Mira mora znati šta treba da učini. Kako da se ponaša. Krenuo je, gotovo trčeći, u Palanku. Na njegovim usnama kiša je imala sladak ukus.

Nalazio se u kući, jednog kasnog mračnog popodneva, kada je stigla poruka. Doneo ju je njegov otac iz Hrama. "Čovek sa ožiljkom, stražar", reče Saša tihim ironičnim glasom. "Došao je nakon dužeg tumaranja, tražio je Šulca. Verujem da je mislio na tebe, ne na mene."

Poruka je bila ispisana na debelom, grubom papiru, kakav je pravljen u Gradu. Za trenutak Lev pomisli da je Luz ispisala kruta, crna slova...

Šulc: nalaziću se u prstenu kod topionice sutra u sumrak. Povedi koliko hoćeš ljudi. Ja ću biti sam.

Luis Burnije Falko

Trik, očigledan trik. Suviše očigledan? Bilo je taman toliko vremena da se vrati u kuću Južnog Vетra i ovu belešku pokaže Luz.

"Ako kaže da će tamo biti sam, biće doista sam", reče ona.

"Čula si ga kako se sprema da nas prevari, s Makmilanom", reče Andrej.

Oholo ga je pogledala. "Ovo je njegov potpis", reče. "On ne bi stavio svoj potpis ispod neke laži. Biće tamo sam."

"Zašto?"

Slegnula je ramenima.

"Idem", reče Lev. "Da! Idem sa tobom, Andrej! I s onoliko ljudi koliko misliš da je potrebno. Ali moraćeš da ih sakupiš prilično brzo. Ostao nam je samo sat dnevne svetlosti."

"Znaš da te žele za taoca", reče Andrej. "Da li želiš da im upadneš pravo u ruke?"

Lev žustro odmahnu glavom. "Kao mudrijaš", reče i nasmeja se. "Upasti - i izaći!

Hajde, hajde da zajedno skupimo ljudi, Andrej. Luz, da li želiš da podeš?"

Stajala je neodlučno.

"Ne", reče; ustuknula je. "Ne mogu, bojim se."

"To je mudro."

"Trebalo bi da pođem. Da mu sama kažem kako me vi ne zadržavate ovde, da sam lično izabrala da ostanem. On to ne veruje."

"Šta si ti izabrala, i da li on u to veruje, nema pravog značaja", reče Andrej. "Ti još uvek predstavljaš izgovor: njihovo vlasništvo. Bolje nemoj da ideš, Luz. Ako budeš tamo, verovatno će upotrebiti silu da te uhvate i vrate nazad."

Klimnula je potvrđno glavom, ali je i dalje oklevala. Konačno reče: "Treba da pođem." Izgovorila je to s tako očajničkom odlučnošću da joj je Lev upao u reč: "Ne...", ali ona nastavi. "Moram. Neću da stojim po strani dok se o meni razgovara, neću da budem odbačena dok se o meni pregovara da bi me na kraju vi izručili njima."

"Niko te neće predati njima", reče Lev. "Ti pripadaš sebi. Podi s nama ako si tako odlučila."

Klimnula je potvrđno glavom.

Topionicu je sačinjavao prostor jednog starog prstena od drveća; nalazio se južno od Gradskog puta, tačno na pola puta između Palanke i Grada, i bio nekoliko vekova stariji od drugih prstenova; drveće je tu odavno poluinstrulilo, ostavivši za sobom jedino okrugao ribnjak u sredini. Prvi gradski radovi na topljenju gvožđa obavljali su se ovde; oni su takođe napušteni, kada je pre četrdeset godina pronađeno bogatije nalazište rude u Južnim brdima. Dimnjaci i mašine su nestali, staro razvođe je zaraslo u korov i grmlje divljih ruža, i delovalo je izgubljeno i zapušteno pored ravne obale ribnjaka.

Kada su pošli, Andrej i Lev su poveli sa sobom grupu od dvadeset ljudi. Andrej ih je vodio okolnim putem pored starih razvođa, kako bi se uverio da se nikakva grupa

stražara ne krije u njima ili oko njih. Razvođa su bila prazna, i na nekoliko stotina metara unaokolo nije bilo drugog mesta gde bi se Makmilanova četa mogla sakriti. Ovo je bilo ravno mesto bez drveća, pustog i jadnog izgleda, u kraju koji je bio mračan i pri dnevnoj svetlosti. Sitna kiša padala je na sivu vodu i oko nje, a voda je ležala nezasvođena, bespomoćno, poput slepog, otvorenog oka. Na udaljenoj strani ribnjaka stajao je Falko čekajući ih. Videli su kako se odmiče od gustiša gde je potražio zaklon od kiše, i kako im prilazi sam, putem koji je okruživao obalu.

Lev se izdvojio ispred ostalih. Andrej mu je dopustio da ide napred, ali je nastavio da ga prati na odstojanju od nekoliko metara, zajedno sa Sašom, Martinom, Luz i nekolicinom drugih ljudi. Ostatak njihove grupe bio je raspoređen duž sive ivice ribnjaka i na padini koja je vodila gore ka putu, da čuvaju stražu.

Falko je stao, posmatrajući Leva. Stajali su tačno uz samu ivicu ribnjaka, gde je hodanje bilo lakše. Između njih je ležao uzani blatnjavi rukavac vode, zaliv, ne širi od dužine muške ruke, s obalama od finog peska, pravo malo pristanište za dečije čamce-igračke. Usled izoštrenе moći zapažanja Lev je istovremeno bio svestan tog dela vode i peska, i kako bi deca mogla da se tu igraju, kao i Falkove uspravne figure, njegovog privlačnog lica koje je bilo Luzino lice a ipak sasvim različito od njenog, njegovog kaputa s opasačem, potamnelog na ramenima i rukavima natopljenim kišom.

Falko je svakako video svoju kćerku u grupi iza Leva, ali nije gledao u nju niti joj se obraćao; obratio se Levu, polusuvim glasom, koji se pomalo teško čuo od žubora kiše koja je svuda unaokolo padala.

"Ja sam, kao što vidiš, sam i nenaoružan. Govorim u sopstveno ime. Ne kao Savetnik."

Lev saglasno klimnu glavom. Osetio je želju da zovne ovog čoveka po imenu, a ne Senjor, ili Falko, već njegovim ličnim imenom, Luis; nije shvatio ovaj nagon i ne reče ništa.

"Želim da moja kćerka dode kući."

Jedva primetnim pokretom Lev nagovesti da se ona nalazi tu, iza njega. "Obratite se njoj, Senjor Falko", reče.

"Došao sam da razgovaram s tobom. Ako si ti taj koji govori u ime pobunjenika."

"Pobunjenika? Protiv čega, Senjor? Ja, ili bilo ko od nas, govoriće u ime Palanke, ako želite. Ali Luz Marina može da govori u svoje sopstveno ime."

"Nisam došao da se prepirem", reče Falko. Njegovo ponašanje bilo je savršeno kontrolisano i učtivo, na licu je imao tvrdoglav izraz. Falkov mir i čvrstina bili su od one vrste kakvu ispoljava čovek koji pati. "Slušaj, uskoro će napasti Palanku. Sada to znate. Nisam više bio u stanju da to sprecim, čak i da sam to želeo, mada sam odložio napad. Ali želim da svoju čerku izvučem iz svega. Da bude bezbedna. Ako je pošaljete sa mnom kući, ja ću vama poslati senjoru Adelson, i druge taoce, u pravnji stražara, još noćas. I ja ću poći s njima, ako želite; pustite je, dakle, da se vrati sa mnom. Ovo se tiče samo vas i mene. Ostalo, borba... pa vi ste je svojom neposlušnošću započeli; ja ne mogu da je zaustavim, niti to možete vi, sada. To je sve što možemo da učinimo. Da zamenimo naše taoce i tako ih spasemo."

"Senjor, uvažavam vašu otvorenost... Ali ja nisam oteo Luz Marinu od vas i ne mogu ja da vam je vratim."

Dok je govorio, Luz je došla do njega, umotana u svoj crni šal. "Oče", reče jasnim, tvrdim glasom, ne blago kako su ona i Falko obično razgovarali, "ti možeš da zaustaviš Makmilanove grubijane ako to želiš."

Izraz Falkovog lica nije se promenio; nije, možda, nije mogao da se promeni, a da mu se lice ne raspade u paramparčad. Nastupila je duga tišina, ispunjena zvukom kiše koja je padala. Vidljivost je bila slaba, bilo je svetlo još jedino sasvim nisko i daleko na zapadu.

"Ne mogu, Luz", reče on onim bolnim, mirnim glasom. "Herman je... on je odlučio da te vrati nazad."

"A ako se ja vratim s tobom, tako da on više nema povoda za napad, hoćeš li mu narediti da ne na padne Palanku?"

Falko je stajao čuteći. Gutao je teško, kao da mu je grlo veoma suvo. Lev je stisnuo šake, videvši to - videvši čoveka takvog ponosa koji inače ne podnosi nikakvo poniženje,

a koji sada stoji ponižen, videvši tako snažnog čoveka koji mora da prizna sopstvenu nemoć.

"Ne mogu. Stvari su otišle odveć daleko." Falko ponovo proguta pljuvačku i pokuša nanovo: "Pođi kući sa mnom, Luz Marina", reče. "Smesta će poslati nazad taoce. Dajem reč." Bacio je pogled na Leva, a njegovo bledo lice govorilo je za sebe ono što on sam nije mogao da izgovori: da traži Levovu pomoć.

"Pošalji ih", reče Luz. "Nemaš nikakvog prava da ih držiš zatvorene."

"I ti ćeš doći..." To nije bilo pravo pitanje.

Ona odmahnu glavom. "Nemaš nikakvog prava da me držiš kao zatvorenika."

"Nisi ti zatvorenik, Luz, ti si moja kćerka..." Zakoračio je napred. Ona uzmaknu nazad.

"Ne!" reče. "Neću doći dokle god se budeš pogađao oko mene. Neću se nikada vratiti sve dok napadaš i, proga... njaš ljude!" Zamucala je, tražeći reči koje su joj nedostajale. "Nikada se neću udati za Hermana Makmilana, niti će ga uopšte pogledati, ja se njega gadim! Doći će kad to budem želela, činiću ono što sam sama izabrala i sve dok on bude dolazio u Kuću Falko nikada se neću vratiti!"

"Makmilan?" reče otac gušeći se, u panici. "Ne moraš se udati za Makmilana..." Zastade i pogleda u Luz pa u Leva, s nešto više ljutnje. "Dođi kući", reče. Glas mu je zadrhtao, ali se borio da zadrži kontrolu nad njim. "Zaustaviču napad ako budem mogao. Mi... mi ćemo razgovarati s vama", obratio se Levu. "Razgovaraćemo."

"Možemo da razgovaramo sada, kasnije, kad god želite", reče Lev. "To je jedino što smo ikada tražili, Senjor. Ali vi ne možete da zahtevate od vaše kćerke da zameni svoju slobodu za Verinu slobodu, ili za vašu dobru volju, ili za bilo čiju sigurnost. To je pogrešno. Ne možete to da činite; mi nećemo to da prihvativimo."

Falko je ponovo stajao mirno, ali to je sada bio drugačiji mir: poraz ili njegov poslednji pokušaj da ne bude poražen? Njegovo lice, bledo i vlažno od kiše i znoja, bilo je mirno, bezizražajno.

"Nećete, dakle, da je pustite da ode", reče.

"Ja neću da idem", odgovori Luz.

Falko klimnu glavom samo jedanput, okreće se i laganim korakom udalji krivudavom obalom ribnjaka. Prošao je kraj gustog žbunja koje je u dubokom sumraku izgledalo nejasno i bezoblično, i uputio se uz klizavu padinu do puta što je vodio nazad u Grad. Njegova uspravna, niska, tamna figura, brzo se izgubila iz vida.

9.

Jedna devojka iz posluge zakucala je na Verina vrata, otvorila ih i rekla poludrskim - polubojažljivim glasom koji su kućne pomoćnice koristile kada su sledile naređenja: "Senjora Vera, Don Luis želi da vas vidi u velikoj sobi, molim vas!"

"Oh bože, oh bože", uzdahnu Vera. "Da li je još loše raspoložen?"

"Užasno", reče devojka, Tereza, zaboravljujući smesta svoje ponašanje u stilu 'prenošenja naređenja' i saže se da počeše žulj na svojoj gruboj, goloj, debeloj, peti. Sve devojke u kući do sada su dobro upoznale Veru i smatrале су je za prijatelja, za neku vrstu dobre tetke ili starije sestre; čak je i stroga sredovečna kuvarica Silvija jednog dana nakon Luzinog nestanka došla u Verinu sobu i razgovarala s Verom o tome, očito ne mareći ni najmanje što od neprijatelja traži obaveštenja. "Jeste li videli Majklovo lice?" nastavila je Tereza. "Don Luis mu je izbio juče dva zuba zato što mu je Majkl sporo izvao čizme; Majkl je stenjao i gundao, znate već kako sve obavlja, i Don Luis samo učini hop! nogom na kojoj se još nalazi čizma. Sada je Majkl sav otečen kao slepi miš-torbar, stvarno izgledao smešno. Linda kaže da je Don Luis isao u Palanku juče uveče sasvim sam, video ga je Markesov Tomas, Don Luis se peo kosinom ulice prema glavnom putu. Šta mislite da se desilo? Da li je pokušao da otme sirotu Senjoritu, Luz? Šta mislite?"

"Oh bože", uzdahnu Vera ponovo. "Pa, bolje da ga ne puštam da čeka." Zagladila je kosu, poravnala svoju odeću i rekla Terezzi: "Što imaš lepe minduše. Hajdemo!" I pošla je za devojkom u dvoranu Kuće Falko.

Luis Falko je sedeo u dubokom sedištu na prozoru, piljeći napolje, u zaliv Echo. Živa jutarnja svetlost prostirala se nad morem; oblaci su bili veliki, uskomešani, bleštavo beli

po ivicama kada bi ih obasjala sunčeva svetlost, tamni kada bi dunuo vетar i veći oblaci zaklonili manje. Falko ustade da se pozdravi s Verom. Izraz njegovog lica bio je težak i veoma zabrinut kada je progovorio. Nije gledao u nju. "Senjora, ako imate nešto od svojih stvari ovde koje biste želeti da panesete sa sobom, molim vas uzmite ih."

"Nemam ništa", reče Vera polako. Falko je nikada do sada nije plašio; doista, u toku meseca koji je provela u njegovoj kući, počeo je da joj se svida veoma, počela je da ga poštuje. Sada se na njemu zapažala promena; nisu to bili vidljivi bol i bes što su se u početku, nakon Luzinog odlaska, mogli zapaziti i razumeti; nije bila reč o osećanju, već o promeni u čoveku, o njegovom očiglednom propadanju, kao kod nekog ko je bolestan ili ranjen na smrt. Želela je da mu se približi na neki način, ali nije znala kako. "Dali ste mi odeću, Don Luise, i sve ostalo", reče. Odeća koju je sada nosila pripadala je nekada njegovoj ženi, znala je to; naredio je da se hrpa odeće odnese u njegovu sobu - divne suknje, bluze i šalovi od fine vune, sve pažljivo složeno, s lišćem od slatke lavandule umetnutog između delova odeće tako davno da je sav miris već izvetrio. "Da li da se presvučem u svoje stvari?" upitala je.

"Ne... da, ako želite. Kako vi hoćete... Vratite se ovamo što brže možete, molim vas."

Kada se kroz pet minuta vratila, obučena u svoju belu odeću od bele svile, on je ponovo nepomično sedeо u prozorskom udubljenju, upirući ukočen pogled napolje, iznad velikog srebrnog zaliva nad kojim su visili oblaci.

Ponovo je ustao kada mu se približila, ponovo je nije gledao u oči. "Pođite sa mnom, molim vas, Senjora."

"Kuda idete?" upita Vera, ne pomerivši se.

"U Palanku", dodade kao da je zaboravio da to pomene, misleći na nešto sasvim drugo. "Nadam se da će vam biti moguće da se ponovo pridružite vašem narodu kada stignete tamo."

"I ja se nadam da hoće. Šta bi moglo da to onemogući, Don Luise?"

Nije odgovorio. Osećala je da ne izbegava njen pitanje već da jednostavno nije u stanju da joj odgovori. Povukao se u stranu kako bi je propustio da prođe ispred njega. Obuhvatila je pogledom veliku sobu, koju je tako dobro upoznala, a zatim pogledala u njega. "Želim da vam zahvalim na vašoj ljubaznosti prema meni, Don Luise", reče konvencionalno. "Zahvaljujem na iskrenom gostoprimstvu, koje je od običnog zatvorenika načinilo gost."

Njegovo umorno lice nije menjalo izraz, samo je odmahnuo glavom i sačekao da krenu.

Prošla je pored njega i on ju je učtivo pratio kroz celu dvoranu sve do ulice. Nije prešla prag ove kuće od onog dana kada je bila dovedena u nju.

Očekivala je da će Jan, Hari i drugi biti ovde, ali nije bilo ni traga od njih. Desetak ljudi, koje je prepoznala kao Falkove lične čuvare i sluge, čekalo je u grupi, a tu je bila još jedna grupa sredovečnih muškaraca, među kojima se nalazio savetnik Markes i Falkov dever Kuper, sa delom svoje prati, možda tridesetoricom muškaraca sve u svemu. Falko je prešao brzim pogledom po svima, zatim, i dalje izražavajući formalno poštovanje prema Veri, propuštajući je da hoda ispred njega za jedan korak, krenu niz strmu ulicu, dajući ostalima znak da ga prate. Dok su hodali čula je kako stari Markes razgovara sa Falkom ali nije mogla da razazna o čemu govore. Čovek s ožiljkom, Anibal, namignuo joj je prijateljski, dok je sa bratom prolazio pored nje. Snaga vetra i sjaj sunčeve svetlosti, nakon toliko vremena koje je provela zatvorena u sobi ili u ograđenoj bašti kuće, zbunili su je; osećala se nesigurno na nogama, kao da je dugo vremena provela bolesna u krevetu.

Ispred Kapitola čekala je poveća grupa, od oko četrdeset, možda pedeset muškaraca, koji su svi bili sasvim mladi, svi nosili isti model kaputa, od teškog tamnosmeđeg materijala. Fabrike za preradu pamuka i vune sigurno su radile neprekidno kako bi proizvele toliku količinu istog štofa, pomislila je Vera. Kaputi su imali opasače i velika metalna dugmeta, tako da su mladići međusobno veoma ličili. Svi muškarci nosili su i bićeve i muškete. Ličili su na one ljudе sa zidnih slika u Kapitolu. Herman Makmilan je istupio ispred svih, visok, širokih ramena, smešeći se. "Stojim vam na usluzi, Don Luis!"

"Dobro jutro, Don Hermane. Svi spremni?" upita Falko svojim prigušenim glasom.

"Svi spremni, Senjor. Pravac - Palanka, muškarci!" On se brzo okrenu i povede povorku ljudi pravo uz Morsku ulicu, ne čekajući na Falka, koji je uhvatio Veru za ruku i požurio napred s njom probijajući se između ljudi u tamnim kaputima da bi se pridružio Makmilanu na čelu trupe. Njegovi lični stražari nastojali su da se probiju za njim. Vera je bila pritešnjena između muškaraca, njihovih pušaka i bičeva, njihovih grubih ruku i mlađih lica koja su bacala neprijateljske poglede na nju. Ulica je bila uzana i Falko se žurno uspinjao uz nju, vukući Veru za sobom. Ali čim je izbio na čelo trupe do Makmilana ispustio je Verinu ruku i nastavio da korača sam, kao da se sve vreme nalazio na čelu.

Makmilan ga je pogledao i nasmešio se svojim štirim, samozadovoljnim osmehom. Zatim je odglumio iznenađenje kada je ugledao Veru. "Ko je ovo, Don Luise? Jeste li poveli pratile sa sobom?"

"Ima li novih vesti iz Palanke u toku poslednjeg sata?"

"Još se okupljaju, ali ne za pokret, već za poslednji raport."

"Gradska straža čekaće nas kod Spomenika?"

Mladić potvrđno klimnu glavom. "Andeo ih je sakupio, a poveo je i izvesno pojačanje sa sobom. Krajnje je vreme da krenemo! Ovi su ljudi isuviše dugo čekali."

"To su tvoji ljudi, očekujem da održavaš red među njima", reče Falko.

"Oni su tako željni akcije", reče Makmilan s odglumljenom poverljivošću. Vera vide kako mu je Falko uputio jedan brz, mračan pogled.

"Slušajte, Don Hermane. Ako vaši ljudi ne žele da primaju naređenja, ako vi ne želite da ih primate... onda ćemo se ovde zaustaviti. Smesta." Falko stade a snaga njegove ličnosti bila je tolika da se Vera, Makmilan i njegovi ljudi takođe zaustaviše za njim, kao da su svi za njega čvrsto vezani nekakvim užetom.

S Makmilanovog lica nestade osmeha. "Vi naređujete, Savetniče", reče laskavim tonom koji nije mogao da sakrije njegovu zlovolju. Falko klimnu glavom i nastavi put. Sada on diktira tempo, primeti Vera.

Kada su se približili strmoj obali ispod nasipa, blizu Spomenika, spazila je veći broj muškaraca koji su čekali na njih; a kada su se uspeli na vrh i prošli ispod senke sablasnog, potamnelog vasionskog broda, ova nova grupa im se pridružila stupajući iza Falkovih ljudi i Makmilanovih braon-kaputaša, tako da ih je, kada su produžili niz Put, bilo oko dve stotine ili više.

Ali šta to oni rade? - razmišljala je Vera. Je li to napad na Palanku? Ali zašto bi onda poveli mene? Na šta se spremaju? Falko je lud od bola a Makmilan je lud od zavisti, a zatim ovi ljudi, svi oni, svi tako veliki, sa svojim puškama i kaputima, koji koračaju ogromnim koracima, ne mogu da ih pratim, kada bi samo Hari i ostali bili ovde da vidim jedno čovečno lice! Zašto su poveli samo mene, gde su ostali taoci, jesu li ih ubili? Oni su svi ludi, to se može osetiti po mirisu, svi mirišu na krv... Da li znaju kuda idu, u Palanku? Da li znaju? Šta li će učiniti? Elija! Andrej! Dragi moj Lev! Šta ćete vi učiniti, šta ćete učiniti? Hoćete li izdržati? Ne mogu da održim korak, hodaju tako brzo, ne mogu dalje.

Iako su ljudi iz Palanke i seljani počeli da se okupljaju - za Kratak marš, kako je Saša ovo okupljanje opisivao ozbiljnog izraza lica - rano ujutru, nisu stigli do puta skoro sve do podneva; a pošto je u pitanju bila velika grupa, nevešta u rukovanju oružjem i ponešto haotična, zbog prisustva tolikog mnoštva dece i usled stalnog pristizanja novih pojedinaca koji su tražili prijatelje s kojima će pešačiti, nisu krenuli tako brzo niz put prema Gradu.

Falko i Makmilan, naprotiv, krenuli su veoma brzim korakom kada su dobili vest o velikom okupljanju Palančana na putu. Njihove trupe - Makmilanova armija, gradska straža, lični telohranitelji nekolicine Gazda i mešovita grupa dobrovoljaca, - nalazile su se na putu već oko podne, i kretale su se brzo.

Tako su se dve grupe susrele na putu za Najviše brdo, bliže Palanci nego Gradu. Izvidnica Naroda Mira prešla je preko niskog obronka brdašca i videla kako ljudi iz Grada upravo počinju da se penju prema njima. Smesta su se zaustavili. Bili su u prednosti zbog veće visine na kojoj su stajali, ali i u goroj poziciji, takođe, s obzirom da se većina njihovih ljudi još nalazila na istočnoj strani brda, odakle nisu mogli da vide šta se dešava, niti da sami budu viđeni. Elija je predložio Andreju i Levu da se povuku oko stotinak metara, da se susretnu sa Građanima na jednom zaravnjenom prostoru na samom vrhu

brda, i mada je to povlačenje moglo da se protumači kao predaja ili slabost složili su se kako je najbolje da tako postupe, Vredelo je videti lice Hermana Makmilana kada se ispeo na vrh brda i prvi put u životu ugledao sledeći prizor: negde oko četiri hiljade ljudi okupljenih duž puta, niz celu padinu brda, i daleko pozadi duž ravnice, decu, žene i muškarce, najveće okupljanje ljudskih bića koje se ikada odigralo na ovom svetu; i svi su pevali. Makmilanovo sirovo lice izgubilo je boju. Izdao je neke zapovesti svojim ljudima, onim u braon kaputima, i oni su svi nešto učinili sa svojim puškama, a zatim ih, spremljene za upotrebu držali u rukama. Mnogi od stražara i dobrovoljaca, počeli su da viču i gotovo urlaju, kako bi zaglušili zvuk pesme.

Falko je počeo da govori, ali još je vladala velika galama, tako da se njegov suvi glas nije čuo. Lev je stupio napred i uzeo mu reč. Njegov glas je učutkao sve druge, odzvanjajući vedro srebrnastim, vetrovitim vazduhom na vrhu brda.

"Narod Mira drugarski pozdravlja predstavnike Grada! Dašli smo da vam objasnimo šta nameravamo da činimo, šta tražimo od vas da činite, i šta će se dogoditi ako odbijete naše odluke. Slušajte ono što govorim, ljudi Viktorije, jer sve naše nade položene su u to! Prvo, naši taoci moraju biti oslobođeni. Drugo, neće više biti prisilnog rada. Treće, predstavnici Palanke i Grada sastaće se zbog utvrđivanja povoljnih trgovačkih sporazuma. I na kraju, plan Palanke da osnuje koloniju na severu biće sproveden bez posredovanja iz Grada, kao što će plan Grada da raskrči Južnu dolinu duž Vodeničarske reke za naseobinu biti sproveden bez mešanja od strane Palanke. Ove četiri tačke razmotrili su i usvojili svi stanovnici Palanke, i one ne mogu da predstavljaju predmet spora. Ako ne budu usvojene od Saveta, narod Palanke mora da upozori narod Grada da će svaka poslovna saradnja, svaka trgovina, svako snabdevanje hranom, drvetom, odećom, rudom i ostalim proizvodima, prestatи i neće biti obnovljeno sve dok ove četiri tačke ne budu usvojene i sprovedene u delo. Ova odluka ne podleže nikakvom kompromisu. Mi ni u kojem slučaju nećemo upotrebiti nasilje protiv vas; ali sve dok naši zahtevi ne budu prihvaćeni mi, takođe, ni na koji način nećemo da sarađujemo s vama. Niti ćemo pregovarati s vama, niti praviti kompromise. Govorim u ime svog naroda. Bićemo nepokolebljivi, do kraja!"

Okružena krupnim muškarcima u braon kaputima tako da nije mogla ništa da vidi osim njihovih ramena, leđa i kundaka, Vera je stajala drhteći, teško zadihana od ubrzanog marša, otirući suze. Taj jasan, hrabar, jak, mladi glas, koji je govorio bez ljutnje i nesigurnosti, koji pevajući izgovara reči razuma i mira, ta pesnička Levova duša, njena duša, njihove duše, izazov i nada...

"Nema ni govora", progovori mračnim i oporim glasom Falko, "o nekakvom pregovaranju ili kompromisu. S time se slažemo. Broj vaših ljudi koji su se ovde okupili impresivan je. Ali imajte na umu, svi, da se mi držimo zakona i da smo naoružani. Ne želim da dađe do nasilja. To je nepotrebno. Vi ste ti koji nam namećete nasilje, time što ste izveli tako veliku masu ljudi da nas prisili na vaše zahteve. To je neprihvatljivo. Ako vaši ljudi pokušaju da se približe samo jedan korak prema Gradu, našim ljudima biće naređeno da ih zaustave. Odgovornost za povrede i mrtve biće vaša. Vi ste nas primorali da preduzmemo krajnje mere u cilju odbrane Zajednice Muškaraca u Viktoriji. Nećemo oklevati da ih upotrebimo. Sada ću izdati naređenje ovoj masi da se razdvoji i pođe kući. Ukoliko smesta ne poslušaju, narediću svojim ljudima da upotrebe oružje. Pre toga želeo bih da razmenimo taoce, kako smo se ranije dogovorili. Dve žene, Vera Adelson i Luz Marina Falko, jesu li ovde? Dozvolite im da bezbedno pređu granicu koja nas deli."

"Nismo se dogovorili ni o kakvoj razmeni!" reče Lev i sada se u njegovom glasu osećala ljutnja.

Herman Makmilan je prokrčio sebi put između svojih ljudi i zgrabio Veru za ruku, kao da želi da je spreči da pobegne ili da je, možda, sproveđe napred. Ovaj težak pritisak na njenoj ruci zapanjio je i naljutio Veru, i ona ponovo zadrhata, ali nije se istrgla, niti bilo šta rekla Makmilanu. Sada je mogla da vidi obojicu, i Leva i Falka, i ostala je mirna na svom mestu.

Lev ju je posmatrao, stojeći na ravnoj uzvišici brda, nekih desetak metara udaljen od Vere. Lice mu je bilo neuobičajeno svetlo pri životu, bleštavom zalasku sunca. Elija je stajao pored njega i govorio mu nešto žistro. Lev odmahnu glavom i ponovo pogleda u Falka. "Nikakav dogovor nije, niti će biti napravljen. Pustite Veru i druge na slobodu.

Vaša kćerka je takođe slobodna. Mi ne držimo taoce, da li razumete? I mi nikome ne pretimo."

U masi od nekoliko hiljada ljudi koji su stajali iza puta nije se čuo nikakav zvuk. Mada svi nisu mogli da čuju šta je rečeno, među svima je zavladala tišina; jedino se, tu i тамо, čulo slabo gugutanje ili plakanje beba, koje su na taj način izražavale nezadovoljstvo zbog priklještenosti u tako velikoj gužvi. Vetar na uzvišici naglo je dunuo da bi potom sasvim prestao. Oblaci nad zalivom Eho postajali su sve gušći, ali još nisu zaklonili sunce.

Falko nije u prvi mah ništa odgovorio.

Konačno se, naglo, okrete. Vera ugleda njegovo lice, tvrdo kao da je saliveno od gvožda. Pokazao je rukom u njenom smeru, upirući očito prst u nju, dajući joj znak da krene napred - da slobodno ode, zapravo. Makmilan ispusti njenu ruku. Još ne verujući, ona napravi jedan, zatim drugi korak napred. Oči joj se susretoše sa Levovim pogledom; on se smešio. Zar je to tako lako, ta pobeda? Tako lako?

Eksplozija Makmilanove puške tačno pored njene glave odbacila joj je celo telo unazad. Pošto je već izgubila ravnotežu lako su je oborili na tlo ljudi u braon kaputima, kada su jurnuli, a zatim je pala na ruke i kolena. Nastupila je užasna buka, urlanje i prodorno pištanje kao od nekakve velike vatre, ali sve je to dopiralo iz daljine, gde je možda izbio požar; ovde su se nalazili samo ljudi koji su gazili, navaljivali u grupama, lomili sve ispod i ispred sebe, posrtali; ona je puzala pokušavajući da se sakrije, ali nije bilo mesta gde bi se moglo sakriti, nije bilo ničega osim šištanja vatre, stopala i nogu koja su gazila sve ispod i ispred sebe, gomile tela i bele, kamene prašine.

Vladala je tišina, ali ne ona prava. Glupa, besmislena tišina u njenoj sopstvenoj glavi, u njenom desnom uhu. Zatresla je glavom, kako bi iz nje istresla tu gluvoću. Nije bilo dovoljno svetlosti. Sunčeva svetlost je nestala. Bilo je hladno, duvao je ledeni vetar, ali svojim duvanjem nije proizvodio nikakav zvuk. Otresla je prašinu sa sebe, kada je ustala, i pritisla je rukom stomak. Kakvo glupo mesto da čovek padne, da leži dole; to ju je lјutilo. Njeno lepo odelo od svile bilo je blatrjavoj i poprskano krvljom, lepljivo ispod njenih grudi i ruku. Pored nje ležao je neki čovek. Uopšte nije bio velik. Svi su oni izgledali tako veliki, krupni, dok su stajali uspravno i gurali je između sebe, ali dok je ležao dole, ovaj čovek bio je sasvim sićušan, i zabio se u zemlju kao da je pokušao da postane deo nje, upola utonovši u blato. Nije to više ni bio čovek, samo blato, kosa i prljavi smeđi kaput. Nikakav čovek to nije bio. Niko osim nje nije ostao. Bilo joj je hladno dok je sedela tako a, osim toga, bilo je glupo sedeti na takvom mestu; pokušala je malo da puzi. Nije ostalo više nikoga ko bi mogao da je obori, ali ona još nije bila u stanju da ustane i hoda. Od sada pa nadalje uvek će morati da puzi. Niko više neće moći da ustane. Nije bilo ničeg za što se čovek mogao uhvatiti. I zato niko neće moći da hoda. Nikad više. Svi su ležali na zemlji, nekoliko njih koji su ostali ovde. Nakon kratkog puzanja pronašla je Leva. On nije bio toliko duboko zaglibljen u blato, ni prljav, kao braon-kaputaši; njegovo lice, moglo se videti, tamne oči, bile su otvorene prema nebu; ali nisu videle ništa. Nije ostalo dovoljno svetlosti. Uopšte nije bilo nikakve svetlosti i vetar nije proizvodio ni najmanji zvuk. Spremala se kiša, teški oblaci iznad njene glave podsećali su je na krov. Jedna Levova ruka bila je zgažena, a kosti su bile slomljene i bleštavo bele. Pomerila se malo, do mesta s kojeg nije morala da to gleda, i uzela je njegovu drugu ruku u svoju. Bila je nepovređena, samo hladna. "Tako", reče ona, pokušavajući da nađe reči utehe. "Tako, dakle, dragi moj Lev." Jedva je čula reči koje je izgovarala, utonule u duboku tišinu. "Uskoro će biti dobro, Lev."

10

"Dobro je", reče Luz. "Sve se dobro razija. Ne brini." Morala je da govori glasnije i osećala se glupavo uvek kada bi govorila iste stvari; ali to je, takođe, uvek pomagalo, makar za izvesno vreme. Vera je morala da leži na leđima i da bude mirna. Ali odskora, pokušavala je da ponovo sedne, raspitujući se što se dešava, nervozno i uplašeno. Pitala bi za Leva: "Da li je Lev dobro? Ruka mu je bila povređena." Zatim bi rekla kako mora da se vrati u Grad, u Kuću Falko; kako nikada nije smela da podne s tim ljudima koji su nosili puške, to je bila njena greška, ali je tako silno želela da dođe kući. Kada bi se vratila da bude ponovo talac, stvari bi se popravile, zar ne? "Sve je u redu, ne brini", reče Luz glasno, pošto je Verin sluš bio oštećen. "Sve će biti u redu."

I doista, ljudi su uveče odlazili u krevet i ujutru ustajali, obavljali su svoje poslove, kuvali jela i jeli ih, razgovarali; i život se nastavljao. Luz je takođe nastavila da živi. Ona je odlazila u krevet uveče, bilo joj je teško da zaspi, a kada bi zaspala budila se usred mrkle noći, prenuta iz sna slikom užasne gomile ljudi koji se guraju, vrište; ali ništa od svega toga nije se uistinu dešavalo; to se sve već desilo... Soba je bila mračna i tiha. To se ranije desilo, bilo je završeno i život u Palanci nastavio je da teče uobičajenim tokom.

Sahrana sedamnaestoro ubijenih ljudi održana je dva dana nakon marša u Grad; neke je trebalo sahraniti u njihovim selima, ali skup i služba za sve održana je u Hramu. Luz je osećala da ne pripada tu i prepostavila je kako će Andrej, Južni Vetar i drugi smatrati kako je bolje da ona ne ide s njima. Rekla je, stoga, da će ostati s Verom i oni su je ostavili. Ali nakon dužeg vremena koje je provela u tamnoj tišini kuće okružene vlažnim poljima, Vera je zaspala, dok je Luz kupila semenje iz svilenih vlakana sa svilenog drveta, kako bi nečim uposliла ruke; tada se na vratima pojavio jedan čovek: vitak, sedokos muškarac. Nije ga odmah prepoznala. "Ja sam Aleksandar Šulc", reče on. "Je li ona zaspala? Hajde. Nije trebalo da te ostave ovde." I on je povede sa sobom u Hram, na kraj službe za mrtve, a potom krenuše na groblje, u tihoj povorci koja je nosila dvanaest mrtvačkih sanduka iz Palanke. Stajala je tako ognuta svojim crnim šalom dok je padala kiša, na ivici groba pored Levovog oca. Bila mu je zahvalna zbog ovoga, mada mu nije ništa rekla, niti on njoj.

Ona i Južni Vetar preko dana su radile u polju oko krompira koji je pripadao Južnom Vetraru, odakle je uskoro trebalo da se vade plodovi; još nekoliko dana i počeće da trunu u vlažnoj zemlji. Radile su zajedno, dok je Vera spavala, a smenjivale bi se, jedna na polju a druga u kući, kada Vera nije bilo dobro i kada je trebalo da neko ostane pored nje.

Majka Južnog Vetrara i krupna, vredna Italija, prijateljica Južnog Vetrara, često su dolazile, dok je Andrej dolazio jedanput dnevno, mada je i sam imao posla na polju i takođe morao da preko dana odlazi u Hram, s Elijom i drugima. Elaja je sada bio njihov zajednački staratelj, sada je on vodio pregovore s ljudima iz Grada. Andrej je posle pričao Luz i Južnom Vetraru šta je na tim pregovorima postignuto i rečeno; lično nije izražavao nikakvo mišljenje; Luz nije znala šta on odobrava, a šta ne. Svako mišljenje, verovanje, teorije, principi, sve je to nestalo, prohujalo, umrlo. Duboki, poražavajući bol velike mase ljudi na zajedničkoj sahrani bilo je sve što je ostalo. Sedamnaestoro ljudi uz Palanke poginulo je tamo na putu; osmoro ljudi iz Grada. Jedni su poginuli u ime Mira, ali ovi drugi su ubijali takođe u ime Mira. Andrejeve oči bile su tamne poput ugaraka. Pravio bi šale kako bi razveselio Južni Vetar (a Luz je shvatila, kao što je sada sve shvatila, nepristrasno posmatrajući sve oko sebe, da je on već dugo zaljubljen u Južni Vetar) i obe su se devojke sмеjale njegovim šalama, i nastojale da mu omoguće malo odmora dok boravi tu, s njima i Verom. Luz i Južni Vetar radile su zajedno svakog poslepodneva na poljima. Krompiri su bili mali, čvrsti i čisti, dok su izbijali napolje, iz blata, na svojim nežnim zapletenim vlaknima korenja. Rad na polju predstavljao je zadovoljstvo; ni u čemu ostalom nije bilo mnogo zadovoljstva.

S vremenom na vreme Luz je mislila: "Ništa od ovog nije istina", jer joj se činilo da je ono što se desilo bila samo neka vrsta slike ili predstave, poput igre senki, iza koje leži prava stvarnost. Bila je to lutkarska pazorišna predstava. Sve je, uostalom, bilo tako čudno. Šta je to ona radila u polju kasno poslepodne u gustoj kišovitoj tami, obučena u okrpljene pantalone, u blatu do kolena i laktova, vukući krompir za Palanku? Sve što je trebalo da učini bilo je da ustane i ode kući. Njena plava sukњa i široka bluza visile bi čiste ispeglane u njenoj garderobi; Tereza bi donela toplu vodu za kupanje. U zapadnom delu dvorane Kuće Falko gorele bi topлом, pucketavom vatrom cepanice u kaminu. Iza debelog prozorskog stakla veče bi postajalo sve modrije, tamo iznad zaliva. Doktor bi možda upao na čašicu razgovora, sa svojim starim prijateljem Valerom, ili starim Savetnikom Đulijem, nadajući se partiji šaha s njenim ocem...

Ne. To su bile lutke, male svetle lutke koje je samo ona videla u svojoj mašti. To nigde nije postojalo; ovde se nalazilo sledeće: krompiri, blato, tihu glas Južnog Vetrara, Verino upalo, bezbojno lice, šuškanje slamnih dušeka u ovom golubarniku od kolibe tokom čitave crne i gluve noći. Sve je to bilo čudno, pogrešno, ali to je sve što je ostalo.

Vera se polako oporavljala. Doktor, Dragulj, rekao je kako je opasnost od posledica potresa prošla; ali će morati da ostane u krevetu makar još nedelju dana, i tek onda će

sasvim ozdraviti. Vera je tražila nešto da radi. Južni Veter joj je dala korpu sa pamučnom-vunom, skupljenom sa divljeg duveća iznad Crvene doline, da prede.

Na vratima se pojavno Elija. Tri žene su upravo završile svoj podnevni ručak. Južni Veter je prala sudove, Luz je stavljala stolnjak, Vera je sedela naslonjena na jastuk, izvlačeći prve upredene niti s vretena. Elija izgleda čisto, poput malih krompirića, pomislila je Luz, gledajući njegovo čvrsto, okruglo lice s plavim očima. Glas mu je bio neočekivano dubok, ali vrlo nežan. Seo je za raspremljen sto i počeo da govori, najviše se obraćajući Veri. "Sve se dobro odvija", rekao joj je, "sve je u savršenom redu."

Vera je malo govorila. Leva strana lica još joj je bila nepokretna i natečena tamo gde je najpre bila udarena a potom izgažena, ali ona je okretala tu stranu prema sagovorniku kako bi mogla da ga čuje; njena desna ušna školjka bila je rasečena. Sedela je naslonjena na jastuk, vrtela je svoje vreteno i klimala glavom dok je Elija pričao. Luz nije obraćala mnogo pažnje na ono što je govorio. Andre im je već ispričao: taoci su oslobođeni; uslovi saradnje među Grada i Palanke usvojeni su kao i dogovor o poštenijem snabdevanju Palanke oruđem i sušenom ribom za hranu; sada su razmatrali plan o zajedničkom naseljavanju Južne doline.

"A šta je sa severnom kolonijom?" upitala je Vera svojim sasvim slabim glasom.

Elija je spustio pogled na svoje šake. Konačno je odgovorio: "To je bio san."

"Da li je sve bio san, Elija?"

Verin glas se izmenio, odlažući činije, Luz je počela da ih sluša.

"Ne", reče čovek. "Ne! Ali suviše brzo... suviše brzo, Vera. Suviše je mnogo nade polagano u samo jedan čin - u čin otvorenog otpora."

"Da li bi tajni otpor bio bolji?"

"Ne. Ali suprotstavljanje je bilo pogrešno. Saradnja, zajednički razgovori, promišljenost... razum. Rekao sam Levu... sve vreme, pokušavao sam da kažem..."

U Elijinim plavim očima pojavile su se suze, primetila je Luz. Ona uredno složi činije u kredenac i sede pored ognjišta.

"Savetnik Markes je razuman čovek. Da je samo on bio šef Saveta..." Elija se zaustavi. Vera ne reče ništa.

"Sada najviše razgovaraš s Markesom, kaže Andrej", reče Luz. "Je li on šef Saveta sada?"

"Jeste."

"Da li je moj otac u zatvoru?"

"U kućnom pritvoru, kako oni to zovu", odgovori Elija užasno pometen. Luz klimnu glavom, ali Vera je uporno gledala u njih. "Don Luis? Živ? Htela sam reći... uhapšen? Zbog čega?"

Bilo je bolno gledati Elijevu zbumjenost. Luz odgovori: "Zato što je ubio Hermana Makmilana."

Vera je ukočeno pogleda.

"Nisam to videla", reče Luz svojim oštrim, mirnim glasom. "Nalazila sam se pozadi u masi sa Južnim Vetrom. Andrej je bio gore napred sa Levom i Elijom, on je video i ispričao mi je. To se desilo nakon što je Makmilan pucao u Leva. Pre nego što je iko od nas znao šta se dešava. Makmilanovi ljudi su upravo počinjali da pucaju u nas. Moj otac je uzeo pušku iz ruku tih muškaraca i upotrebio je kao batinu: nije pucao iz nje, rekao je Andrej. Pretpastavljam da je bilo teško utvrditi istinu, nakon borbe koja je nastupila i pošto su ljudi kasnije prelazili preko leševa, ali Andrej kaže da se misli kako je taj prvi udarac morao ubiti Makmilana. U svakom silučaju, on je bio mrtav kada su se vratili."

"I ja sam to video", reče Elija, stegnutog grla. "To je bilo... pretpastavljam da je to bilo... ono što je neke ljudi iz Grada sprečilo da pucaju, to ih je zbumilo..."

"Nikakva zapovest uopšte nije bila izdata", reče Luz. "Zato su učesnici Marša imali vremena da jurnu na građane. Andrej misli da ne bi uopšte došlo do borbe da se moj otac nije okrenuo protiv Makmilana. Da bi došlo samo do pucnjave i bekstva učesnika pohoda."

"Niti bi došlo do napuštanja naših principa", reče Južni Veter jasnim glasom, nepokolebljivog tona. "Možda, da nismo jurnuli napred, ljudi iz Grada ne bi pucali u samoodbrani."

"I samo bi Lev bio ubijen", reče Luz jednako razgovetno. "Ali Makmilan bi svima naredio da pucaju, Južni Vetre. On je i započeo pucnjavu. Da su učesnici Marša brže pobegli, da, možda bi bilo manje mrtvih. A nijedan građanin ne bi bio smrtno pogoden. Tvoji principi bili bi sačuvani. Ali Lev bi i pored toga bio mrtav. A Makmilan bi ostao živ."

Elija je gledao u nju s takvim izrazom lica kakav nikad ranije nije videla u njega. Nije znala šta bi ovaj izraz lica mogao da znači - odvratnost, možda, ili strah.

"Zašto?" upita Vera, sažaljivim, jedva čujnim šapatom.

"Ne znam!" reče Luz i pošto je bilo veliko olakšanje govoriti ove stvari, razgovarati o njima, umesto da se kriju i govori kako je sve u redu, ona se gotovo nasmeja. "Da li razumeš šta moj otac radi, šta misli, šta on predstavlja? Možda je poludeo. To je stari Markes rekao Andreju prošle nedelje. Da sam bila na njegovom mestu znam da bih i ja takođe ubila Makmilana. Ali to ne objašnjava zašto je on to učinio. Ne postoji nikakvo objašnjenje. Lakše je reći da je to učinio u ludilu. Vidiš, to je ono što je pogrešno u tvojim idejama, Južni Vetre, u idejama tvog naroda. Sve su one tačne, ispravne i istinite. Nasiljem se ne postiže ništa. Ni ubijanjem... samo što je ponekad to nikad upravo ono što ljudi žele. Smrt je ono što žele. I oni je i nalaze."

Vladala je tišina.

"Savetnik Falko je shvatao ludost Makmilanovog čina", reče Elija. "On je nastojao da spreči..."

"Ne", reče Luz, "nije. Nije on nastojao da spreči više pucnjave, ubijanja i on nije bio na vašoj strani. Zar u svojoj glavi nemate ništa drugo osim razuma, senjor Elija? Moj otac je ubio Makmilana iz istog razloga zbog kojeg se Lev tamo isprisio naspram ljudi s puškama, izazivao ih i bio ubijen. Zato što je bio muškarac, eto što čine muškarci. Razum dolazi naknadno."

Elija je čvrsto stisnuo šake; lice mu je bilo bledo tako da su njegove plave oči svetlele neprirodnim sjajem. Gledao je pravo u Luz i rekao, prilično blagim glasom: "Zašto ostaješ ovde, Luz Marina?"

"A kuda bih inače mogla da idem?" upita ona, skoro veselim glasom.

"Svome ocu."

"Da, to je ono što žene rade..."

"On je ucveljen, nesrećan; potrebna si mu."

"A vama nisam."

"Jesi, potrebna si i nama", reče Vera u očajanju. "Elija, jesli i ti poludeo? Da li pokušavaš da je oteraš?"

"Sve se desilo zbag nje... Da ona nije došla ovde, Lev... to je bila njena krivica..."

Elija je bio u emocionalnom grču koji nije mogao da savlada, glas mu je podrhtavao, oči se raširile. "To je bila njena krivica!"

"Šta to radiš!" prošaputaše Vera i Južni Vetar užasnute. "Nije bila njena krivica! Ništa od toga nije tačno!"

Luz ne reče ništa.

Elija, trasući se, prekri rukama lice. Dugo vremea niko nije progovorio ni reči.

"Izvini", reče on kanačno, podigavši glavu. Oči su mu bile suve i svetle, usta su mu se pakretala čudno kada je govorio. "Oprosti mi, Luz Marina. Sve što sam rekao bilo je besmisleno. Došla si k nama i ovde si do brodošla. Postao sam... postao sam veoma umoran, pokušavajući da shvatim što je trebalo da učinim, što je ispravno, teško je utvrditi što je dobro..."

Tri žene su čutale.

"Pravim kompromise, da, ja pravim kompromise s Markesom, što drugo mogu da radim? Onda kažete: Elija izneverava naše ideale, baca nas u večite okove Grada, gubi sve za što smo se borili. Šta, dakle, želite? Još mrtvih? Vi želite još jedan sukob, želite da vidite kako ponovo ubijaju ljudi Mira, kako se oni bore, kako ih biju... Kako ponovo biju čoveka na smrt... oni koji... koji verujemo u mir, u nenasilje..."

"Niko to ne govorи o tebi, Elija", reče Vera. "Moramo polako da napredujemo. Moramo biti razumni. Ne možemo sve da postignemo odjednom, naprečac, divlje. To nije lako... nije lako!"

"Nije", reče Vera. "To doista nije lako."

"Došli smo iz svih krajeva sveta", reče starac. "Ljudi su dolazili iz velikih gradova, i iz malih sela. Kada je u gradu Moskvi počeo marš bilo je četiri hiljade ljudi, a kada su stigli na kraj zemlje koja se zvala Rusija već ih je bilo sedam hiljada. A zatim su prešli preko velike oblasti koja se zvala Evropa, stotine i stotine ljudi se priključivalo maršu: porodice i porodice, mlađi i stari. Dalazili su iz susednih varoši, iz velikih zemalja koje su bile daleko preko okeana, iz Indije, Afrike. Svi su donosili sa sobom što su mogli da ponesu od hrane i dragocenog novca za kupovinu hrane, jer tolikom broju učesnika marša hrana je bila neophodna. Ljudi iz mnogih varoši stajali su duž puta da posmatraju kako pralaze učesnici marša, a ponekad bi deca strčala s poklonima u jelu i dragocenom novcu. Vojske velikih zemalja stajale su takođe duž puteva i posmatrale, štitile učesnike i pazile da ne naprave nikakvu štetu, da ne unište polja i drveće oko gradova pošto ih je bilo toliko mnogo. A učesnici su pevali, ponekad su i vojske pevale zajedno s njima, a ponekad bi vojnici bacali svoje oružje i pridruživali se maršerima u mrkloj noći. Pešačili su i pešačili. Noću bi se ulogorili i tada bi se činilo da na otvorenim poljima niče ogromna varoš, od svih tih ljudi. Pešačili su, pešačili i pešačili, preko francuskih i nemačkih polja, preko visokih planina Španije, pešačili su nedeljama i mesecima, pevajući pesme mora, i tako su konačno stigli na kraj kopna i početak mora, do grada Lisabona, gde su im bile obećane lađe. I lađe su doista ležale u luci.

To je dakle bio Dugi Marš. Ali to nije bio kraj, sledilo je putovanje. Ušli su u brodove da bi otplovili do Slobodne Zemlje gde će biti dobrodošli. Ali sada ih je bilo isuvise mnogo. Lađe su mogle da prime samo dve hiljade ljudi a njihov broj stalno se povećavao dok su marširali, i sada ih je bilo deset hiljada. Šta su učinili? Okupili su se u grupe; sagradili su više kreveta, okupljali su se po desetoro u jednu sobu velikih lađa, u sobu koja je bila namenjena za dvoje. Gazde brodova su rekle: 'Prekinite, ne možete više da opterećujete brodove, nema dovoljno vode za dugo putovanje, ne možete svi da otpotujete brodovima.' Zato su kupili čamce, ribarske čamce, čamce s jedrima i motorima; a ljudi, oni veoma bogati, dolazili su i govorili: 'Uzmite moj brod, povešću pedeset duša do Slobodne Zemlje.' Ribari iz grada po imenu Engleska došli su i rekli: 'Uzmite moj brod, povešću pedeset duša.' Neki su se plašili da u malim čamcima pređu tako veliko more, a neki se tada vratiše kući i napustiše Dugi Marš. Ali uvek su dolazili novi ljudi da se pridruže Maršu, tako da se njihov broj stalno povećavao. I konačno, svi otploviše iz luke Lisabon; muzika je svirala, a na vetrusu se vijorile trake a svi ljudi na velikim lađama i u malim čamcima otploviše zajedno pevajući.

Nisu, međutim, mogli da ostanu zajedno na moru. Lađe su bile brze, a čamci spori. Kroz osam dana velike lađe su doplovile u pristanište Montreal, u jednoj zemlji Kan-Amerike. Drugi čamci stigli su kasnije, kroz nekoliko dana ili nedelja, ploveći pomoću jedara preko celog okeana. Moji roditelji su se nalazili na jednom od tih čamaca, na divnom belom čamcu po imenu 'Anita', koji je jedna otmena dama poklonila Narodu Mira kako bi mogli da stignu do Slobodne Zemlje. To su bili srećni dani, pričala je moja majka. Bilo ih je četrdesetoro na brodu. Vreme je bilo lepo, oni su sedeli na palubi pod suncem i planirali kako će da izgrade Grad Mira na zemlji koja im je obećana, na Zemlji između planina, u severnom delu Kan-Amerike.

Ali kada su stigli u Montreal, presreli su ih ljudi s puškama, koji su ih pokupili i strpali u zatvor. A tu, u zatvorskim logorima, nalazili su se i svi ostali, s velikih brodova, ceo narod, koji je čekao.

Bilo ih je previše, rekli su vođi te zemlje. Trebalo je da ih bude oko dve hiljade, a bilo je deset hiljada. Nije postojala nijedna zemlja niti mesto za toliko ljudi. Bili su opasni u tolikom broju. Ljudi sa cele Zemlje nastavili su da dolaze kako bi im se pridružili; kampovali su izvan grada i zatvorskih lagora, i pevali pesme mira. Dolazili su čak i iz Brazila, započeli bi svoj sopstveni Dugi Marš severno, iznad velikih kontinenata. Vladari Kan-Amerike su se uplašili. Rekli su da ne postoji nikakva mogućnost za održavanje reda, niti da se nahrani toliki broj ljudi. Rekoše da je to invazija. Rekoše da mir znači laž, a ne istinu, zato što sami nisu razumeli niti želeli istinu. Rekli su kako ih njihovi sopstveni ljudi napuštaju i pridružuju se Miru, a da se to ne sme dazvoliti zato što svi moraju da učestvuju u Dugom Ratu s Republikom, koji je trajao već dvadeset godina i nije prestajao. Rekoše kako su ljudi Mira izdajnici i špijuni koje je poslala Republika! I tako

nas staviše u zatvorske logore, umesto da nam daju onu zemlju između planina koju su nam obećali. Tu sam ja rođen, u zatvorskem logoru Montreala.

Konačno, vladari rekoše: dabro, održaćemo naše obećanje, daćemo vam zemlju na kojoj ćeće živeti, ali na našoj zemlji nema mesta za vas. Daćemo vam brod koji je odavno sagrađen u Brazilu, gde šaljemo lopove i ubice. Sagradili su tri broda, jedan su poslali na svet po imenu Viktorija, treći nikada nisu upotrebili zato što im se izmenio Zakon. Niko nije želeo taj brod zato što je bio napravljen za putovanje samo u jednom smeru pa nije mogao da se vrati na Zemlju. Brazil nam je dao takav brod. Dve hiljade vaših ljudi može da stane u njega, samo toliko ljudi brod može da izdrži. A vi ostali morate ili da pronađete način na koji ćeće se vratiti nazad u vašu zemlju preko okeana, nazad u Crnu Rusiju, ili da ostanete ovde u zatvorskem logoru i pravite oružje za rat s Republikom. Sve vaše vođe moraju na brod, Meta i Adelson, Katnijnski, Viševska i Šulc; ne želimo te ljudе i žene na Zemlji, zato što ne vole Rat. Oni moraju da odnesu Mir na neki drugi svet.

Tako je pomoću bacanja kacke izabrano dve hiljade ljudi. A takav izbor bio je gorak, bili su to najteži od svih teških dana. Za one koji su odlazili postojala je nada, ali uz kakav rizik! - tako što je trebalo da se vinu bez upravljača preko zvezda na neki nepoznati svet, s nemogućnošću povratka. A za one koji su morali da ostanu, nikakva nuda nije više postojala, jer na Zemlji nije više bilo mesta, nijednog jedinog mesta za Mir.

Tako je napravljen izbor, suze su tekle, a brod je poslat. I tako je, za te dve hiljade ljudi, za njihovu decu i unučad Dugi Marš bio završen. Završio se ovde, u mestu koje smo nazvali Palanka, u dolinama Viktorije. Ali mi ne zaboravljamo Dugi Marš, veliko putovanje i one koje smo ostavili za sobom, njihove ruke ispružene ka nama. Ne zaboravljamo Zemlju."

Deca su slušala: svetlih lica u tami crne kose i obrva; napetog pogleda, pre nego što su odlazila na spavanje; uživajući u priči, ponesena njom... koja im je ponekad bila dosadna... sve su to već ranije bili čuli, čak i oni najmlađi među njima. Bio je to deo njihovog sveta. Samo je za Luz sve bilo novo.

Stotinu pitanja prolazilo joj je kroz glavu, isuviše pitanja; pustila je decu da ih postavljuju. "Da li je Amiti crna zato što je njena baba došla iz Crne Rusije?" ... "Pričaj nam o vasionskom brodu! O tome kako se spavalо na njemu!" ... "Pričaj nam o životinjama na Zemlji!" ... Neka pitanja postavljali su u njeno ime; želeti su da ona, pridošlica, odrasla devojka koja ovo nije znala, čuje omiljene delove sage o njihovom narodu. "Pričaj Luz o letećim lađama!" uzviknu jedna mala devojčica, vrlo uzbudjeno; okrećući se ka Luz, ona poče da prepričava starčevu priču umesto njega: "Njegova majka i otac nalazili su se u čamcu nasred mora a leteći brod preleteo je iznad njih u vazduhu, bio pogoden, pao u more i eksplodirao, a to je učinila Republika, i oni su to videli. I pokušali su da izvade ljudе iz vode, ali nije bilo nijednog čoveka a voda je bila otrovna pa su morali da odu." ... "Pričaj o narodu koji je došao iz Afrike!" tražio je jedan dečak. Ali Hari je bio umoran. "Dosta za sada", reče. "Hajde da pevamo jednu od pesama sa Dugog Marša. Marija?"

Devojčica od dvanaest godina ustade, nasmešena, i okrenu se prema ostalima. "O, kada stignemo", počela je slatkim zvonkim glasom, i ostali joj se pridružiše.

"O kada stignemo
o kada stignemo u Lisabon,
Čekaće nas beli brodovi,
O kada stignemo..."

Oblaci su se razilazili, teški i nejednake veličine, iznad reke i severnih brda. Na jugu, ležala je srebrna, udaljena obala zaliva u vidu tanke pruge. Poslednje kapi kiše teško su se odvajale s lišća velikog pamukovog-drveća i padale na vrh ovog brda koje se nalazilo istočno od kuće Južnog Vetra; nije se čuo nikakav drugi zvuk. Svet tišine, nečujni sivi svet; Luz je stajala sama ispod drveća, gledajući preko prazne zemlje. Nije zadugo ostala sama. Kada se uputila prema brdu, nije ni znala šta traži. Nesvesno je pošla ka ovom mestu, ovoj tišini, od usamljenosti. Noge su je vodile prema samoj sebi.

Zemljište je bilo blatnjava, korov težak od vlage, ali pončo koji joj je dala Italija bio je debeo; spustila se na tek izniklo lišće ispod drveća, i obgrlivši rukama kolena ispod ponča, sela je mirno, pogleda uperenog prema zapadu iznad široke reke. Sedela je tako dugo, ne videći ništa osim nepokretne zemlje, oblaka koji su se polako kretali i reke.

Sama, sama. Bila je tako sama. Nije imala vremena da shvati koliko je usamljena: dok je radila s Južnim Vetrrom, negovala Veru, razgovarala s Andrejem, uklapajući se postepeno u život Palanke; dok je pomagala da se osnuje nova palanačka škola, jer je gradska odskora bila zatvorena za narod Palanke, prihvaćena kao gost u toj kući i u tom mestu, privučena njihovom gostoprimaljivošću pošto su oni bili ljubazni ljudi, kojima su ogorčenost ili nepoverenje bili nepoznati. Jedino noću, dok je ležala u šuškavoj slami i mraku kolibe, posećivala ju je njen usamljenost, s maskom belog i ogorčenog lica. Tada se plašila. Šta da radim? vikala je u sebi i, okrećući se na drugu stranu da bi izbegla gorko lice svoje usamljenosti, nalazila je pribježište u svom umoru, u snu.

Stara usamljenost sada joj je prilazila opet, primičući se lagano preko sivog brežuljka. Ali njeno lice sada je bilo Levovo. Luz nije imala nikakvu želju da pobegne od tog lica.

Došlo je vreme da se suoči s onim što je izgubila. Da se suoči sa gubitkom i da ga konačno prihvati. Prolećni zalazak sunca iznad krova Grada, davno nekad, i njegovo lice osvetljeno svetlošću slave... Tamo, tamo, možeš videti šta je moglo biti, šta jeste... Polutama u sobi kuće Južnog Vatra, i njegovo lice, njegove oči. "Živeti i umreti u ime duha..."

Vetar i svetlost na Visokom brdu, i njegov glas. I ostalo, sve ostalo, svi dani i sva svetlost, vetrovi i godine koje su mogle biti, a koje nikada neće biti, koje bi trebalo da budu, a neće, zato što je on bio mrtav. Smrtno pogoden na putu, po vetrusu, u dvadeset i prvoj godini. Njegove planine na koje se nije popeo, na koje se nikad neće popeti.

Ako je njegov duh ostao na svetu, mislila je Luz, eto gde je do sada otišao: na sever u dolinu koju je on pronašao, u planine o kojima joj je pričao s ogromnom radošću poslednje noći pre marša u Grad: "Više su nego što možeš da zamisliš, Luz, više i belje. Gledaš nagore, i još dalje, a iznad vrhova koje vidiš nalaze se uvek novi šiljci."

Trebalo bi da se on sada nalazi tamo, ne ovde. Ono što je videla bila je jedino usamljenost, mada je imala njegovo lice.

"Prođi, Lev", prošaptala je glasno. "Popni se na planine, idi još više..."

"Ali gde ja da pođem? Kuda ja da pođem, ovako sama?"

Bez Leva, bez majke koju nikada nisam upoznala i oca kojeg nikada neću upoznati, bez svoje kuće i Grada, bez prijatelja... oh, da, prijatelji; Vera, Južni Vetar, Andrej i svi ostali, svi ti ljubazni ljudi, oni nisu moj narod. Jedino Lev, jedino je Lev bio moj čovek, i on nije mogao da ostane, nije želeo da čeka, morao je da pođe da se popne na svoju planinu, i da odloži život za kasnije. On je bio moja šansa, moja sreća. A ja njegova. Ali on nije htio da to shvati, nije htio da se zaustavi i pogleda. Sve je to odbacio.

Zato sam se sada zaustavila ovde, između dolina, ispod drveća, i moram da pogledam. A ono što vidim jeste mrtvi Lev i njegova izgubljena nada; moj otac ubica, koji je poludeo; i ja koja za Grad predstavljam izdajnika, a za Palanku stranca.

I šta još postoji?

Čitav ostali svet. Ona reka tama, brda i svetlost nad Zalivom. Sve ostalo što čini ovaj mukli živi svet, bez ljudi u njemu. I ja sama.

Kada je sišla sa brda videla je Andreja kako izlazi iz kuće Južnog Vatra, okrećući se da kaže nešto Veri koja je stajala na vratima. Javili su se jedna drugom preko širokog polja i on ju je sačekao na krivini staze koja vodi u Palanku.

"Gde sa bila, Luz?" upitao je na svoj ozbiljan, stidljiv način. On nije nikada kao drugi pokušavao da je uvuče u nešto; jednostavno se nalazio tu, uvek pouzdan. Nakon Levove smrti nikada nije bio veseo već uvek veoma zabrinut. Sada je stajao tako, snažan i pomalo poguren, brižan, strpljiv.

"Nigde", odgovorila je iskreno. "Jednostavno sam šetala. Razmišljala. Andrej, reci mi. Nisam nikada htela da te pitam u Verinom prisustvu, ne želim da je uznenimiravam. Šta će se desiti sada, između Grada i Palanke? Ne znam dovoljno da bih mogla da shvatim šta Elija priča. Hoće li sve da se jednostavno nastavi po starom?"

Nakon nešto duže pauze, Andrej potvrđno klimnu glavom. Njegovo tamno lice s izraženim jagodicama kao od izrezbarenog drveta, bilo je smrknuto. "Ili još gore", reče on. Potom, iz obzira prema Eliji, dodade: "Neke stvari su bolje. Trgovački ugovori... ako ih se oni budu pridržavali... i krčenje Južne doline. Neće biti prisilnog rada, ili 'novih imanja' i svega sličnog. Nadam se da će tako i ostati. Moći ćemo tamo da radimo zajedno, prvi put do sada."

"Hoćeš li i ti ići tamo?"

"Ne znam. Pretpostavljam. Voleo bih."

"Šta je sa Zapadnoan kolonijom? Sa dolinom koju ste pronašli, s planinama?"

Andrej podiže pogled prema njoj, odmahnu glavom.

"Nema načina...?"

"Jedino kada bismo išli kao njihove sluge."

"Markes se ne bi složio da idete sami, bez ljudi iz Grada?"

On odmahnu glavom.

"Šta će se desiti ako ipak odete?"

"Šta misliš, o čemu sanjam svake noći?" reče on i prvi put u njegovom glasu osetila se gorčina. "Nakon što sam bio s Elijom, Džul, Semom, Markesom i Savetom, kada smo sklapali kompromise, razgovarali o saradnji, razumno razgovarali... Ali ako bismo otišli, oni bi pošli za nama."

"Podite onda tamo gde ne mogu da vas prate."

"Gde bi to moglo da bude?" upita Andrej, čiji je glas postao tih, pomalo ironičan i tužan.

"Bilo kuda! Dalje na istok, u šume. Ili jugoistočno, ili južno, uz obalu... Tamo mora da se nalaze drugi zalivi, drugi prostori za novi grad! Ovo je čitav kontinent, čitav svet. Zašto moramo da ostanemo ovde, ovako zbijeni, uništavajući se međusobno? Ti si bio u divljini, ti, Lev i ostali, znaš kako ona izgleda..."

"Da. Znam."

"Vratili ste se. Zašto morate da ostanete? Zašto ljudi ne bi mogli jednostavno da odu, ne mnogo njih odjednom, ali da ipak odu, preko noći, i da se više ne vrate. Možda bi nekolicina mogla da pođe kao prethodnica i da napravi mesto za odmor sa zalihamama hrane; ali vi ne ostavljate trag, nikakav trag za sobom. Vi samo idite. Daleko! I kada pređete stotinu kilometara, ili petsto kilometara, ili hiljadu kilometara, i nađete dobro mesto, zaustavite se, i podignite naselje. Novo mesto. Sami."

"To nije... to razbija zajedništvo, Luz", reče Andrej. "Bilo bi to... bežanje."

"Ooo", reče Luiz i oči joj lјutito sevnuše. "Bežanje! Upali ste u Markesovu zamku u Južnoj dolini i to nazivate svojom postojanošću! Pričate o izboru i slobodi a... svet, čitav svet nalazi se pred vama da biste živeli u njemu kao slobodni, i to bi za tebe bilo bekstvo! Od čega? Ka čemu! Možda mi ne možemo da budemo slobodni, možda ljudi nikada ne mogu da pobegnu od sopstvenih mana, ali mogu makar da pokušaju. Zašto ste preduzimali vaš Dugi Marš? Zbog čega misliš da je Marš uopšte završen?"

11

Vera je nameravala da ostane budna kako bi ih videla kad odlaze, ali je zaspala pored vatre a meko lupkanje vrata nije je probudilo. Južni Vetar i Luz se pogledaše, Južni Vetar odmahnu glavom. Luz je klekla i pažljivo, što je mogla tiše, položila svežu gomilu treseta iza žara, da bi u kući bilo toplo preko noći. Južni Vetar, koja se nespretno kretala u svom teškom kaputu i s putnim tovarom na leđima, sagla se i dodirnula Verinu sedu kosu usnama; zatim je obuhvatila pogledom kuću, uzbuđenim, brzim pogledom - i izašla. Luz pođe za njom.

Noć je bila oblačna ali suva, i vrlo mračna. Ushićenje zbog odlaska koje je obuzelo Luz brzo je ugušila velika hladnoća, koja joj je oduzimala dah. Oko nje, u mraku, nalazili su se ljudi, čulo se nekoliko tihih glasova. "Jeste li obe tu? Dobro, hajdemo." Krenuli su, prošli kuću, zatim polje s krompirom, i pošli prema niskom lancu brda koja su se prostirala iza polja prema istoku. Kada su joj se oči navikle na tamu, Luz je otkrila da je osoba koja hoda pored nje Levov otac, Saša; osećajući njen pogled u mraku, on reče: "Da li ti je težak prtljag?"

"Sve je u redu", reče ona šapatom. "Ne smeju da razgovaraju, ne smeju da prave nikakvu buku, razmišljala je, ne još, sve dok ne napuste naselje, dok ne prođu polednje

selo i poslednju farmu, dok ne pređu Vodeničarsku reku, tamo daleko. Moraju da idu brzo i tiho, i ne sme ih niko za ustaviti. Oh, gospode bože, molim te da nas niko ne zaustavi!"

"Mine se prave od gvozdenih poluga, ili od neoprostivog greha", promrlja je Saša; zatim produžiše da hodaju u tišini, desetak senki u senci sveta.

Još je bilo mračno kada su stigli do Vodeničarske reke, na mesto koje se nalazilo nekoliko kilometara južno od ušća reke u Zaliv. Tu ih je čekao čamac pored kojeg su čekali Andrej i Gostoprimaljivi. Hari je prebacio šestoro ljudi na drugu obalu, zatim sledećih šest. Luz se nalazila u drugoj grupi. Dok su se približavali istočnoj obali, neprozirna tama noći postajala je sve neprozirnija, usled magle koja se zgusnula nad vodom, zakrilijući sve stvari. Drhteći, Luz je pružila nogu prema udaljenoj obali. Ostavljen sam u čamcu koji su Andrej i ostali odmah gurnuli nazad u vodu, Hari doviknu tiho: "Srećno, srećno! Neka vas prati mir!" I čamac nestade u magli poput duha; dvanaestoro ljudi stajalo je na sablasnom nevidljivom pesku.

"Ovuda gore", začu se Andrejev glas iz magle i sivila. "Spremili su nam doručak."

Oni su bili poslednja i najmanja od tri grupe koje su napuštale Palanku, po jedna grupa svake noći; prethodne dve grupe čekale su ih tamo dole u kotlini, između divljih brda istočno od Reke, na zemlji u koju su odlazili jedino lovci na konje. U nizu, sledeći Andreja i Nepokolebljivog, napustili su obalu reke i krenuli u divlju zemlju.

Razmišljala je već satima, dok su se udaljavali korak po korak, kako će čim se budu zaustavili klonuti pravo dole u prašinu, blato, ili pesak, kako će klonuti, i neće se pomaći sve do jutra. Ali kada su se zaustavili, ugledala je Martina i Andreja, kako gore na čelu o nečemu raspravljuju, i produžila je da korača sporo, korak po korak, dak se nije dovukla do njih, pa ipak, ni tada nije klonula, već je nastavila da stoji kako bi čula o čemu razgovaraju.

"Martin misli da kompas nije ispravan", reče Andrej sumnjičavog izraza lica. Pružio je instrument prema Luz, kao da će ona jednim pogledom moći da utvrdi njegovu ispravnost. Ono što je ona zapazila, međutim, bila je lepota kompasa: kutija od uglačanog drveta, zlatan prsten, staklo, nežna sjajna igla koja lebdi i podrhtva između urezanih tačaka; kakva divna, čudnovata, neverovatna stvar, pomislila je. Ali Martin je gledao u kompas s negodovanjem. "Siguran sam da ga nešto vuče prema istoku", rekao je. "Sigurno se u ovim brdima nalaze ogromne količine gvozdene rude koje privlače kompas." Pokazao je glavom u pravcu istoka. Nakon jednog i po dana našli su se u čudnoj oblasti obrasloj rastinjem, na kojoj uopšte nije raslo prstenasto drveće ili pamučna-vuna, već samo raštrkano, zamršeno šiblje koje nije bilo više od dva metra; to nije bila šuma, ali ni gola zemlja; retko se mogla videti čistina. Ali znali su da se prema istoku, s njihove leve strane, nastavlja lanac visokih brda koja su prvi put ugledali pre šest dana. Kad god bi se popeli na neku uzvišicu, ugledali bi tamnocrvene, stenovite vrhove brda koji su parali nebo.

"Pa", reče Luz prvi put čuvši sapstveni glas nakom nekoliko časova, "da li je to mnogo važno?"

Andrej je grizao donju usnu. Lice mu je bilo usahlo od umora, suženih očiju i beživotna pogleda. "Nije mnogo važno za dalje napredovanje", reče. "Sve dok imamo Sunce ili poneku zvezdu tokom noći. Ali za pravljenje mapa..."

"Pa šta mari ako ponovo krenemo na istok. Ako pređemo ona brda. Ona se ionako ne smanjuju", reče Martin. Mlađi od Andreja, delovao je mnogo manje umorno. On je bio jedan od glavnih članova grupe. Luz se osećala prijatno u njegovom društvu. On je ličio na ljude iz Grada, snažan, tamnoput, dobro građen, prilično oistar i namrgođen; čak je i njegovo ime bilo jedno od uobičajanih imena u Gradu. Ali i pored sve Martinove privlačne snage, Andrej je bio taj kome se obratila sa pitanjem: "Zar još ne smemo da ostavljamo trag za sobom?"

Ne želeći da napravi ijedan trag po kojem bi mogli da ih slede, pokušali su da na mapi obeleže pravac svog kretanja, kako bi mapu mogli da odnesu nazad u Palanku. Nekoliko glasnika moglo bi da odnese mapu u Palanku kroz nekoliko godina, kako bi prema njoj doveli drugu grupu u novu koloniju. To je bio jedini razlog zbog koga bi trebalo praviti mape, o kojem su oni ikada razgovarali. Andrej, koji je pravio mapu prilikom putovanja na sever, bio je i sada zadužen za to, i osećao je da je njegova odgovornost velika

upravo zbog njihove osnovne namere da dovedu i ostave ljudе iz Palanke ovamo. Mapa je bila njihova jedina veza s Palankom, s ljudskom vrstom, s njihovim sopstvenim dosadašnjim životima; jedina potvrda da nisu uzalud lutali po divljini bez ikakvog cilja i, pošto nisu smeli da ostave nikakav trag za sobom, bez nade u povratak.

Ponekad, Luz bi se uhvatila za ideju o mapi, ponekad je bila netrpeljiva prema njoj. Martinu se dopadala ova ideja, ali njegova najvećа briga bila je da vodi računa hoće li uspeti da prikriju sve svoje tragove; trgao bi se, primetila je Italija, svaki put kada bi neko stao na neku grančicу ili veći prut i polomio ih. Naravno da su, u toku deset dana svog putovanja, ostavili onoliko malo tragova kaliko je to moguće grupi od šezdeset sedmoro ljudi.

Martin je odmahivao glavom na Luzino pitanje. "Vidi", reče, "naš pravac, očigledno je, od samog početka predstavlja izbor najlakšeg puta."

Andrej se nasmejao. Bio je to suv, praskav smeh, poput pucketanja kore od drveta, pri čemu su mu se oči suzile u dve uzane pukotine. Zbog toga je Luz volela da bude s Andrejom, da crpi snagu od njega, iz tog humorognog strpljivog smeha, poput pucketanja drveta.

"Uzmi u obzir mogućnost izbora, Martine!" reče on, i ona je shvatila da on zamišlja grupu ljudi iz Grada, Makmilanove čete, puške, bičeve, čizme i sve ostalo, kako stoje na strmoj obali reke Echo, gledajući prema severu, istoku, jugu, preko sive beskrajne ogromne divljine, bez ijedne staze, i prekrivene kišnom zavesom, i nastojeći da pogode koji su od stotinu mogućih pravaca izabrali begunci.

"Dobro", reče ona, "pređimo, dakle, preko brda."

"Uspinjanje neće biti mnogo teže od provlačenja kroz ovaj gustiš", reče Andrej.

Martin potvrđno klimnu glavom. "Ponovo krećemo na istok, dakle?"

"Odavde ili sa bilo kojeg drugog mesta možemo da krenemo", reče Andrej i izvadi svoju izlizanu, iskrzanu skicu mape da obeleži dalji pravac njihovog kretanja.

"Krećemo odmah?" upita Luz. "Ili ćemo se najpre ulogoriti?"

Obično nisu kanpovali dok sunce ne bi gotovo zašlo, ali danas su prevalili dugačak put. Obuhvatila je pogledom trnovito žbunje bronzane boje koje je raslo do visine čovekovog ramena, međusobno udaljeno jedan do dva metra, tako da su milioni besciljnih krivudavih stazica vodili unaokolo, između i unutar rastinja. Samo se nekolicina iz grupe mogla videti; većina s spustila na najniža mesta da se odmori, kada je dat znak da stanu. Iznad njih prostiralo se olovnosivo, bezlično nebo, bez ijednog oblaka. Već dve noći nije padala kiša, ali je svakog sata postajalo hladnije.

"Pa, još samo nekoliko kilometara", reče Andrej, "i naći ćemo se u podnožju brda; možda ćemo tamo pronaći neki zaklon i vodu." Pogledao je u nju očekujući potvrđan odgovor. On, Martin, Italija i ostali putnici, često su navodili nju i nekoliko starijih žena kao predstavnike slabih, onih koji ne mogu da održe korak sa najjačima. Njoj to nije smetalo. Svakog dana pešačila je tačno do granice svoje izdržljivosti, ili iznad nje. Prva tri dana putovanja, kada su žurili, u strahu od potere, iznurila su je, i mada je u međuvremenu fizički ojačala nikada nije uspela da prevaziđe taj prvi utisak koji je ostavila. Pomirila se s tim i sav svoj bes prebacivala je na teški ranac, iznurujući teret pod kojim je padala na kolena i koji joj je lomio vrat. Kad samo ne bi morali da nose sve sa sobom! Ali ne bi bili u stanju da guraju kola ukoliko prethodno ne naprave staze pomoću oruđa koje su nosili u svom prtljagu; a šezdeset sedmoro ljudi ne bi moglo da napusti divjinu u toku putovanja ili da se nastane u njoj, bez pomoći alatki, čak i da nije bila pozna jesen koja je već ulazila u zimu..."

"Još samo nekoliko kilometara", reče. Uvek bi se začudila kada bi izgovorila tako nešto. "Još nekoliko kilometara", kao da to nije predstavljalo ništa, pošto je u toku poslednjih šest sati žudela, beskrajno čeznula da sedne, samo da sedne, samo da sedne na jedan minut, na mesec dana, čitavu godinu! Ali sada, kada su razgovarali o povratku na istok, uvidela je da isto tako želi da se što pre izvuče iz ovog sumornog lavirinta od trnovitog žbunja, ka brdima, odakle će možda moći da utvrde kuda dalje.

"Nekoliko minuta odmora", dodala je i sela, svlačeći remenje svog zavežljaja i trljajući utrnula ramena. Andrej takođe brzo sede. Martin ode da porazgovara s nekolicinom ostalih ljudi i da razmotri promenu pravca. Niko od njih nije se mogao videti, svi su iščezli u moru trnovitog žbunja, koristeći svojih pet minuta odmora, već ispruženi na

peskovitom, sivkastom zemljištu iz kojeg je virilo opalo trnje. Nije mogla da vidi čak ni Andreja, već samo deo njegovog zavežljaja. Pod naletom severozapadnog vetra, slabog ali hladnog, šuškale su male, suve grančice žbunja. Nikakav drugi zvuk nije se čuo.

Šezdeset sedmoro: a ni traga ni glasa od njih. Nestali. Izgubljeni; kap vode u reci, reč koju je zameo veter. Nekolicina malih bića zašla je u divljinu, ne odveć duboko, zatim je prestala da se kreće, i to ni najmanje nije poremetilo samu divljinu, niti bilo šta; nije izazvalo veću promenu u njoj od pada samo jednog trna od hiljadu trnova ili od pomeranja jednog zrnca peska.

Ledeni, slepi strah koji je upoznala tokom ovih deset dana njihovog putovanja preplavljuvao je njen duh kao što sive magle preplavajuju polja, uvlačio se u nju. Dok je živila iza zatvorenih vrata svoje kuće jedva da je znala za strah. Tamo se osećala potpuno bezbedno. Čak i u Palanci, gde je bila stranac, zaboravila je na strah, jer tu zidovi nisu bili vidljivi iako su bili veoma jaki; zidovi drugarstva, saradnje, ljubavi; zatvoren ljudski krug. Ali izašla je iz tog kruga, po sopstvenom izboru, išetala u divljinu, i konačno se suočila sa strahom, od kojeg je čitavog svog života bila odeljena, ograđena. Sada, kada je strah počeo prvi put da je preplavljuje, nije bila u stanju da ostane ravnodušna već je morala da se bori protiv njega, inače bi je strah u potpunosti preplavio i ona bi izgubila snagu, moć slobodnog izbora, zauvek. Morala je da se slepo bori, jer nikakav razum nije se mogao suprotstaviti strahu. Strah je bio kudikamo snažniji i stariji od ideja.

Postojala je ideja o Bogu. Tamo u Gradu pričali su deci o Bogu. On je stvorio sve svetove, on kažnjava zle ljudе, a dobre šalje gore na nebo, u raj, kada umru. Raj je bio divna kuća sa zlatnim krovom gde Marija, Božja majka, svačija majka, nežno dočekuje duše umrlih. Dopadala joj se ta priča. Kada je bila mala molila se Bogu da omogući nekim stvarima da se dogode a nekim ne, jer on je bio u stanju da učini bilo šta ako biste ga zamolili; kasnije je volela da zamišlja kako Božja majka i njena majka zajedno čuvaju kuću. Ali kada je ovde razmišljala o raju, izgledao joj je mali i dalek, poput Grada. Nije imao ničeg zajedničkog sa divljinom. Ovde nije bilo nikakvog Boga; on je pripadao ljudima i tamo gde njih nije bilo nije bilo ni Boga. Kada su sahranjivali Leva i ostale, razgovarali su o Bogu, takođe, ali to je bilo na sasvim drugaćijem mestu, na sasvim drugaćijem mestu. Ovde nije bilo ničeg sličnog, niko nije stvorio ovu divljinu, i nije bilo ni zla ni dobra u njoj; divljina je jednostavno postojala.

Nacrtala je krug na peskovitom tlu pored svoga stopala, oblikujući ga što je savršenije mogla, koristeći trnovitu grančicu za crtanje. To je bio svet ili biće, ili Bog, taj krug, nazvali ga kako mu drago. Ništa drugo u divljini nije upućivalo na krug kao ovo - mislila je na nežan zlatni prsten oko stakla na kompasu. Pošto je bila ljudsko biće, posedovala je um, oči i veštete ruke kojima je mogla da zamisli i nacrtala ideju kruga. Ali svaka kap vode koja padne s lista u ribnjak u stanju je da napravi krug, mnogo savršeniji, koji se širi iz centra prema spoljašnjosti, i kada ništa ne bi ograničavalo vodu, krug bi zauvek nastavio da se širi, sve sporije i uvek sve veći. Nije bila u stanju da učini ono što je mogla svaka kapljica vode. Šta se nalazilo unutar njenog kruga? Zrnce peska, prašina, malo sitnog šljunka, poneki trn zaboden u tle, Andrejevo umorno lice, zvuk glasa Južnog Vетra, Sašine oči koje su ličile na Levove, bol u njenim sopstvenim ramenima i njen strah. Krug nije u stanju da izbaci taj strah. Njena ruka izbrisala krug, poravnavajući pesak, ostavljajući ga onakvim kakav je oduvek bio i kakav će uvek biti nakon što budu otišli.

"Najpre sam se osećala kao da ostavljam Tima", reče Južni Vетar, dok je posmatrala najveći plik na svom levom stopalu. "Kada smo napustili kuću. Zajedno smo je sagradili... znaš. Osećala sam se kao da odlazim i konačno ga napuštam, zauvek, da odlazim od njega. Ali sada mi to ne izgleda tako. On je umro ovde, napolju, u divljini, ne na ovom mestu, znam; umro je tamо iza, na putu za sever. Ali nemam utisak da je tako užasno udaljen od mene kao što sam osećala tokom čitave jeseni dok sam živila u našoj kući; čini mi se, gotovo, kao da sam izašla napolje da mu se pridružim. Ne u smrti, neću to da kažem. To jednostavno znači da sam tamo samo razmišljala o njegovoj smrti, a dok hodamo, sve vreme mislim o njemu živom. Kao da se sada nalazi sa mnom."

Ulogorili su se ispod jednog nanosa zemlje tačno ispod crvenog brda, pored brzog planinskog potoka. Podigli su ognjišta, kuvali i jeli; mnogi su se već ispružili na svoju čebad za spavanje. Još uvek se nije bilo sasvim smrklo, ali je bilo tako hladno da su oni koji se nisu kretali morali ili da se zbiju uz vatru ili da se umotaju i spavaju. Pet prvih noći putovanja nisu podizali ognjišta, iz straha od potere, i to su bile mučne noći; Luz nikada ranije nije upoznala tako potpuno zadovoljstvo kao onda kada su upalili prvu logorsku vatru, tamo u velikom prstenu od drveća na južnoj padini ove ružne zemlje, i svake noći to zadovoljstvo se ponavljalо, to krajnje uživanje u toploj hrani i upaljenoj vatri. Tri porodice s kojima su se ona i Južni Vetar ulogorile i kuvalе već su otišle na počinak; najmlađe dete - najmlađi u celoj migraciji, dečko od jedanaest godina - već je bio umotan kao slepi miš u svoje čebe, i čvrsto spavao. Luz je razgorevala vatru dok je Južni Vetar bušila svoje plikove. Uz rečne obale i niz njih nije sijala jače od plamena sveće u plavosivoj tmini, poput užarenog, drhtavog zlata. Buka koju je pravio potok prekrivala je svaki zvuk razgovara što se vodio oko drugih ognjišta.

"Uzeću još malo šiblja", reče Luz. Nije imala nameru da izbegne odgovor na ono što je Južni Vetar malopre rekla. Nikakav odgovor ni nije bio potreban. Južni Vetar je bila ljubazna i zrela osoba; davala je i govorila, ne očekujući ništa zauzvrat. Na čitavom svetu ne bi se mogao naći prijatelj koji manje zahteva, a više ohrabruje.

Prevalili su veliki deo puta toga dana, oko dvadeset sedam kilometara prema Martinovom proračunu; izvukli su se iz tog jednoličnog i ubitačnog laviginta od gustog rastinja; imali su toplu večeru, vatra je dobro gorela i nije padala kiša. Čak je i bol u Luzinim ramenima bio prijatan zato što je sada nije pritisao teret prtljaga. Upravo su ovi trenuci na kraju dana, pored vatre, nadoknađivali duga sumorna, gladna popodneva beskonačnog hodanja i njene uzaludne pokušaje da olakša pritisak remenja na svojim ramenima, i časove provedene u blatu i kiši kada se činilo da nema nikakvog razloga da se produži dalje, i najgore časove, u mrkloj tami noći, kada se uvek budila zbog jednog istog užasnog sna: u tom snu videla je krug koji obrazuju nekakva bića, ne ljudi, koja okružuju njihov logor, upravo na mestu do kojeg dopire pogled, bića koji oni, zapravo, ne mogu da vide u mraku, ali koja posmatraju njih.

"Ovaj je već bolje", reče Južni Vetar, kada se Luz vratila s naramkom drva koja je pokupila u gustišu iznad padine, "ali ovaj na levoj peti još loše izgleda. Znaš, ceo dan sam bila sigurna da nas niko ne prati."

"Ne mislim da smo ikad i bili praćeni", reče Luz potpaljujući vatru. "Nikada nisam mislila da im je ozbiljno stalo do toga, čak i da su znali da se spremamo za odlazak. Tamo u Gradu, oni i ne žele da misle na divljinu. Vole da se pretvaraju kao da ona ne postoji."

"Nadam se da je tako. Mrzela sam osećanje da nas neko juri. Mnogo je bolje osećati se kao istraživač nego kao begunac."

Luz je udesila da vatra gori niskim ali toplim plamenom, i čučala je pored nje izvesno vreme uživajući u toploti.

"Nedostaje mi Vera", reče. Grlo joj se osušilo od prašine tokom pešačenja i nije često govorila tih dana; kada je progovorila sopstveni glas joj je zazvučao suvo i grubo, poput očevog glasa.

"Doći će sa drugom grupom", reče Južni Vetar uverljivo, obmotavajući parče materijala ako svojih lepih, mlečnobelih stopala, vezujući ga čvrsto na članku. "Ah, ovako je bolje. Sutra ću da umotam stopala kao što Nepokolebljivi čini. Tako će mi biti i toplije."

"Samo da ne padne kiša."

"Neće padati noćas." Ljudi iz Palanke bili su mnogo spretniji u predviđanju vremena od Luz. Oni nisu toliko dugo živeli zatvoreni u kući kao ona, znali su šta koji vetar znači i kakvo vreme donosi, čak i ovde, gde su duvali drugačiji vetrovi.

"Može pasti sutra", dodade Južni Vetar, nameštajući se udobno u svojoj vreći za spavanje, dok joj je glas već zvučao usnulo i meko.

"Sutra ćemo se nalaziti gore u brdima", reče Luz. Pagledala je gore, prema istoku, ali bliska padina strme doline i plavosiva tmina skrili su taj stanoviti horizont. Oblaci su se proredili; visoko na istoku zasijala je nakratko jedna zvezda, mala i zamagljena, zatim je nestala kada su se nevidljivi oblaci ponovo sakupili. Luz je čekala da se zvezda panovo pojavi ali nije više nije bilo. Osećala se glupo razočaranom. Nebo je sada bilo tamno, i

zemlja je bila tamna. Nigde se nije mogla videti svetlost, izuzev osam zlatnih mrlja, njihovih logorskih vatri, jedinog bledog sazvežđa u ovoj noći. A daleko odavde, daleko iza njih na zapadu, odakle su krenuli, hiljadama i hiljadama koraka iza njih, iza šibljaka, siromašne i ružne zemlje, prevaljenih brda, dolina i potoka, pored velike reke koja juri ka moru, bilo je nešto više svetlosti nego ovde: Grad i Palanka, slabo treperenje mlečnožuto osvetljenih prozora. Tamna reka, što juri kroz mrak. I nimalo svetlosti nad morem.

Pomerila je panj da tinja laganje i nabacala pepeo po njemu. Pronašla je svoju vreću za spavanje i uvukla se u nju, pored Južnog Vетra. Sada je poželeta da razgovara. Južni Vетar je retko govorila o Timu. Želela je da sluša kako priča o njemu, i o Levu; prvi put lično poželeta je da govoriti o Levu. Suviše je dugo čutala. Stvari bi mogle da se izgube u tom čutanju. Čovek mora da govoriti. A Južni Vетar bi je razumela. Ona je takođe izgubila svoju sreću, upaznala smrt, pa ipak nastavila da živi.

Luz je blago pozva po imenu, ali topli zamotuljak pored nje nije se pomerio. Južni Vетar je spavala dubokim snom.

Luz se pažljivo spusti dole, nameštajući se udobno. Rečna plaža, iako kamenita, predstavljala je bolji krevet od trnovitog šibljara prošle noći. Ali telo joj je bilo toliko umorno da je postalo teško, utrnulo, nepokretno; pluća su je bolela i nije mogla da diše. Sklopila je oči. U trenutku je ugledala veliku dvoranu kuće Falko, dugačku i tihu, srebrnu svetlost koja se odbijala o vode zaliva, obasjavajući prozore dvorane, i svog oca kako tamo стоји, uspravno, napeto, samapouzdano, kako je uvek stajao. Ali sada je bio besposlen, što nije ličilo na njega. Majkl i Tereza nalazili su se u dovratku, šapućući između sebe. Osetila je čudnu odbojnost prema njima. Njen otac bio im je okrenut leđima, kao da nije znao da se tu nalaze, ili kao da je znao, ali ih se plašio. Podigao je ruke na čudan način. Za trenutak ugledala je njegovo lice. Plakao je. Nije mogla da diše, pokušala je da duboko uzdahne, ali nije mogla; uhvatilo ju je konačno; prvi put je plakala - dubokim drhtavim jecajima zbog kojih je teško dolazila do daha. Iscrpljena jecanjem, ležeći potresena i uzbuđena na zemlji, utanuloj u noć, plakala je zbog smrti, zbog gubitka - za mrtvima, za izgubljenim ocem. Sada to nije bio strah, već bol, nepodnošljiv bol, koji je trajao.

Umor i tama iscrpli su je i ona utonu u san pre nego što je prestala da plače. Cele noći spavala je bez snova, kao kamen među kamenjem.

Brda su bila visoka i stenovita. Penjanje uz njih nije bilo teško, pošto su mogli da ih prelaze cik-cak linijom, preko velikih, otvorenih padina, ali kada su stigli na vrh, među oštре litice visoke poput kuća i kula, videli su da su se uspeli tek na prvi od trostrukih ili četverostruktih lanaca brda, i da su novi vrhovi bili još viši.

U kanjonima između planina gusto je raslo drveće, koje ovde nije obrazovalo prstenje već je bilo čvrsto zbijeno, stremeći neprirodno visoko prema svetlosti. Teško žbunje aloja bilo je zbijeno između crvenih stabala, otežavajući hodanje, ali na alojama je još bilo voća, sočnih, velikih i tamnih mesnatih plodova sa semenom, koji su predstavljali dragoceni dodatak oskudnoj hrani iz njihovih zavežljaja. Na ovoj zemlji nisu mogli da ne ostavljaju tragove za sobom: da bi mogli uopšte da napreduju morali su put ispred sebe da krče oštrim srpoprvima. Jednog dana probijali su se kroz kanjon, drugog dana peli su se uz drugi lanac brda, iza kojeg se prostirao sledeći lanac kanjona, gusto obrastao bronzanim drvećem i grimiznim rastinjem, a iza toga čekala ih je užasna planinska izbočina, jedan strmi greben što se, potpuno ogoljen, uzdizao do zaravnjenog vrha.

Trebalo je da se ulogore dole, u kanjonu, sledeće noći. Čak je i Martim nakon krčenja i prosecanja njihovog puta, korak po korak, već posle podne bio suviše umoran da bi mogao da nastavi dalje. Kada su se ulogorili, oni koji nisu bili umorni od pravljenja staze razišli su se izvan logora, oprezno i ne udaljujući se daleko, jer se u gustom rastinju veoma lako mogao izgubiti svaki osećaj za orientaciju. Tražili su i brali aloje, a nekolicina dečaka, koje je predvodio Gostoprimaljivi, pronašla je vrelo sveže vode u potoku na dnu kanjona. Dobro su večerali te noći. To im je bilo potrebno, jer je ponovo padala kiša. Magla, kiša, večernja tama, zamaglile su napadno crvenilo šuma. Podigli su zaklon od šiblja i okupili se oko vatri koje nisu mogle da ostanu upaljene zbog kiše.

"Video sam nešto čudno, Luz."

Bio je čudan čovek taj Saša. Najstariji od svih njih, ali izdržljiv i žilav, u stanju da pešači duže od mlađih ljudi; nikada nije gubio živce, bio je krajnje povučen, i gotovo je uvek čutao. Luz ga nikad nije videla da učestvuje u razgovorima, osim što bi rekao da ili ne, nasmešio se ili odmahnuo glavom. Znala je da nikada nije govorio u Hramu, da nikada nije bio jedan iz Elijeve grupe, niti pripadao Verinim ljudima, da nikada nije donosio odluke među svojim ljudima, iako je bio sin jednog od najvećih junaka i vođa, Šulca, koji je predvodio Dugi Marš od grada Moskve do luke u Lisabonu, i dalje. Šulc je imao još dece, ali ona su pomrila tokom prvih teških godina u Viktoriji; jedino je Saša, poslednje dete rođeno u Viktoriji, preživeo. I sam je dobio sina, i video ga kako umire. Nikada nije govorio. Jedino se, ponekad, obraćao njoj, Luz. "Video sam nešto čudno, Luz."

"Šta?"

"Jednu životinju." Pokazao je nadesno uz kosu padinu rastinja i drveća što je sada, pri svetlosti koja je trnula, ličila na tamni zid. "Tamo gore, gde se nekoliko stabala srušilo i tako oslobođilo malo prostora, ima nešto više svetlosti. Našao sam nekoliko aloja na jednom kraju tog prostora i počeo da ih berem. Pogledah preko ramena... osetio sam da me nešto posmatra. Bilo je to na najudaljenijem kraju te čistine." Zastao je za trenutak ne da bi ostavio utisak, već da bi našao reči kojima će dopuniti svoj opis. "To je takođe skupljalo aloje. Najpre sam pomislio da je reč o nekom čoveku. Da je to nešto slično čoveku. Ali biće nije bilo veće od konija, kada se spustilo na sve četiri. Tamne boje, crvenkaste glave - velike glave koja je delovala preveliko u odnosu na njegove ostale delove. Na sredini glave oko, kao kod mudrijaša, kojim me posmatra. Sa strane, takođe oči, čini mi se, ali nisam mogao sasvim jasno da vidim. Biće je piljilo jedan minut u mene, zatim se okrenulo i zašlo među drveće."

Gоворио је тихим, jednoličnim гласом.

"To zvući застраšujuće", реће Luz тихо. "Ne znam зашто." Не знајући ни сама зашто, али сетила се свог сна о бићима која су дошла и посматрала их; и поред тога што овaj сан nije sanjala откако су напустили šibljak.

Saša odmahnuo glavom. Sedeli su šćućureni jedno pored drugog ispod grubog krova od granja. On je otresao кapi kiše s kose i oštih sivih brkova. "Nema ovde ničeg što može da nas povredi", реће. "Osim nas samih. Da li u Gradu postoje priče o životinjama za koje mi iz Palanke ne znamo?"

"Ne... osim bajki."

"Bajki?"

"Starih priča. O бићима nalik čoveku, sa sjajnim očima i kosmatim. Moja rođaka Lora pričala je o njima. Moj otac je rekao da su to nekad bili ljudi - izgnanici, ili ljudi koji су lutali unaokolo, ludaci, podivljali."

Saša klimnuo glavom. "Ništa nalik tome ne bi došlo čak ovamo", реће. "Mi smo prvi."

"Mi smo тамо живели само на обали. Prepostavljам да постоје životinje које никада до сада нисмо видели."

"I biljke. Vidi onu тамо, личи на ону што зовемо bele-jagode, али nije исто. Nikada je пре нисам видео, све до јуče."

Nакон краћег чутanja on ponovo реће: "Nema imena за животинju коју сам видео." Luz потврдно klimnuo glavom.

Između ње и Saše сада је nastupilo duboko чутanje, чутanje tišine. Ni он ni она нису осталима испричали ништа о njegovom susretu sa чудном животинjom. Nisu ništa znali о овом свету, njihovom свету, осим да moraju da uđu u njega тихо, dok ne nauče jezik којим ће моći ovde da govore. On je bio jedan од оних који су voljni da čekaju.

Trećeg dana kako je padala kiša počeli су да se penju na sledeći lanac brda.

Negde sredinom dana vетар je promenio pravac, дувавући сада са severa, и отерао је oblake и maglu s planinskih vrhova. Celo posle подне пели су се уз последњу padinu и те већери, при sveobuhvatnoj, hladnoj, jasnoj svetlosti нашли су се између masivnih grubih stena на самом vrhu, и ugledali prostranu zemlju на istoku.

Polako су се ту okupljали, najstariji су се још teško uspinjали uz kamenitu padinu dok су воде стајале на vrhu čekajući ih - pet sićušnih tamnih figura, како су izgledali onima који се penju, naspram ogromне, светле praznine neba. Niska, retka trava која је rasla

na vrhu brda oštro se presijavala pri zalasku sunca. Svi su se tu okupili, šezdeset sedmoro ljudi, i stali da posmatraju ostali deo sveta. Malo su govorili. Ostatak sveta izgledao im je ogroman.

Senke što ih je bacao lanac brda uz koja su se popeli prostirale su se daleko preko ravnice. Ispod tih senki zemlja je bila zlatna - treperavo, crvenkasto, mutno zlatna, nejasno ispresecana tokovima udaljenih potoka i načičkana niskim brdašcima ili gajevima prstenastog drveća. Daleko iza tog platoa, na samom rubu vidokruga, uzdizale su se planine naspram ogromnog, bezbojnog, teškog neba.

"Koliko su udaljene?" upita neko.

"Stotinu kilometara do podnožja, verovatno."

"Velike su..."

"Kao one koje smo jednom videli na severu, iznad Mirnog jezera."

"Možda su iste veličine."

"Ova ravnica je kao more, isto se tako spušta i podiže."

"Hladno je ovde gore!"

"Sputimo se dole, ispod vrha, gde ne duva vетar."

Dugo nakon što su visoke zaravni uronile u sivilo, na istočnom horizontu mogla se još videti fina mala ivica suncem obasjanog leda. Zatim je i ova svetlost izbledela i nestala, pojavile su se zvezde, gusta sazvežđa u dubokom mraku nad prostorom koji nije bio njihov dom.

Divlji pirinač rastao je pored potoka na platou; tu su živeli osam dana, koliko je trajalo prelaženje poslednjeg lanca. Gvozdena brda nazirala su se iza njih, poput krivudave linije što se gubila prema zapadu. Ravnica je bila puna kunića koji su ovde imali mnogo duže noge od kunića iz njihovih šuma pored morske obale; obale reke bile su izbušene i ispresecane njihovim skloništima, a kada bi granulo sunce kunići bi izašli na čistinu, sedeli na suncu i posmatrali ljude oko sebe mirnim, nezainteresovanim pogledom.

"Ovde нико не може da umre od gladi", reče Nepokolebljivi posmatrajući Italiju kako postavlja zamke pored jednog velikog kamena u plićaku.

Ipak su krenuli dalje. Vетar je snažno duvao na tom visokom otvorenom platou i nije bilo drveća za gradnju niti grejanje. Nastavili su sve dok zemlja nije počela da se talasa, uzdižući se prema podnožju planina i dok nisu stigli do velike reke koja je tekla prema jugu; nju je Andrej uneo u mapu pod nazivom Siva reka. Da bi je prešli morali su da pronađu gaz ili da sagrade skele. Neki su bili za to da se reka pređe, kako bi ostala iza njih poput velike pregrade između novog i prethodnog sveta. Drugi su bili za to da se ponovo ide na jug i nastavi duž zapadne obale reke. Dok je rasprava trajala, podigli su svoj prvi logor za odmor na duže vreme. Jedan čovek je povredio nogu pri padu, a nekolicina drugih imala je sitne povrede i manje nevolje; svi su bili umorni i željni odmora. Podigli su zaklone od šiblja i velikog lišća već tokom prvog dana. Bilo je hladno, oblaci su se skupljali, ali hladan vетar ovde nije duvao. Te noći pao je prvi sneg.

U zalivu Echo sneg je retko padao; nikada nije padao tako rano, na samom početku zime. Nisu se više nalazili na obali gde je vladala blaga klima. Ova brda, zemlja i Gvozdene planine zadržavali su kišu koju su donosili vetrovi s mora; ovde je vreme bilo suvlje, ali hladnije.

Veliki planinski lanac prema kojem su se kretali visoki vrhovi pod ledom, retko su se mogli videti dok su prelazili ravnici jer su snežni oblaci skrivali sve osim modrog planinskog podnožja. Sada su se nalazili upravo na tom podnožju, na prostoru između vetrovite ravnice i visokih vrhova na kojima duva oluja. Odatle su izbili na uzanu dolinu kojom je tekao potok i gde je duvalo; dolina se širila prema prostranom, dubokom kanjonu Sive Reke. Bila je pošumljena; tu je uglavnom raslo prstenasto drveće i nešto pamučne-vune, ali između drveća bilo je mnogo proplanaka i golog prostora. Na severnoj strani doline uzdizala su se strma krševita brda, zaklanjajući dolinu i niske, otvorene južne padine. Bilo je to priyatno mesto. Osećali su se ugodno dok su podizali zaklone tokom prvog dana. Ali ujutru, proplanci su osvanuli beli, a ispod prstenastog drveća, iako se na bronzanom lišću zadržao sneg, na svakom kamenu i na svakoj vlati sparušene

trave presijavao se debeli snežni prekrivač. Ljudi su se okupili oko vatri da se osuše pre nego što budu u stanju da krenu u sakupljanje drva za potpalu.

"Zakloni od šiblja neće nam biti dovoljni po ovakvom vremenu", rekao je Andrej tužnim glasom, trljajući svoje ukočene, promrzle prste. "Jao, jao, jao što mi je hladno."

"Razvedrava se", reče Luz gledajući kroz širok otvor između drveća u pravcu gde se njihova dolina širila prema kanjonu reke.

"Za sada. Uskoro će sneg ponovo pasti." Andrej je delovao krhko dok je sedeо tako šćućuren pored vatre koja je na svežoj jutarnjoj svetlosti gotovo nevidljivo gorela; krhko, smrznuto, obeshrabreno. Luz, koja se prilično odmorila od dosadašnjeg pešačenja, osetila je veliku ljubav prema Andreju, tom nežnom, osećajnom čoveku. Čučnula je pored njega uz vatrnu i potapšala ga po ramenu. "Ovo je dobro mesto, zar ne", rekla je.

On je potvrđno klimnuo glavom, šćućuren, i dalje trljajući svoje bolne, crvene prste. "Andrej."

On samo promrmlja nešto.

"Možda bi trebalo da sagradimo kalibe, ne zaklone od šiblja."

"Ovde?"

"Ovo je dobro mesto..."

On baci pogled na visoko crveno drveće, na potok koji je jurio prema Sivoj reci, proizvodeći snažan zvuk, na sunčanu svetlost, na otvorene padine prema jugu, na velike plave visine istočno. "Mesto je dobro", reče mumlajući. "Ima mnogo drveća i vode, u svakom slučaju. Riba, konija... Mogli bismo da ovde provedemo zimu."

"Možda bi trebalo? Dok još ima vremena da podignemo kolibe?"

Šćućuren pored vatre, dok su mu ruke visile između kolena, Andrej je mehanički trljaо prste. Posmatrala ga je, i dalje držeći ruku na njegovom ramenu.

"To bi mi odgovaralo", odgovori on konačno.

"Ukoliko smo već dovoljno odmakli..."

"Moraćemo svi da se okupimo, da se saglasimo..." Pogledao ju je i obgrlio oko ramena. Sedeli su šćućureni jedno pored drugog, zagrljeni, ljljavajući se blago na petama, gotovo priljubljeni uz treperavu, jedva vidljivu vatrnu. "Dosta mi je bežanja", reče on. "A tebi?"

Ona potvrđno klimnu glavom.

"Ne znam. Pitam se..."

"Šta?"

Andrej pogleda u slabašni plamen koji je osvetljavao njeno od vetra i kiše ogrubelo lice.

"Kažu da se čovek, kada je izgubljen, doista izgubljen, stalno kreće u krug", reče. "Da se vraća tamo odakle je krenuo. Jedino što nije uvek toga svestan."

"Ovo nije Grad", reče Luz. "Niti Palanka."

"Nije. Još ne."

"Nikada neće ni biti", reče ona, a obrve joj se spustiše u pravu, odlučnu liniju. "Ovo je novo mesto, Andrej. Gde počinje naš novi život."

"Daj bože."

"Ne znam šta bog želi." Ispružila je slobodno ruku i uhvatila malo vlažne, polusmrznute zemlje koju je stegla šakom. "To je bog", reče, otvorivši šaku. "To sam ja. I ti. I svi ostali. I planine. Svi smo mi... Sve je to jedan krug."

"Mene nisi pomenula, Luz."

"Ne znam o čemu govorim. Želim da ostanem ovde, to je ono što znam, Andrej."

"Onda se nadam da ćemo ostati", reče on i lupi je blago po leđima. "Da li bismo ikada krenuli, pitam se, da nije bilo tebe?"

"Oh, nemoj tako da govorиш, Andrej..."

"Zašto da ne? To je istina."

"Imam već toliko mnogo na savesti i bez toga. Imam... Da sam ja..."

"Ovo je novo mesto, Luz", reče on vrlo blago. "Imena su sada nova." Opazila je suze u njegovim očima. "Ovde ćemo sagraditi novi svet", reče on, "daleko od blata."

Jedanaestogodišnji Ašer spuštao se prema Luz koja se nalazila na obali Sive reke gde je vadila sveže školjke iz zaleđenih pukotina stena. "Luz"; reče on kada joj se dovoljno približio da bi mogao da govori tiho. "Pogledaj."

Bila je srećna što može da se uspravi i izvadi ruke iz ledene vode. "Šta si pronašao?"

"Pogledaj", reče dečak šapatom, ispruživši otvoren dlan. Na njemu se nalazilo jedno malo biće nalik pegavoj žabi s krilima. Tri zlatna oka veličine glave čiode gledala su ne trepčući, jedno u Ašera, drugo u Luz.

"Mudrijaš."

"Nikada nisam videla nijednog izbliza."

"Prišao mi je sam. Silazio sam ovamo s korpama i on je sleteo na jednu, ispružio sam ruku, i on se spustio na nju."

"Da li bi prešao kod mene?"

"Ne znam. Ispruži ruku."

Stavila je ruku pored Ašerove. Mudrijaš je zadrhtao i u jednom trenu pretvorio se u samo-treperenje perja i paperja; zatim, u skoku ili letu koje ljudsko oko nije moglo da prati, našao se na Luzinom dlanu i ona oseti dodir šest toplih tananih, čvrstih nožica.

"Oh, kako si lep", obratila se nežno čudnom biću, "kako si ti lep. Mogla bih da te ubijem, ali ne bih mogla da te zadržim, čak ni da te uhvatim..."

"Ako se stave u kavez, ova bića umiru", reče dete.

"Znam", reče Luz.

Mudrijaš je sada dobio plavu, jasnu azurnoplavu boju kakvu ima nebo između vrhova Istočnog brda preko dana kakav je bio ovaj vedri, zimski dan. Tri zlatna oka zasvetlucaše. Krila, svetla i prozirna, raširiše se, preplašivši Luz; nagli pokret njene ruke naterao je biće da poleti nagore, prema širokoj reci na istoku, i ono zaleprša poput mačuhice na vetrus.

Ona i Andrej napunili su svoje korpe teškim, crnim školjkama za jelo i krenuli nazad putem prema naselju.

"Južni Vetre!" doviknuo je Ašer, odlažući korpu pored sebe: "Južni Vetre! Ovde ima mudrijaša! Jeden mi je prišao!"

"Naravno da ih ima!" reče Južni Vetar krenuvši prema njima da im pomogne u nošenju teških korpi. "Koliku ste gomilu nakupili! Oh, Luz, tvojejadne ruke, dođi, u kolibi je toplo, Saša je kolima dovukao novu gomilu drva. Zar si mislio da ovde neće biti mudrijaša? Pa nismo toliko daleko od kuće!"

Kolibe - do sada su podigli devet, a tri su bile pulugotove - nalazile su se na južnoj obali potoka koji se ispod granja ogromnog prstenastog drveta širio u ribnjak. Vodu za piće uzimali su s malog vodapada na početku ribnjaka, a kupali su se i umivali na njegovom kraju gde se ribnjak sužavao pre nego što će, s velike visine, voda pasti u Sivu reku. Svoje novo naselje nazvali su Čaplja, ili Capljin Ribnjak, prema jednom paru sivih bića koja su živela na udaljenoj obali jezera, gde ih nije uz nemiravalo prisustvo ljudskih bića, dim njihove vatre, buka njihovog posla i kretanja, njihovo dolaženje i odlaženje, zvuk njihovih glasova. Elegantne, dugih nogu i tihe, čaplje su se bavile skupljanjem hrane na drugoj strani širokog, tamnog ribnjaka; ponekad bi zastale i svojim čistim, mirnim, bezbojnim očima posmatrale ljude. Ponekad, za vreme tihih hladnih večeri koje su prethodile snegu, čaplje bi plesale. Kada su Luz, Južni Vetar i dete krenuli prema svojoj kolibi, Luz je opazila čaplje kako stoje pored korenja jednog velikog drveta - jedna čaplja je zastala da ih posmatra, druga je okrenula svoju uzanu glavu prema šumi. "Noćas će plesati", rekla je poluglasno; i zastala je za trenutak, sa svojim teškim bremenom, stojeći na stazi mirno poput čaplji; zatim je produžila prema kolibi.